

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav hospodářských a sociálních dějin

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Anna Pípalová

**"Grenzlandschicksal": Ideová konstrukce
německého hraničářského románu z Čech -
případ Wilhelma Pleyera**

**"Grenzlandschicksal": Ideological
construction of german borderland novel
from Bohemia - instance Wilhelm Pleyer**

Praha, 2012

Vedoucí práce: prof. PhDr. Eduard Kubů, CSc.

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří mě jakýmkoli způsobem podpořili při vytváření této závěrečné práce. Největší dík patří samozřejmě vedoucímu práce prof. PhDr. Eduardovi Kubů, CSc. za jeho podnět k volbě tohoto tématu, za jeho pomoc v podobě cenných rad a připomínek a ze jeho trpělivý přístup při této spolupráci. Děkuji také Dr. Torstenu Lorenzovi za jeho pomoc při opatřování pramenů a rady ohledně odborné literatury. Na závěr bych ráda poděkovala také fakultě za přiznání účelového stipendia, které pokrylo cestovné při mém studijním pobytu v Lipsku.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V místo dne datum

.....
Jméno autora/autorky

Abstrakt

Základním záměrem této práce je zkoumání instrumentalizace německé radikálně nacionální beletrie. Těžiště práce spočívá v analýze hraničářských románů Wilhelma Pleyera. Cílem této analýzy je interpretace Pleyerova pokusu o konstrukci historické kolektivní paměti českých Němců, odhalení mentálních a literárních stereotypů, klasifikace obrazu jednotlivých národností a také nalezení postupů, jakými Pleyer zobrazuje a hodnotí dobové události na základě porovnání interpretace historických událostí s interpretací, kterou podává současná historiografie. Pozornost je také věnována identifikaci ideových a ideologických zdrojů z nichž Pleyer čerpá. Tato práce se rovněž zabývá revizí životopisu Wilhelma Pleyera a rekonstrukcí vývoje jeho vztahu k ideologii nacionálního socialismu, na základě komparace informací poskytnutých dosavadní literaturou s informacemi získanými z archivních materiálů.

Klíčová slova

„grenzlandroman“, Němci v Čechách, politický, hospodářský a kulturní nacionalismus, agrarismus, ruralismus, „Blut- und Bodenideologie“

Abstract

The basic theme of this thesis is radically nationalist German fiction. The thesis focuses on analyzing the "Grenzland" novels by Wilhelm Pleyer. The aim is to determine Pleyer's attempt construct a historical collective memory of Czech Germans, revealing mental and literary stereotypes, establishing an image of each nation. In addition, the methods Pleyer uses to show and evaluate the events of the period, by comparing the interpretations of historical and contemporary events, are also revealed and described. Attention is also given to the identification of philosophical and ideological resources on which Pleyer draws. This thesis also deals with the revision of Wilhelm Pleyer's biography and reconstruction of the evolution of his connection to the ideology of National Socialism. This goal is based on a comparison of information provided by the existing literature with that obtained from archival materials.

Keywords

„grenzlandroman", Germans in Bohemia, political, economic and cultural nationalism, agrarianism, ruralism, „Blut- und Bodenideologie

Úvod	6
1. Literatura, prameny, přístupy.....	7
2. Wilhelm Pleyer	11
3. <i>Der Puchner: Ein Grezlandschicksal</i>	19
3.1. Hraničářské romány.....	19
3.2. Děj románu jako pokus o konstrukci kolektivní historické paměti	20
4. Konstrukce hraničářského románu na příkladu knih <i>Der Puchner</i> a <i>Die Brüder Tommahans</i>	46
4.1. Vůdce a všenněmecký stát	46
4.1.1. Prostředky autentizace nacionálního socialismu v Čechách.....	50
4.2. Postavy.....	51
4.2.1. Němci.....	51
4.2.2. Češi	54
4.2.2.3. Politika Čechů	56
4.2.3. Židé	59
4.2.4. Ženy	60
4.2.4.1. České ženy	60
4.2.4.2. Německé ženy	62
4.3. Národnostní boj.....	63
4.3.1. Hospodářský nacionalismus.....	63
4.3.1.1. Agrarismus.....	64
4.3.2. Boj ve školství.....	65
4.3.3. Hnutí mládeže.....	70
4.3.3.1. Folklór.....	72
5. <i>Der Puchner</i> v proměnách času a další Pleyerovy romány	74
Závěr	79
Seznam pramenů a literatury.....	83
Seznam příloh.....	86

Úvod

Multietnický prostor českých zemí prošel v první polovině 20. století poměrně překotným vývojem, který se odrazil také ve změnách v poměru jednotlivých národních skupin. Nemałym způsobem k dějinnému vývoji přispěl také nacionalismus, který podnítil zrození jednotlivých národních hnutí v 19. století. Doposud se v české historiografii v rámci studia nacionalismu a národních hnutí v 19. a ve 20. století věnovala pozornost spíše vzestupu české majority než ústupu německé minority z jejího v rámci Předlitavska privilegovaného postavení. Já se v této práci zabývám pohledem z druhé strany, pohledem českého německého spisovatele a žurnalisty, který měl potřebu vymezit se vůči tomuto vývoji. Wilhelm Pleyer se několika svými díly řadí k autorům románů, pro něž se v německé odborné literatuře ujal název „Grenzlandroman“ neboli hraničářský román.

Ve své práci se budu nejprve zabývat Pleyerovým životopisem. Přičemž se věnuji kritické revizi Pleyerovy biografie, založené na zpracování archivních pramenů. Zároveň budu zkoumat vývoj Pleyerových ideologických názorů, především jeho vztahu k nacionálnímu socialismu. Jádrem mého bádání ovšem bude spočívat v analýze Pleyerových románů *Der Puchner* a *Die Brüder Tommahans*. Ke komparaci jsem použila také romány z trilogie *Till Scheerauer*. Na základě zkoumání děje románu *Der Puchner* budu ve své práci klasifikovat Pleyerův pokus o konstrukci historické kolektivní paměti českých Němců a na základě analýzy popisu postav také interpretovat obraz jednotlivých národností, jež v románu vystupují. Dále nastíním postupy jakými Pleyer zobrazuje a hodnotí dobové události. Na základě analýzy chronologicky druhého Pleyerova hraničářského románu *Die Brüder Tommahans* budu rozebírat autorovy interpretace poměrů německého venkova a úlohy německého selského stavu v pohraničí. Zabývat se budu rovněž ideovými a ideologickými zdroji, z nichž Pleyer v obou románech čerpá a zároveň upozorním na literární a mentální stereotyp, které ve svých hraničářských románech využívá.

Práci jsem koncipovala do pěti kapitol. V první kapitole rozebírám literaturu a prameny. V následujících dvou kapitolách se věnuji analýze děje hraničářského románu *Der Puchner* a rozboru jeho konstrukce, doplněné o analýzu románu *Die Brüder Tommahans*. V další kapitole se zabývám komparací autobiografického románu *Der Puchner* s trilogií *Till Scheerauer*, která má rovněž autobiografické prvky, ale neangažuje se politicky. V této kapitole také uvádím informace o jednotlivých vydáních Pleyerových románů. V poslední kapitole zpracovávám biografii Wilhelma Pleyera.

1. Literatura, prameny, přístupy

Téma nacionalizace společnosti v českých zemích v 19. a 20. století se v současnosti v oboru historických věd, ale i v dalších společenských vědách, těší značnému zájmu ze strany badatelů. Problematikou nacionalismu se však nelze zabývat bez charakteristiky tohoto pojmu. Termín „nacionalismus“ se v posledních desetiletích stává stále mlhavější a to i v odborné literatuře.¹ Základní otázkou je, zda má být tento termín vnímán neutrálně nebo negativně. Nacionalismus navíc není jediný termín, který se k národu a jeho zájmům vztahuje, v češtině se užívá také pojmy „vlastenectví“ a „patriotismus“, které mají pozitivní konotaci. Těmito termíny se ovšem označují i postoje, které dávají přednost péči o příslušníky vlastního národa před příslušníky národa jiného. Nacionalismus pak v rovině etického hodnocení bývá dáván do protikladu s vlastenectvím a je chápán negativně. Část autorů odborné literatury se v současnosti snaží o nehodnotící a mravně neutrální využití tohoto pojmu, jak je používán v anglosaské jazykové oblasti. Ale i v této jazykové oblasti existuje pozitivní protějšek tohoto termínu „patriotism“. Já se přidržuji názoru Miroslava Hrocha a nacionalismu ponechávám negativní význam a nepoužívám tento termín tam, kde se jedná o přirozený vztah jedince a pospolitosti, s nímž se ztotožňuje.² Z toho důvodu rozlišuji také obsah přídavných jmen nacionální a nacionalistický. Zatímco pojmu nacionální ponechávám zcela neutrální zabarvení a jeho význam se prakticky překrývá s českým pojmem národní, pojem nacionalistický spojuji s přesvědčením o výjimečnosti a zpravidla i nadřazenosti vlastního národa. Toto přesvědčení se projevuje tendencí příslušníků jedné národní skupiny vyhranit se v protikladu vůči příslušníkům jiné národní skupiny, což posléze deformuje vztah obou národních skupin.

Další terminologický problém představuje označení Němců, kteří se po roce 1918 stali občany Československa. V této práci používám označení čeští Němci nebo Němci v Československu a přídavné jméno českoněmecký. Pojem sudetoněmecký a sudetští Němci považuji za konstrukt vytvořený na počátku 20. století a prosazený až po vzniku Československé republiky³, který již v době svého vzniku dostal politickou náplň vymezující se vůči Čechům. Nepoužívám ani označení Sudety, které bylo po staletí užíváno jako označení pro horské soustavy táhnoucí se zhruba od Šluknovského výběžku až po Nížky

¹ HROCH, Miroslav: *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: Sociologické nakladatelství 2009, s.30.

² HROCH, Miroslav: *Mají podnikatelé vlast? In: Nacionalismus zvaný hospodářský: střety a zápasy o nacionální emancipaci/převahu v českých zemích (1859-1945)*. Praha 2011, s.29-30.

³ HRUŠKA, Emil: *Sudetoněmecké kapitoly*. Liberec 2008, s.9; pojem sudetští Němci byl poprvé použit až v roce 1918 v souvislosti s tehdejšími separtistickými snahami Němců. Pojem Sudety se jako označení celého pohraničí používal až ve 30. letech.

Jeseník, po Mnichově toto označení nacistické orgány použily jako název pro veškerá pohraniční území odstoupená třetí říši.

Mé bádání je postaveno především na práci s literárními prameny, konkrétně s romány Wilhelma Pleyera. Spočívá v analýze Pleyerových románů *Der Puchner* a *Die Brüder Tommahans* a ke komparaci jsem použila také romány z trilogie *Till Scheerauer*. Vzhledem k absenci českých překladů děl Wilhelma Pleyera uvádím ve svém výkladu citace z německého originálu, které jsou opatřeny mým překladem v poznámce pod čarou. Pracovala jsem s následujícími vydáními knih: *Der Puchner* (1958)⁴, *Die Brüder Tommahans* (1936)⁵, *Tal der Kindheit* (1940)⁶, *Der Heimweg* (1952)⁷ a *Wege der Jugend* (1955).⁸

Hraničářská literatura až donedávna trpěla nedostatkem badatelské pozornosti. V současnosti se jí však začíná zabývat stále více historiků. Obecné informace o této literatuře je možné nalézt v Jaworského článku *Mezi politikou a trivialitou*⁹ a nejnověji pak ve stati Karstena Rinase *Die andere Grenzlandliteratur*.¹⁰ K tématu hraničářských románů přispívá také projekt Jihočeské vědecké knihovny v Českých Budějovicích *Kohoutí kříž. Šumavské ozvěny*¹¹, který má však širší badatelský záměr a věnuje se obecně německé šumavské literatuře. Cestu ke zkoumání problematiky hraničářských románů v kontextu hospodářských a sociálních dějin pak otevřel ve svých dílčích studiích k jednotlivým románům Eduard Kubů.¹²

Při zpracování tématu jsem vycházela především z následujících studií obecnější rázu. Odborná literatura zabývající se komplexně česko-německými vztahy v první polovině 20. století a především v době první republiky je poměrně široká. V devadesátých letech po pádu železné opony vznikla díky zintenzivnění vztahů s Německem také potřeba revize výkladu příčin konfliktů v česko-německých vztazích ve 20. století a tudíž se prohloubil badatelský zájem o téma českých Němců. Prvním polistopadovým pokusem české historiografie o souborný a přehledný výklad tématu česko-německých vztahů v době první republiky je práce

⁴ PLEYER, Wilhelm: *Der Puchner*. München 1958.

⁵ PLEYER, Wilhelm: *Die Brüder Tommahans*. Hamburg 1936.

⁶ PLEYER, Wilhelm: *Der Heimweg*. München 1952.

⁷ PLEYER, Wilhelm: *Tal der Kindheit*. München 1940.

⁸ PLEYER, Wilhelm: *Wege der Jugend*. München 1955.

⁹ JAWORSKI, Rudolf: *Mezi politikou a trivialitou. Sudetoněmecké grenzlandromány 1918-1938*. In: *Dějiny a současnost* 2004, č.1. s. 27-28

¹⁰ RINAS, Karsten: *Die andere Grenzlandliteratur. Zu einigen tschechischen Romanen mit antideutscher Tendenz*. In: *Brücken. Germanistisches Jahrbuch Tschechien-Slowakai* 2008. Bon:DAAD, s. 117

¹¹ <http://www.khoutikriz.org/>, 20.6.2012

¹² KUBŮ, Eduard: „Alle wasser Böhmens fließen nach Deutschland“. *Teorie „Blut und Boden a konstrukce nepřátelského obrazu Čechů v románu Friedricha Jaksche*. In: *Fragmenty dějin. Sborník prací k šedesátinám Jana Gebharta*. Praha 2006; KUBŮ, Eduard-ŠOUŠA, Hiří: *Německý sedlák z Broumovska mezi patriotickým nacionalismem a agrarismem. Román Hugo Scholze „Noch steht ein Mann“ v gravitačním poli politického zájmu*.

Václava Kurala *Konflikt místo společenství?*,¹³ Kural se v této studii snaží vyhnout zjednodušenému, nacionálně „globálnímu“ pojetí obou národností, což kontrastuje s Pleyerovým fatálním pojetím. Na počátku 90. let došlo také ke konferencím německých, českých a slovenských historiků, při nichž byla pozornost věnována právě mezistátním vztahům, situaci německé menšiny v Československu, problematice německé okupace v protektorátu Čechy a Morava, i poválečnému vyhnání Němců. Výsledkem konference konané v dubnu 1992 byl sborník vydaný pod názvem *Ztroskotání spolužití: Češi, Němci, Slováci v první republice*¹⁴. Tento sborník sice systematicky nepokryl všechny relevantní tematické okruhy dané problematiky, zato otevřel cestu pro komparaci rozdílných stanovisek a přístupů. Při komparaci Pleyerova především emocionálně založeného popisu událostí s historickými fakty vycházím ve své práci především ze studie Johanna Wolfganga Brügela *Češi a Němci 1918-1938* zabývající Johannem Wolfgangem Brügelem.¹⁵ Brüglův přístup k událostem tohoto období je založen na neutrálním vědeckém posuzování faktů a staví se pozitivně ke vzniku Československé republiky. *Kratší časová období zpracovávají studie První světová válka a vztahy mezi Čechy, Slováky a Němci*¹⁶ *Němci proti Československu na západě Čech (1918-1920)*.¹⁷ Sborníky *Češi a Němci - historická tabu*¹⁸ a *Češi a Němci: dějiny, kultura, politika*.¹⁹ se sice obrací k širšímu čtenářskému publiku, ale i přesto nabízejí odborná zpracování některých témat..

Při analýze ideových a ideologických proudů, z nichž Pleyer čerpal, vycházím především ze studie Viktora Knappa *Problém nacistické právní filosofie*²⁰ a ze článků Jörga K. Hoensche a Lukáše Novotného o Othmaru Spannovi.²¹ Viktor Knapp je jednou z nejuznávanějších českých právních autorit druhé poloviny 20. století, ačkoli *Problém nacistické právní filosofie* je jeho ranné dílo, vyznačuje se brilantní logikou, která je tomuto

¹³ KURAL, Václav: *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v Československém státě (1918-1938)*. Praha 1993.

¹⁴ HOENSCH, Jörg Konrad, ed. - KOVÁČ, Dušan, ed.: *Ztroskotání spolužití: Češi, Němci a Slováci v první republice 1918 - 1939*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 1993.

¹⁵ BRÜGEL, Johann Wolfgang: *Češi a Němci 1918-1938*. Praha 2006.

¹⁶ MOMMSEN, Hans, ed.: *První světová válka a vztahy mezi Čechy, Slováky a Němci*. Brno 2000.

¹⁷ ŘEHÁČEK, Karel: *Němci proti Československu na západě Čech (1918-1920)*. Plzeň 2008.

¹⁸ *Češi a Němci - historická tabu = Tschechen und Deutsche - historische Tabus*. Praha 1995.

¹⁹ KOSCHMAL, Walter, ed., NEKULA, Marek, ed. a ROGALL, Joachim, ed. *Češi a Němci: dějiny, kultura, politika*. Praha: 2001.

²⁰ KNAPP, Viktor. *Problém nacistické právní filosofie*. Praha 2002.

²¹ HOENSCH, Jörg K. : Othmar Spann, Kameradschaftsbund a Sudetoněmecká vlastenecká fronta. DaS 21, 1999, č. 5, s. 31 an.; NOVOTNÝ, Lukáš : Othmar Spann a jeho kritika liberalismu a demokracie. Příspěvek k dějinám ideových předpokladů rakouského "stavovského státu". In: Svět historie. Historikův svět. Sborník profesoru Robertu Kvačkovi. Liberec, Technická univerzita v Liberci 2007, s. 65 an.

autorovi vlastní. Konkrétně teorii „Blut und Boden“ se pak podrobněji věnuje Mathias Eidenbenz.²²

Zatímco obecná literatura k česko-německým vztahům je poměrně hojná, u literatury o životě a díle Wilhelma Pleyera je situace komplikovanější. Základní informace o jeho životě, ale především o jeho díle je možné nalézt v publikaci Josefa Mühlebergera *Dějiny německé literatury v Čechách*.²³ Doposud nejpodrobněji se Pleyerovi věnoval Rudolf Hauptmann ve své knize *Dank an Wilhelm Pleyer*. Bohužel již z názvu je patrné, že tento autor nepřistupuje k Pleyerovi ani kriticky, ani neutrálně. Hauptmann se totiž snaží především zdůraznit přínos Wilhelma Pleyera a v biografické části se opírá především o informace, kterému poskytly Pleyerovi potomci. Proto se ve své práci pokusím podrobit Hauptmannův výklad kritice na základě interpretace archivních pramenů. Zde vycházím z materiálů uložených v archivu bezpečnostních složek, kde jsou uloženy složky vztahující se k Pleyerovu poválečnému zatčení a vyšetřování v roce 1946, v souvislosti s jeho činností za války i před ní. Při této příležitosti orgány shromáždily také starší materiály z meziválečných četnických spisů, týkající se Pleyerovi protistátní činnosti. Stručnější obsah, ale kritičtější přístup než Hauptmannova práce pak nabízí článek A. Hohmeyerové, který jsem čerpala ze stránek spolku Adalberta Stiftera.²⁴ Ani tato studie však nepodrobuje informace získané z literatury kritice na základě komparace s archivními prameny.

Co se jich týče, čerpám z materiálů Archivu Univerzity Karlovy, které poskytují informace ohledně Pleyerova vysokoškolského studia. Dále pak pracuji s fondy Archivu bezpečnostních složek. Zde cituji pouze dva fondy, ačkoli je jich v tomto archivu více. Rozhodla jsem se nepracovat s fondy, které obsahují dokumenty vzniklé až po druhé světové válce. Důvod byl prostý, jejich obsah je ideologicky zabarven a navíc pouze shrnují informace z fondu, který obsahuje všechny policejní záznamy týkající se vyšetřování Wilhelma Pleyera z meziválečného období a i z let těsně poválečných (1945-1947).

²² EIDENBENZ, Mathias: *Blut und Boden - Zu Funktion und Genese der Metaphern des Agrarismus und Biologismus in der nationalsozialistischen Bauernpropaganda* R. W. Darrés. Bern ; Berlin ; Frankfurt a.M. ; New York ; Paris ; Wien 1993.

²³ MÜHLBERGER, Josef: *Dějiny německé literatury v Čechách 1900-1939*. Ústí nad Labem 2006.

²⁴ <http://www.stifterverein.de/de/autorenlexikon/m-p/pleyer-wilhelm.html>

2. Wilhelm Pleyer

Malý Wilhelm se narodil 8.března 1901 v západočeském okrese Kralovice (Kralowitz) na samotě nad říčkou Střela (Schnella), kterou tehdy lidé z okolí znali pod názvem Eisenhammer (Železný Hamr). Jeho otec Josef Pleyer se živil jako kovář a matka Barbora, roz. Löser pečovala o Wilhelma a jeho devět starších sourozenců. Své budoucí spisovatelské nadání zdědil nejspíš po otci, který byl nadšeným domácím muzikantem a amatérským básníkem. Do jeho budoucích děl se však mnohem více než vztah k otci promítla hluboká fixace na matku, kterou Pleyer ve svých knihách zcela idealizoval. Nejbližší si Wilhelm byl se svým o tři roky starším bratrem Kleyem (Franz Kleofans). Lesy a louky mezi Železným Hamrem, Hlubokou (Hluboka), kam chodil Wilhelm do školy, a farním kostelem v Rabensteinu, to byl pro Pleyera v dětství celý svět, který později s oblibou líčil ve své poezii i próze. Toto území se nacházelo nedaleko česko-německé jazykové hranice a také v místě, kde se prolínalo chebské a sárské nářečí, Pleyer si tak již od dětství všímal nejen rozdílů mezi Čechy a Němci, ale také rozdílů mezi samotnými Němci v Čechách.²⁵

Pleyerův život před odchodem na gymnázium v roce 1913 nebyl pravděpodobně výrazně ovlivněn nacionalistickými myšlenkami. Z knihy *Tal der Kindheit*, která nemá na rozdíl od románu *Der Puchner* politický obsah, je patrné že život malého Wilhelma se odvíjel zcela obyčejně v prostředí zbožné katolické rodiny. Doba studií na doupovském gymnáziu byla pro Pleyera náročná, v románu *Der Puchner* skutečně nepřehání, když popisuje vlastní hlad a následky válečného strádání. Pleyer nepocházel z dobře situované rodiny, takže on i jeho bratr Kleo mohli vystudovat jen díky cizí dobročinnosti. Oba bratři si z války odnesli zdravotní následky. V porovnání se zraněním staršího Pleyerova bratra Kleya, který musel odejít na frontu a vrátil se se zmrzačenou nohou, však Wilhelmova struma způsobená podvýživou nepůsobila jako vážný zdravotní handicap. Kromě řehole semináře, která měla studenty směřovat ke katolické zbožnosti, ovlivňovaly Pleyera v době jeho gymnaziálních studií také myšlenky spolku Wandervogel.²⁶ Tento spolek v mladém Pleyerovi začal formovat politické a nacionální názory typické pro hnutí mládeže (Jugendbewegung). V Doupově zažil Pleyer nejen celé období první světové války, ale také poválečný rozpad Rakousko-Uherska, vznik Československé republiky, zklamání nadějí na připojení pohraničí k Německému Rakousku a také 4. březen roku 1919, přičemž Kadaň s největším množstvím obětí leží nedaleko Doupova. Později se vyjadřuje v tom smyslu, že tyto události způsobily, že jeho

²⁵ HAUPTMANN, Rudolf: *Dank an Wilhelm Pleyer*. Norderstedt 2004, s.24-27.

²⁶ BECHER, Walter: "Wir wollen freie Deutsche sein!" *Die Jugendbewegung als Erlebnishintergrund sudetendeutscher Schriftsteller*. In: *Deutsche Jugend in Böhmen 1918-1983*. München 1993, s. 111.

vztah k nově vzniklému Československému státu byl od počátku negativní a tento postoj po zbytek života nepřekonal.

Po úspěšném ukončení gymnázia odešel Pleyer do Prahy, kde se na německé univerzitě od roku 1921 do roku 1928 věnoval studiu germanistiky a slavistiky. Mezi jeho spolužáky patřili Franz Höller, Leo Hans Mally, ale také východočeský rodák s židovskými kořeny Josef Mühlberger, autor *Dějin německé literatury*, které slouží jako jeden z literárních pramenů mé práce.²⁷ Franz Höller se věnoval především lyrice, ovšem jeho básně byly stejně vypjatě nacionální, jako díla Wilhelma Pleyera, se kterým ho spojovalo také působení v hnutí mládeže (Jugendbewegung).²⁸ Mally se s Pleyerem setkal již při studiu na gymnáziu v Doupově, ve své práci pak lavíroval především mezi šumavským a pražským prostředím. Přestože nepsal tak politicky angažovanou literaturu jako Wilhelm Pleyer, ve svém vyprávění z roku 1940 *Der Alte Böhmerwald* nadšeně přivítal připojení k Říši.²⁹ Mühlberger byl naproti tomu na konci 20. let jedním z tvůrců časopisu *Vitiko*, který se vyznačoval snahou o prohloubení vzájemného porozumění mezi Čechy a Němci v kulturní oblasti.³⁰ Přestože svou „angažovaností“ Pleyer předčil většinu svých spolužáků, je patrné, že mnoho z nich psalo ve více či méně nacionalistickém duchu, proto není zcela samoučelné seznámit se s Pleyerovými vysokoškolskými učiteli, kteří mohli tuto generaci ovlivnit. Mezi ně patřili A. Sauer, E. Gierach, A. Hauffen, F. Spina a O. Kraus.³¹

August Sauer, který Pleyera vyučoval dějinám německé literatury, byl po první světové válce jednou z vůdčích osobností pražského německví, patřil však do té části německého tábora, jež se vůči Československu stavěla smířlivě. Pleyera inspiroval tzv. „kmenovým“ pojetím dějin literatury, které se promítlo do Pleyerovy konstrukce sudetoněmeckví. Sauer na základě svých poznatků o dějinách německé literatury v Čechách tvrdil, že v českém prostoru se nachází více německých kmenů. Tento názor převzal také Pleyer a postavil se tak proti umělému konstruktovi jednoho sudetoněmeckého kmene. Jednotu „sudetských“ Němců spatřoval spíše v jejich společném historickém úkolu, hájit východní hranici německého národa.³² Národopis přednášel na filozofické fakultě pražské německé univerzity v době Pleyerových studií Adolf Hauffen, který v roce 1913 vydal *Bibliographie des deutschen Volksliedes in Böhmen*. Při svém důrazu na folklór Pleyer později vyzdvihoval

²⁷ MÜHLBERGER, Josef: *Dějiny německé literatury v Čechách (1900-1939)*. Ústí nad labem 2006, s. 311.

²⁸ MÜHLBERGER, Josef: *Dějiny německé literatury v Čechách (1900-1939)*. Ústí nad labem 2006, s. 291.

²⁹ http://www.kohoutikriz.org/data/w_mally.php. 29.6.2012.

³⁰ BECHER, Peter: *Ohnisko kulturněpolitických konfliktů v první republice: Spor o pražské městské divadlo 1920 a aféry pražského zvukového filmu 1930*. In: *Ztroskotání spoluzití. Češi, Němci a Slováci v první republice (1918-1939)*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 1993, s.184

³¹ ÚDAUK, Filozofická fakulta Německé univerzity v Praze, katalogy posluchačů, řádní posluchači, semestry, letní semestr 1922 až zimní semestr 1926-27.

³² http://www.kohoutikriz.org/data/w_sauer.php. 29.6.2012.

právě význam německé písně. Nemalé zastoupení mají v Pleyerově tvorbě a to i v jeho románech kromě lidových písně také nejružnější pořekadla, ale i pohádky a pověsti, proto k jeho oblíbeným hodinám zřejmě patřily hodiny folkloristiky Gustava Jungbauera, hornoplánského rodáka a „slavného národopisce Šumavy“.³³ Franz Spina je znám především jako čelný představitel aktivisticky orientované německé agrární strany Bund der Landwirte, za tuto stranu také zastával od roku 1926 několik ministerských úřadů. Pleyera, který později v politice zastával naprosto opačné politické postoje, vyučoval českým literárním dějinám. Mezi Pleyerovy učitele také patřili profesori, kteří se hlásili k německu, ale měli židovské kořeny. Například základům filozofie a práva se Pleyer učil od Oskara Krause, který na začátku druhé světové války kvůli svému původu emigroval do Velké Británie. Nejvíce však Pleyera ovlivnil germanista Erich Gierach, pozdější člen SdP a NSDAP, který ve svém díle popisoval nacionální boj v pohraničí a při svých přednáškách šířil nacionalistické názory.³⁴ Gierach ovlivnil Pleyerovo zaměření v doktorantském studiu na obor Neuere deutsche Sprache, Literatur und Geschichte. Doktorantský titul získal Pleyer v roce 1928 a ve své disertační práci se věnoval románové tvorbě Erwina Guida Kolbenheyera (1878-1962).³⁵ Kolbenheyer byl rakouský prozaik, který své dětství a gymnaziální léta prožil v západních Čechách, a protože se toto období odráží také v jeho tvorbě, bývá někdy přiřazován i k „sudetoněmeckým“ autorům. Jeho nejznámějším dílem je románová trilogie *Paracelsus*, která vznikla mezi lety 1917-1926. Již v této sérii se odrážely zárodky jeho přesvědčení o biologických odlišnostech jednotlivých národů, které později vyústily v jeho ztotožnění se s nacistickou rasovou teorií. Svými texty ve třicátých letech pak pomáhal propagovat nacionální socialismus a roku 1940 vstoupil do nacistické strany.³⁶

Zásadní vliv na příklon Wilhelma Pleyera k radikálnímu nacionálnímu proudu měl kromě Gieracha také jeho starší bratr Kleo Pleyer. Krátce po zahájení studia v Praze se Wilhelm Pleyer po boku svého bratra zapojil do stávky proti židovskému rektorovi Steinherzovi. Kleo totiž začal studovat na Německé univerzitě v Praze již v roce 1920 a patřil k předním organizátorům této stávky³⁷ a později organizoval další podobné akce. V roce 1922 se rozhodl emigrovat do Německa a roku 1923 se jako člen NSDAP účastnil Hitlerova pokusu o puč v Mnichově.³⁸ Po promoci v Tübingenu pracoval v Berlíně na institutu pro

³³ <http://www.kohoutikriz.org/data/wjungb.php>. 29.6.2012.

³⁴ *Österreichisches Biographisches Lexikon*. Band 1, 1957, s. 438-439.

³⁵ ÚDAUK, Filozofická fakulta Německé univerzity v Praze, Rigorózní protokol filozofické fakulty německé univerzity (30.11.1912-5.12.1929), s. 243.

³⁶ *Das Kulturlexikon zum Dritten Reich Fischer*. Frankfurt am Main 2007, s. 327.

³⁷ O této stávce se Pleyer rozepsal v románu *Der Puchner*, proto se jí budu podrobněji věnovat až v následující kapitole.

³⁸ HAUPTMANN, Rudolf: *Dank an Wilhelm Pleyer*. Norderstedt 2004, s. 29.

pohraniční a zahraniční studia (Institut für Grenz- und Auslandsstudien), později působil na dalších německých univerzitách. Za války se přihlásil ke službě ve wehrmachtu a v březnu 1942 padl na východní frontě.³⁹

Již na vysoké škole musel Wilhelm Pleyer začít pracovat. Přivydělával si jako domácí učitel, pomocník v advokátní kanceláři a také v pražském obchodním zastupitelství *Sudetendeutschen Tageszeitung*. Již roku 1921 mu vyšla první básnická sbírka *Die Jugendweisen – Lieder und Balladen* a roku 1924 ji následovala humoristická sbírka *Aus der Spaßvogelschau*. Roku 1926 vydal Pleyer první povídky s rustikální tematikou ve sbírce *Aus Bauerland*. V roce 1924 se Wilhelm Pleyer přestěhoval do Liberce, „duchovního centra českých Němců“, kde se stal redaktorem humoristického časopisu *Rübezahl* a časopisu *Der Hockauf*. O rok později k tomu přibyl také týdeník *Norden* a jeho příspěvky se v té době objevovaly také ve stranickém časopisu *DNSAP Tag*.⁴⁰ Od roku 1929 působil pak jako editor *Gablonzer Tagblatt* a *Reichenberger Tagesbote*.

V roce 1926 se začal také angažovat v politice a brzy se stal jedním z předních funkcionářů Deutsche Nationalpartei (Německá nacionální strana). Tato strana se přikláněla k ideálům všenněmectví, jejichž naplněním mělo být připojení německých oblastí v Čechách k Německu. Pleyer v této straně působil jako organizátor stranické mládeže, zvané „Grenzlandjugend“ a od roku 1932 vykonával také funkci tajemníka.⁴¹ Roku 1933 byla strana DNP z nařízení státu rozpuštěna. Hauptmann uvádí, že se Pleyer poté přestal angažovat v politice a přidává jeho vlastní zdůvodnění: „*Von da an nahm ich aus Gründen der Unabhängigkeit kein politisches Amt mehr an.*“⁴² Mühlberger se věnuje Pleyerovu literárnímu dílu a o jeho politické činnosti se nezmiňuje, ale uvádí, že po svém příchodu do Liberce popsal Pleyer své poslání následovně: „*Být Němcem v pohraničí znamená být Němcem zcela vpředu a být jím navzdory všemu. Neodlišovat se, spíš se přimknout vší silou své duše. Německý básník a spisovatel z pohraničí zde může působit mnohem víc než politik.*“ Na počátku třicátých let vzrostla jeho spisovatelská prestiž. Již roku 1932 získal hned dvojnásobné ocenění a to cenu Kanka-Stiftung za román *Till Scheerauer* a také Goethe-Preis, ocenění od Spolku německých spisovatelů a umělců v Čechách za své lyrické dílo. Pleyer se proto mohl více věnovat psaní.⁴³ Také Hohmeyerová ve svém článku⁴⁴ přejímá v tomto bodě

³⁹ *Neue Deutsche Biographie*. Band 20. Berlin 2001, s. 541.

⁴⁰ BECHER, Walter: „Wir wollen freie Deutsche sein!“ *Die Jugendbewegung als Erlebnishintergrund sudetendeutscher Schriftsteller*. In: *Deutsche Jugend in Böhmen 1918-1983*. München 1993, s. 113.

⁴¹ Archiv bezpečnostních složek Praha, fond 2M Odbor politického zpravodajství MV, sig. 2M: 10136, s.82

⁴² „Od té doby jsem již nepřijal z důvodu nezávislosti žádný politický úřad.“ HAUPTMANN, Rudolf: *Dank an Wilhelm Pleyer*. Norderstedt 2004, s. 34.

⁴³ HAUPTMANN, Rudolf: *Dank an Wilhelm Pleyer*. Norderstedt 2004, s. 47.

⁴⁴ <http://www.stifterverein.de/de/autorenlexikon/m-p/pleyer-wilhelm.html>. 29.6.2012

nekriticky Hauptmannovu tezi o stažení se z politiky. Z archivních pramenů však jasně vyplývá, že Pleyer v roce 1933 vstoupil do nově vzniklé Sudetendeutsche Heimatfront (Sudetoněmecká vlastenecká fronta), v dubnu 1935 přejmenované na Sudetendeutsche Partei (Sudetoněmecká strana). V SdP zastával Pleyer post „vedoucího tiskové propagandy“ v libereckém a jabloneckém okrese. Po Mnichovském diktátu byla SdP sloučena s NSDAP a Pleyer byl tedy od října 1938 členem nacistické strany.⁴⁵

Díky své politické činnosti a nacionalistické angažovanosti svých děl, se Pleyer často dostával do konfliktu s československými státními orgány. Ze záznamu policejního komisařství v Jablonci nad Nisou ze 4. března je patrné, že byl již třikrát trestán pro „delikty spáchané tiskem“ a odsouzen k pokutám 200 a 60 korun a ke třem dnům vězení.⁴⁶ V následujícím roce byl stíhán za přestoupení zákona na ochranu republiky, neboť sepsal a vydal leták, který měl mezi německou mládeží šířit všenněmecké myšlenky.⁴⁷ Od roku 1932 byla Pleyerova korespondence postavena pod stálou kontrolu. Státní orgány také sledovaly jeho pohyb do zahraničí a účel jeho cest do Německa, kam pravidelně jezdil přednášet a předčítat ze svých knih. Stal se také členem spolků Volksbund für das Deutschtum im Auslande a Bund der Deutschen Osten. Díky těmto aktivitám získal ocenění od starosty Stuttgartu stříbrnou plaketu za zásluhy o německý živel v zahraničí.⁴⁸ V Československu však bylo šíření některých jeho prací, např. románu *Der Puchner* zakázáno.⁴⁹ Pleyer však i nadále pokračoval ve své spisovatelské činnosti a jeho knihy vydávala německá nakladatelství.

Od roku 1934 vedl Pleyer měsíčník *Sudetendeutsche Monatshefte*⁵⁰ a působil také jako tiskový referent spolku *Bund der Deutschen in Böhmen*. Policie v Liberci se domnívala, že z této pozice sleduje všechny německy píšící časopisy v Československu a pro ty, které by psaly proti novému říšskému režimu, měl navrhopvat odnětí povolení dopravy do Německa. Toto podezření se ale nepodařilo prokázat.⁵¹ V roce 1935 Pleyer spolu se svým někdejší spoluzákem Franzem Höllerem založil „Svaz sudetoněmeckých spisovatelů“ (Bund Sudetendeutscher Schriftsteller). Podmínkou přijetí do tohoto svazu bylo „národovecké smýšlení a činnost“, tato nekonkrétní informace naznačovala, že především autoři židovského původu nejsou v tomto svazu vítáni. Což byl také jeden z důvodů, proč nebyl přizván další

⁴⁵ Archiv bezpečnostních složek Praha, fond 52 Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD, sig. 52 -96-5, s.88.

⁴⁶ Archiv bezpečnostních složek Praha, fond 52 Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD, sig. 52 -96-5, s.2.

⁴⁷ Archiv bezpečnostních složek Praha, fond 52 Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD, sig. 52 -96-5, s.5.

⁴⁸ Archiv bezpečnostních složek Praha, fond 52 Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD, sig. 52 -96-5, s.22

⁴⁹ Archiv bezpečnostních složek Praha, fond 2M Odbor politického zpravodajství MV, sig. 2M 10136, s.83.

⁵⁰ HAUPTMANN, Rudolf: *Dank an Wilhelm Pleyer*. Norderstedt 2004, s. 36.

⁵¹ Archiv bezpečnostních složek Praha, fond 52 Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD, sig. 52 -96-5, s.22.

Pleyerův spolužák z univerzity Josef Mühlberger, jehož tvorba byla označována národoveckým křídlem spisovatelů jako proslovanská a prožidovská.⁵²

Roku 1927 se Pleyer oženil s Hildegardou Schäferovou, prostou ženou z venkova, která se do jeho díla na rozdíl od matky téměř nepromítá. Ještě před válkou se Pleyerovi narodila dcera Helga, na jejíž počest Pleyer pojmenoval ústřední ženskou postavu románu *Der Puchner*, a také syn Siegbert. Rodina se usadila v domku nedaleko Liberce v Neupaulsdorf.⁵³

Připojení českého pohraničí k Německu v říjnu 1938, přivítal Wilhelm Pleyer s obrovským nadšením a Hitlerovi poslal dokonce děkovný telegram: „*Mein Führer! Durch Ihr gewaltiges Befreiungswerk haben Sie Tausenden der Besten im deutschen Grenzgebiet die Erfüllung ihrer Lebensaufgabe, den Sieg ihres Kampfes, das stolzeste Glück beschert. Sie haben mehr geschaffen, als wir Dichter zu träumen wagten. Unser Dank heute und immer: Mit Adolf Hitler für Deutschland.*“⁵⁴ Po zahájení války ve věku čtyřiceti jedna let nastoupil do armády. Na ruské frontě sloužil jako válečný zpravodaj dokud nebyl v roce 1945 ze zdravotních důvodů propuštěn z wehrmachtu. Své deníkové záznamy zveřejnil v roce 1942 jako *Dichterfahrt durch Kampfgebiete*. Další rok získal za nejlepší povídku cenu Adalberta Stiftera od vydavatelství Volk und Reich.⁵⁵ Po kapitulaci Německa utekl spolu se svou rodinou přes západní Čechy do Bavorska. Nebezpečnost a spěšnost přechodu hranic podtrhuje informace, že při něm Pleyer přišel o všechn svůj majetek včetně veškerých podkladů, poznámek a manuskriptů. Rodina tedy přišla do Bavorska naprosto bez ničeho. Nakonec se Pleyerovi podařilo nalézt přístřeší v Söcking u Starnbergu v primitivním domku, který doposud sloužil pouze jako chata pro rekreaci o letních víkendech a nebyl tudíž vhodný pro trvalý pobyt. V prosinci 1945 byl vyslýchán americkým úřadem v Starnbergu a 26. února 1946 byl zatčen a převezen do zadržovacího střediska v Garmischi a v červnu byl předán československým úřadům. V roce 1947 bylo na základě prošetření Pleyerovy meziválečné činnosti vypracováno obvinění, že od počátku své veřejné činnosti pracoval proti zájmům Československé republiky a že svou propagací přispěl nemalou měrou k rozšíření hnutí K. Henleina a tím i k událostem roku 1938. Po připojení pohraničí k říši byl převeden spolu s ostatními členy SdP do NSDAP, kde se účastnil politického života. Ve vazbě v Československu strávil více jak rok, ale v srpnu 1947 byl propuštěn, aniž by došlo

⁵² MÜHLBERGER, Josef: *Dějiny německé literatury v Čechách (1900-1939)*. Ústí nad labem 2006, s. 314.

⁵³ HAUPTMANN, Rudolf: *Dank an Wilhelm Pleyer*. Norderstedt 2004, s. 38-39.

⁵⁴ „*Můj vůdče! Skrze Vaše ohromné osvoboditelské dílo bylo tisícům těch nejlepších v německém pohraničí darováno naplnění jejich životní úlohy, vítězství v jejich boji a nejvelkolepější štěstí. Dokázal jste toho více, než o čem jsme se my básníci odvážili snít. Náš dík dnes a navždy: S Adolfem Hitlerem pro Německo.*“ BECHER, Walter: *"Wir wollen freie Deutsche sein!" Die Jugendbewegung als Erlebnishintergrund sudetendeutscher Schriftsteller*. In: *Deutsche Jugend in Böhmen 1918-1983*. München 1993, s. 115.

⁵⁵ <http://www.stifterverein.de/de/autorenlexikon/m-p/pleyer-wilhelm.html>, 29.6.2012.

k soudnímu procesu.⁵⁶ Rudolf Hauptmann jeho pobyt ve vězení v Československu popisuje jako naprosto bezprávní a zacházení s vězni mělo vést k Pleyerovu naprostému fyzickému i psychickému vyčerpání. Na jeho pohledu se odráží fakt, že hlavním Hauptmannovým zdrojem informací byl Pleyerův syn.⁵⁷

Ani život po návratu do Německa však nebyl pro Pleyera jednoduchý. Nejprve musel provést přestavbu onoho letního domku, který rozšířil, zateplil a zavedl do něj vodu. Také jeho pozice uznávaného autora byla otřesena. V meziválečném období a také za války působil jako agitátor všenněmeckých myšlenek, jejichž přitažlivost zmizela spolu s Třetí říší. Pleyer si poněkud zoufal, ale i v těchto těžkých časech se utěšoval myšlenkou na společný osud národa: „*Es geht mir nicht besser als Millionen Schicksalsgenossen.*“⁵⁸ Právě na nálady lidí s podobným osudem ve své poválečné spisovatelské činnosti hodně sázel. Nadále zastával všenněmecké ideály, prosazoval zájmy českých Němců a literatura byla opět polem, kde se rozhodl šířit své myšlenky. Tak široké publikum jako dříve však Pleyer už po válce nikdy nezískal. Také jeho vazby na Sudetendeutsche Landsmannschaft nebyly nijak intenzivní a od roku 1965, byl zcela vyloučen z jejich akcí.⁵⁹ Pleyer se totiž v té době stal členem strany Nationaldemokratische Partei Deutschlands, založené 1964, jejíž myšlenky měly blízko k všenněmeckému nacionalismu.⁶⁰

Rudolf Jaworski se ve své knize *Na stráži Němectví nebo v postavení menšiny* věnuje mimo jiné problému sociálně-psychologických vzorců reakcí lidí na meziválečné události, zaměřuje se speciálně na skupinu intelektuálních vůdčích osobností, které mohly ovlivňovat národně politický život českých Němců. Radikální hlasy se podle něj ozývaly především z řad vysokoškolsky vzdělaných středních vrstev, které nejenže těžce snášely ztrátu postavení příslušníků dominantního národa, naději na obnovu tohoto statusu jim dávaly právě velkoněmecké myšlenky a orientace na očekávání pomoci z Německa.⁶¹ Také je zasáhlo zúžení německého pracovního trhu v Československu,⁶² což snižovalo možnost sociálního vzestupu českých Němců. Vinu pak kladli pouze na bedra národního nepřítele. Nejenže mnoho německých vysokoškoláků mělo problém sehnat po ukončení studia práci, ale také stoupající náklady na studium vedly k tomu, že jejich sociální bída začínala již na studiích.

⁵⁶ Archiv bezpečnostních složek Praha, fond 52 Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD, sig. 52 -96-5, s.88

⁵⁷ HAUPTMANN, Rudolf: *Dank an Wilhelm Pleyer*. Norderstedt 2004, s. 39-41.

⁵⁸ HAUPTMANN, Rudolf: *Dank an Wilhelm Pleyer*. Norderstedt 2004, s. 42.

⁵⁹ HAUPTMANN, Rudolf: *Dank an Wilhelm Pleyer*. Norderstedt 2004, s. 42-44.

⁶⁰ <http://www.stifterverein.de/de/autorenlexikon/m-p/pleyer-wilhelm.html>, 29.6.2012

⁶¹ JAWORSKI, Rudolf: *Na stráži Němectví nebo v postavení menšiny? Sudetoněmecký nacionální boj ve vztazích výmarské republiky a ČSR*. Praha 2004, s. 55-56.

⁶² Zvláště mezi státními zaměstnanci se výrazně změnil procentuální poměr počtu Němců a Čechů ve prospěch Čechů.

Uplatnění pak mohli hledat v německých obcích, v průmyslu a obchodě, v sociálních službách, lidovém školství a tisku. Právě žurnalistika byla oblíbeným polem působnosti této sociální skupiny. Další možností bylo uplatnit se ve spolkové, družstevní či stranické činnosti. Nacionální postoje tak podle Jaworského často reprezentovaly racionální vypořádání se intelligence s vlastní pauperizací a teprve druhořadě národovecké snění. Jaworski navíc předkládá zobecněné schéma života předáků národnostního boje, do kterého výborně zapadá i Pleyerův případ. Narodil se sice zhruba o deset let později než většina z nich, ale pocházel z chudých poměrů a vyrůstal v pohraničí. Školu zakončil titulem doktora filozofie a již během studia získal díky emigraci svého bratra spojení s Německem. Po ukončení studií vstoupil do DNP a angažoval se v mimoparlamentární politické činnosti na poli „národnostního boje“. Pleyerovy postoje v meziválečném období tedy přesně zapadají do rámce stereotypů jednání vysokoškolsky vzdělané po roce 1880 narozené německé střední vrstvy, i když je potřeba říct, že díky zkušenostem z hnutí mládeže jsou jeho postoje radikálnější. Své postoje nezměnil Pleyer ani po válce, ačkoli je možné u něj sledovat jisté zmírnění angažovanosti ve veřejném životě a uzavření se v rodinném prostředí. Pleyer zemřel 14. prosince 1974 kvůli nádoru na mozek a byl pohřben v Söckingu.⁶³

⁶³ HAUPTMANN, Rudolf: *Dank an Wilhelm Pleyer*. Norderstedt 2004, s. 44-45.

3. *Der Puchner: Ein Grenzlandschicksal*

3.1. Hraničářské romány

Německé romány vzniklé v Československu do roku 1938 je možné rozdělit do dvou kategorií. Do první kategorie patří tzv. „Heimatromane“, tedy romány z domoviny. Tato skupina je početnější a spadají do ní všechna díla, která se neangažují politicky. V takových románech je většinou líčen milovaný rodný kraj, popřípadě městské prostředí a obyčejné události ze života v pohraničí. Druhou méně početnou skupinu tvoří hraničářské romány, jejichž tematika je silně zpolitizovaná.

„Grenzlandromány“ neboli hraničářské romány jsou významným literárním žánrem, který se v české německy psané tvorbě začal vyskytovat na konci 19. století, není však pouze specificky českoněmeckým žánrem, protože hraničářské romány bychom s různými obměnami našly i na jiných územích osídlených Němci, např. v Korutanech, v jižním Tyrolsku, severním Šlesvicku a především v polsko-německém pohraničí. V české literatuře tento žánr nemá odpovídající protějšek, nebudeme-li počítat určité shody vztahující se k šumavské literatuře. To však neznamená, že neexistuje nacionalisticky-agitační němcům nepřátelská literatura.⁶⁴

Prvním významným grenzlandrománem v habsburské monarchii byl roku 1887 vydaný *Der letzte Deutsche von Blatna*, který pocházel z pera německy píšícího spisovatele židovského původu Fritze Mauthnera. Ve vlastní žánr se však grenzlandromány vyvinuly až po první světové válce, přičemž jejich opakované vydání v řádu desetitisíců odkazuje na jejich rozšíření. Již v názvech těchto románů bývá často obsažen jejich program: *Grenzland* (R. Hohlbaum, 1921), *Heimat in Ketten*, *Das dorf an der Grenze*, *Noch steht ein Mann*, *Alle wasser Böhmens flüssen nach Deutschland*. Autoři těchto románů ve své době patřili k tvůrcům veřejného mínění, dnes je však těžké nalézt je i ve velkých bibliografických encyklopediích.

Grenzlandromány byly dobovými romány, jejich děj se odehrával často v přítomnosti či nedávné minulosti. Obvykle se v nich vyskytuje protiklad vnitrozemí reprezentovaného především Prahou a pohraničí s maloměstským či venkovským charakterem. Především v časech první republiky měly tyto romány vliv na utváření kolektivního uvědomění mezi

⁶⁴ RINAS, Karsten: *Die andere Grenzlandliteratur. Zu einigen tschechischen Romanen mit antideutscher Tendenz*. In: *Brücken*. Germanistisches Jahrbuch Tschechien-Slowakai 2008. Bon: DAAD, s. 117.

Němci v Československu, přičemž budovaly jak pozitivní obraz vlastního národního společenství, tak negativní obraz národního nepřítele.⁶⁵

Pro historiky jsou hraničářské romány zajímavé především tím, jakým způsobem zrcadlí dobu ve které vznikly a jaké poselství přinášejí. Mohou být vhodným pramenem zejména pro studium dějin kultury a mentalit.

3.2. Děj románu *Der Puchner* jako pokus o konstrukci kolektivní historické paměti

Z Pleyerových hraničářských románů je jednoznačně nejznámější *Der Puchner: Ein Grenzlandschicksal* pojednávající, jak je již z podtitulu patrné, o životním osudu Němce z českého pohraničí. Pleyer pracoval na této knize mezi lety 1928 až 1933, alespoň tak to uvádí v předmluvě k poslednímu vydání. Kniha byla poprvé vydána v roce 1934 a podobně jako u románové trilogie *Till Scheerauer* nese také příběh tohoto románu silně autobiografické rysy a je věnován památce autorovy matky. Pleyer v úvodu k poslednímu nákladu románu, který byl vytištěn v roce 1958 označil svůj román za dokument, čímž jasně vyjádřil, že sám považuje svou knihu za „věrné“ zachycení reality života českých Němců v pohraničí. Autor koncipoval děj tak, aby působil jako „nacionální osvěta“ a všechny události, které jsou zde zachyceny, mají na čtenáře působit, jako by je vyprávěli jejich přímí účastníci.

Pleyer román uvádí událostí, která se podle knihy měla odehrát v roce 1897. Jedná se o návštěvu delegace předlitavských sympatizantů s velkoněmectvím u německého státníka Otty von Bismarcka. Do čela této delegace autor postavil Georga von Schönerera, rakouského krajně pravicového nacionalistického politika. Osoba Schönerera je vybrána zcela účelově, neboť to byl čelný politický představitel pangermánského hnutí v Rakousko-Uhersku. V jeho době všenněmci (jinak také velkoněmci) tvořili pouze jednu nepříliš významnou část nacionálního měšťanstva, už tehdy však používali ryčná hesla. K jejich názorům se později kromě Pleyera přihlásil také Adolf Hitler. K podobnému setkání Bismarcka a Schönererovy skupiny, jaké je popsáno v knize, skutečně mohlo dojít, zřejmě však dříve než uvádí Pleyer, protože Bismarck po roce 1896 ze zdravotních důvodů značně omezil rozmluvy s návštěvníky a v roce 1897 byl již trvale připoután k pojízdnému křeslu.⁶⁶ Bismarck ve své řeči k návštěvníkům vysvětluje, že prusko-rakouská válka v roce 1866 byla nevyhnutelná, protože Německo nemohlo zůstat roztrhané a zdůrazňuje svoji radost nad stávající spoluprací

⁶⁵ JAWORSKI, Rudolf: *Mezi politikou a trivialitou. Sudetoněmecké grenzlandromány 1918-1938*. In: *Dějiny a současnost* 2004, č.1. s. 27-28.

⁶⁶ TAYLOR, A. J. P. *Bismarck*. Praha 1998. s. 271. Andrew Whiteside se však ve své monografii o Schönererovi, vydané roku 1975 nikde o setkání s Bismarckem, který byl Schönererovým celoživotním idolem, nezmiňuje, což značně omezuje pravděpodobnost hypotézy, že k podobné schůzce skutečně došlo.

Německa a Rakouska a je přesvědčen, že: „*Die Verbundenheit der Sprache und des Blutes macht sich zum Bürgen einer Bundesgenossenschaft.*“⁶⁷ Bismarck je zde prezentován jako tvůrce Německé říše jako prvního kroku k všenněmeckému sjednocení: „*In seinem Kopf ist mehr als Alldeutschland; kleindeutsch hat er angefangen, und auf seine alten Tage träumt er ein großdeutsches und sogar ein großgermanisches Reich!*“⁶⁸ Ve skutečnosti byl Bismarck státník, nikoli velkoněmecký patriot a přísně zakazoval „jakékoli velkoněmecké vměšování nebo nacionální propagandu v zahraničí“ a od rakouských Němců si udržoval jistý odstup.⁶⁹ Také díky působení Schönererova hnutí byl ovšem vévoda z Lauenburgu mezi českými nacionálně smýšlejícími Němci velmi populární a ve dvacátých letech 20. století došlo jeho naprosté idealizaci. Pleyer v závěru první kapitoly popisuje, jak Bismarck při blouznění krátce před svou smrtí pocítí předtuchu katastrofy, která má Německo postihnout 20 let po jeho smrti. Čtenář má nabýt přesvědčení, že Bismarck měl vizi osudu Německa na konci první světové války. Tato událost není zcela fiktivní, protože Bismarck se při posledním setkání s Vilémem II. v prosinci 1897 měl vyjádřit takto: „*Jena přišla dvacet let po smrti Fridricha Velikého. Stejná katastrofa nastane dvacet let po mé smrti, pokud se bude situace vyvíjet tímto směrem.*“⁷⁰ Přesvědčení o nevyhnutelné pohromě však ve skutečnosti pramenilo z Bismarckovy racionální úvahy a nikoli z předsmrtného poblouznění, jak to popisuje Pleyer, který Bismarcka stylizuje tak, aby mu zapadal do ideového rámce celé knihy, jemuž se budu věnovat v následující kapitole.

Po úvodní epizodě s Bismarckem začíná Pleyer rozvíjet hlavní motiv své knihy, tedy životní příběh „jednoho pohraničního Němce“. Hlavní hrdina románu se narodil jako osmé dítě tesařského mistra Puchnera v Koletíně (Kolettin) na řece Střele (Schnella). Místo narození hlavního hrdiny se nachází v porovnání s Pleyerovým skutečným rodištěm v Železném Hamru (Eissenhammer) o něco severněji po toku říčky Střely. Narození osmého dítěte přineslo tesaři Puchnerovi starost o to, kde sehnat pro svého syna kmotra. Protože všechny příbuzné již vyčerpal při zajišťování kmotrů a kmoter pro své starší děti, rozhodl se jít hledat kmotra pro nejmladšího potomka do hospody. Zde narazil na mladého neznámého Němce Ludwiga Schafferhanse, který byl před nedávnem přeložen ze svého učitelského místa v obci Žlutice (Luditz) do malé vesnické školy v Lukavě (Lukau). Důvodem jeho kariérního propadu bylo jeho veřejně projevované zanícení pro všenněmecké sjednocení a kontakty

⁶⁷ „*Jednota řeči a krve se stává ručitelem společenství.*“; PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.11.

⁶⁸ „*V jeho hlavě je víc než „Všenněmecko“.* *Začal maloněmecky a ve dnech svého stáří sní o velkoněmecké, ba dokonce o velkogermánské Říši.*“; PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.13.

⁶⁹ KŘEN, Jan : *Česká otázka v německé a rakouské politice do roku 1918*. In: *Hledání jistoty v bouřlivých časech. Češi, Slováci, Němci a mezinárodní systém v první polovině 20. století*. Ústí nad Labem, Albis international 2006, s. 15.

⁷⁰ TAYLOR, A. J. P.: *Bismarck*. Praha 1998, s.272.

s Georgem Schönererem. Poté co se Schafferhans přesvědčil o tom, že starý Puchner oplývá dostatkem nacionálního cítění, rád přijal nabídku a stal se chlapcovým kmotrem. Tento spontánní čin má především odkazovat na německou vzájemnost a krevní pouto celého národa. Dítě je pak pokřtěno jako Georg: „*Nach dem Ritter Georg von Schönerer, dem Kämpfer für Alldeutschland.*“⁷¹ Zisk takového nacionálně uvědomělého kmotra Puchnerovi umožnil, aby byl již v dětství zasvěcován do velkoněmeckých myšlenek.

V první části knihy se autor věnuje událostem ze svého dětství, které místy obohacuje o paralelní informace z veřejného společenského a politického dění. S matkou, která se starala o domácnost i o výchovu dětí, strávil Georg Puchner stejně jako Pleyer mnohem více času než s otcem, který potřeboval klid na práci v dílně. Selanku rodinné atmosféry pak dotváří líčení malebného údolí řeky Sřely, které je díky autorovu básnickému talentu líbivě poetické a silně reflektuje jeho lásku k rodnému kraji. Idylický život Němců v pohraničí však začali brzy narušovat Češi, kteří se, poháněni českým kapitálem, tlačili do „německého“ pohraničí. „*Die Tschechen drängten also in unsere Dörfer, (...) Klein waren sie, aber schlau und lebhaft und zäh; sie konnten mit ganz wenig auskommen, aber haben wollten alles.*“⁷² Takto se začíná v románu vytvářet negativní obraz Čechů, kteří si kladou nárok na území, které je podle autora původně německé: „*Deutsche sind längst vor den Slawen und zu allen Zeiten in Böhmen gewesen, und die nach Böhmen kamen, sind von Königen gerufen worden, dem Lande die kultur Deutschlands zu Bringen, und sie besetzten den Boden, der euch zu unbequem war. Alle Städte dieses Landes sind unser Werk, (...) und die Steine reden deutsch in Prag!*“⁷³ Pleyer zdůvodňuje německý nárok na půdu dané oblasti tím, že germánské etnikum osídlilo českou kotlinu dříve než Slované. Při argumentaci se opírá o teorii „Blut und Boden“, která tvrdí, že nositelem národního prvku je spojení „krve“ a „půdy“, kterému je přisuzována mystická důležitost. Území české kotliny a zvláště území osídlené za tzv. velké německé kolonizace ve 13. století je v duchu teorie „Blut und Boden“ považováno za německé území, protože jej Němci první osídlili a po staletí až doposud zde obdělávají půdu. Němci jsou zde také prezentováni jako nositelé vyspělejší městské kultury. Podle práva, kterým se řídila středověká česká města,⁷⁴ je zřejmé, že městské zřízení k nám skutečně pronikalo v průběhu 13. století právě z německých oblastí. Ahistoričnost Pleyerovy výpovědi nespočívá

⁷¹ „*Po rytíři Gergovi von Schönerer, bojovníku za „Všeněmecko*“.“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.24.

⁷² „*Češi se tedy tlačili do našich vesnic, (...) byli malí, vychytralí a čilí. Mohli vyjít s docela málem, ale chtěli vše.*“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.19.

⁷³ „*Němci byli v Čechách dříve než Češi a byli tu ve všech dobách, a ti kteří přišli do Čech byli povoláni králem, aby zemi přinesli kulturu Německa, a obsadili půdu, která pro vás byla příliš nepohodlná. Všechna města této země jsou našim dílem (...) a pražské kameny mluví německy!*“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.19.

⁷⁴ Dva největší české městské právní okruhy byly vázány k magdeburskému a k norimberskému městskému právu.

v dokazovaných zásluhách německých kolonistů, nýbrž v interpretaci těchto zásluh, jako dobrodinného skutku ve prospěch nevďečného českého lidu a v utvrzování se v existenci o stále trvající převaze Němců jakožto nositelů kultury. Pleyer je navíc zastáncem ve druhé polovině 19. století hojně rozšířeného přesvědčení, že národům se žije nejlépe v etnicky jednolitych celcích a svým popisem vytváří zdání, že Čechy byly na téměř čisté národní celky rozděleny, dokud Češi nezačali pronikat do „německých“ pohraničních oblastí.

Češi nenarušili pouze soulad panující v německém kraji, ale způsobili dokonce rozvrat uvnitř Puchnerovi rodiny. Nejranější zážitek, na který se Georg Puchner pamatoval byla hádka mezi jeho otcem a nápadníkem Georgovy nejstarší sestry Čechem Jaroslavem Nečasem. Ústředním bodem celého konfliktu byla samozřejmě národnostní otázka. Otec nejprve Nečase přesvědčoval o tom, že není žádný čechožrout, ačkoli by přece raději měl za švagra Němce, zároveň však trval na tom, aby se děti z případného budoucího manželství přihlásily k němectví. Nečas to rezolutně zamítnul, ale starý Puchner se nedal odbýt a snažil se Nečasovi vysvětlit, že je sice Čech, ale je blondatý, takže v sobě bude jistě mít německou krev,⁷⁵ navíc žije v Drážďanech, jí německý chléb a chce si vzít německou dívku. Nečas mu oplácí stejnou měrou: „*sein Brot sei manchmal ebenso tschechisch wie dem Jaroslav Netschas sein Brot in Dresden deutsch.*“ a pokračuje: „*Und das sei überhaupt altes tschechisches Gebiet, das von Dresden, (..)und noch weit darüber hinaus sei alle altes tschechisches Gebiet, der ganze große sorbische Gau.*“⁷⁶ Otec je pobouřen takovou odpovědí a rozhodne se, že mu dceru nedá. Následuje rvačka a otec Nečase vyhodí, Teresie Puchnerová však odchází s ním, protože je v očekávání a necítí se dostatečně silná na to, aby zůstala svobodnou matkou. Nečasovo prohlášení území lužických Srbů za staré české území, které se zakládá na tom, že Horní i Dolní Lužice patřili do svazku zemí Koruny království českého⁷⁷, slouží Pleyerovi jako obhajoba vlastního quasihistorického výkladu dějin ve prospěch německých zájmů a také jako příklad radikálních českých expanzivních nároků. Samotný boj mezi starým Puchnerem a Nečasem o národnost dětí vzešlých ze svazku s Teresíí Nečasovou, který vyhrál Nečas, má být ilustrací Pleyerova názoru, že smíšená manželství vedou vždy k počestění a mohou se tak

⁷⁵ Považování určitých atributů fyzického vzhledu, zde blondatých vlasů, jako rysu německé respektive arijské rasy.

⁷⁶ *Váš chléb je občas stejně tak český jako pro Jaroslava Nečase je chléb v Drážďanech německý. (...) A okolí Drážďan je vlastně staré české území (...) a ještě dál odtud je všechno staré české území, celý velký srbský kraj.* PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s. 28. Pod pojmem srbský kraj autor rozumí území obývané Lužickými Srby, tedy Horní a Dolní Lužici.

⁷⁷ Horní a Dolní Lužice byly připojeny k českému království v době vlády Lucemburků (Horní Lužice: mezi lety 1319-1346 a Dolní Lužice trvale od 1373). Za třicetileté války se pak Lužice dostala do rukou saských kurfiřtů, jako zástava za pomoc Ferdinandovi II., po vídeňském koncilu obě Lužice připadly Prusku. O česko-lužických vztazích v době první republiky podrobněji v následující kapitole. BOBKOVÁ-BŘEZINA-ZDICHYNEC: Horní a Dolní Lužice. Praha 2008. s. 50-51, 157-8, 212

stát rafinovaným nástrojem národnostního boje ku prospěchu nepřátelského českého národa. Tento myšlenkový vzorec se objevuje i u jiných nacionalistických autorů.

Puchner stejně jako Pleyer prožil své dětství ještě za dnů Rakousko-Uherska. Pleyer si stěžuje na nedostatek nacionální výuky v pohraničních školách, děti se neučily nic o osudech „sudetoněmectví“ (což není s podivem, protože v té době ještě „sudetoněmecká“ identita neexistovala), přesto se nacionální rozepře podle autora nevyhýbaly ani dětským kolektivům: „*Wir hatten es erfahren: Es ist Krieg im Land.*“⁷⁸ České a německé děti z širokého okolí chodily do kostela na náboženství a protože byli lukavší a hernavší z největší dálky, mohli sedět v lavicích, na české děti z Velhové se pak už místa nedostávala a musely sedět na zemi, což byl důvod potyček mezi českými a německými chlapci. K jedné takové potyčce došlo v den oslav šedesátého výročí vlády císaře Františka Josefa. Při této potyčce je těžce zraněn jeden z německých chlapců na hlavě, ale viníci zůstanou nepotrestáni. Malý Georg však získal zásadní zkušenost: „*Es gibt nur ein Mittel, das den Mensch stark macht, auch so einen schwachen Pimpes wie dich: daß er was macht. Es gibt zu allem nur einen Weg: das ist die Tat.*“⁷⁹ Zde se poprvé setkáváme s mobilizačním heslem, které patří mezi ústřední tématické východisko celé knihy. Pleyer se pokusil na této události ilustrovat stanovisko, že život Němce v pohraničí byl národnostními boji formován již od dětství, což je další stereotyp objevující se v nacionalistické literatuře. Šedesátého výročí panování císaře mohlo spojit Čechy i Němce ke společné oslavě. Tento integrační moment vybral Pleyer záměrně, aby ukázal, že kvůli agresi Čechů byla oslava narušena, a aby čtenáře přesvědčil o tom, že s nepřátelskými Čechy nelze spolupracovat. Na vině jsou ovšem Češi, německý postoj je pouze obranný.

Nacionálnímu cítění se Georg učil od svého kmotra Schafferhanse, vyznavače schönereiánství, který Georga zasvěcoval do velkoněmecké nacionální ideologie. Zásadním přelomovým bodem v životě malého Puchnera se stala cesta, kterou podnikl se svým patronem k Bismarckovu hrobu ve Friedrichsruhe. Německá krajina je Pleyerem vykreslována s téměř takovým obdivem a láskou, s jakými líčí svůj rodný kraj. Když Georg a jeho kmotr dorazili přímo k hrobce, nechtěl hlídač objektu pustit malého chlapce dovnitř, protože je tam dětem vstup zakázán. Ludwig Schafferhans však nakonec hlídače přesvědčil, že si Georg zaslouží vstoupit, neboť toho o Bismarckovi ví více, než leckterý dospělý a že na takové věci má již svůj věk. Další návštěvníci dali Schafferhansovi za pravdu a tak malý Georg nevážil zbytečně tak dlouhou cestu a mohl uctít Bismarckovu památku. Spor mezi

⁷⁸ „*My jsme to zažili: To je válka v zemi.*“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 195., s. 49

⁷⁹ „Existuje pouze jediný prostředek, který dělá člověka silného, také takového cvrčka jako jsi ty, že něco dělá, ke všemu vede pouze jedna cesta a tou je čin.“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 195., s. 49

oběma muži, zda vpustit či nevypustit dítě do Bismarckova hrobu je metaforou sporu o to, zda je nebo není správné vést již malé děti k nacionalismu. Pleyer zde jednoznačně zastává stanovisko, že výchova dětí v nacionálním duchu je zcela správná, ba dokonce nezbytná.

Také Puchnerovi rodiče, především matka, která je více politicky uvědomělá než otec, vedli děti k lásce k národu a k rodnému kraji. Příchod nových Čechů do pohraničí sledují se znepokojením, neboť tito Češi byli více nacionálně radikální než nepočetná česká skupina, která v pohraničí žila pokojně spolu s Němci již od nepaměti. Zvláště nebezpečně a zákeřně jednal nový agitátor Čechů Mlčoch, který si zakoupil starý německý grunt a na jeho opravu si v duchu hospodářsky-nacionálního hesla „svůj k svému“ raději z daleka pozval českého tesaře, než aby musel zaplatit za práci Georgovu otci, Němci. Nově příchozí svou agitací brzy nakazili i nepočetné starousedlíky a společně začali všichni Češi usilovat o prosazení v místním kulturním, politickém a hospodářském životě. Situace se vyhroutila zvláště před volbami. Tesaři Puchnerovi poslali dokonce dopis s výhružkou, že půjde-li volit, přijde o všechny české zakázky. Starý Puchner si uvědomoval, že nedostane-li zakázky od Čechů, ohrozí to finančně celou jeho rodinu. Jeho manželka ho však přesvědčila o tom, že pro obhajobu německé většiny v zastupitelstvu je potřeba každého německého hlasu, a proto se Georgův otec rozhodl nakonec k volbám jít. Celý další rok však nedostal žádnou zakázku od českého správce hernavské části knížectví. Ovšem po roce byla rodina zachráněna, neboť lesem projížděl kníže. Když se dověděl o nespravedlnosti, která Puchnerovi postihla ze strany jeho českých správců, vše urovnal. Přestože kníže byl Čech⁸⁰ a přestože do funkcí rád dosazoval Čechy, nedal dopustit na německé řemeslníky.

Tato epizoda má čtenáře přesvědčit o správnosti nadřazení zájmů celého národa nad zájmy osobními a také upozornit na české úsilí o politický a hospodářský vzestup, které ohrožovalo německé pozice v pohraničí. Poněkud komicky působí vyřešení ekonomické krize rodiny ze strany knížete, který se na scéně objeví téměř jako *deus ex machina* a nedá dopustit na německého řemeslníka. Projevují se zde autorovy sympatie vůči šlechtě, které lze vysvětlit jako projev jisté solidarity vycházející z faktu, že po roce 1918 šlechta i Němci přišli o své předchozí privilegované postavení.

Idylicky popsané Puchnerovo dětství, do kterého zasahovaly pouze občasné nacionální třenice mezi Čechy a Němci, bylo v jeho třinácti letech náhle ukončeno příchodem války. Jeden z jeho starších bratrů Daniel byl povolán do armády a jeho kmotr Schafferhans narukoval dobrovolně. Svému kmotřenci zanechal finanční obnos s přáním, aby šel studovat. Daniel Puchner ve válce přišel o nohu, horší osud však potkal Schafferhanse, který umřel

⁸⁰ tím je zřejmě myšleno, že jeho obcovací řečí byla čeština, protože většina šlechty se považovala za rakouské občany a v nacionálnímu soupeření se nepřipojovala ani k jedné straně

v bitvě u Komarova, v jednom z mála bojů, kde císařská armáda dosáhla významné porážky Rusů. Schafferhansovo hrdinství je v knize dáváno do kontrastu se „zbabělým“ přebíháním Čechů k nepříteli, neboť již na podzim roku 1914 se mezi českými vojáky objevilo značné slovanské nadšení Rusko. Pleyer to komentuje následovně: „*Da hat jetz der Kaiser seine lieben Tschechen.*“⁸¹ Pleyer vyvolává dojem, jako by vídeňská politika vůči Čechům a neněmecké většině obyvatelstva monarchie vůbec byla až přespříliš přívětivá, čímž umocňuje dojem české zrady. Češi v jeho podání, místo aby bojovali za svého císaře, pracovali na vzniku vlastního národního státu. Pleyer se snaží vyvolat dojem, že válka měla mnohem těžší dopady na české Němce než na Čechy a Němci podle něj utrpěli za první světové války mnohem větší ztráty. Například zmiňuje, že kvůli zbíhání Čechů k Rusům musel vzniknout další chebský regiment. Téma české zrady v první světové válce je dalším oblíbeným stereotypem, který se v hraničářských románech objevuje. Ve skutečnosti na počátku války považovalo úplné rozbití habsburské říše za uskutečnitelné jen málo Čechů a český vzdor proti Habsburkům neměl za všech stádií války stejnou intenzitu. Ono zmiňované nadšení pro slovanské Rusko se mezi Čechy vyskytovalo spolu s nadějí na osvoboditelskou roli carismu v nemalé míře skutečně především z počátku, když se ruské vojsko blížilo k českým zemím. Po vyhnání Rusů z Haliče a po průlomu u Gorlice, protirakouský vzdor na jistou dobu ochabl.⁸² Po celou dobu války ovšem naprostá většina českých vojáků bojovala na rakouské straně.

Georg byl velmi otřesen smrtí svého kmotra, odmítl však myšlenku, že by zemřel kvůli své loajalitě vůči Habsburkům, nikoli zemřel pro své všenněmecké přesvědčení. Zde se odráží jistý ambivalentní vztah českých Němců vůči Habsburské monarchii. Pleyer na jednu stranu prezentuje vídeňskou vládní politiku jako pročeskou, na druhou stranu si uvědomuje, že rakouské soustátí garantovalo postavení Němců jakožto vládnoucí a privilegované vrstvy, na což Němci v první republice vzpomínali s nostalgií, která působila výše zmíněnou ambivalenci.

Před odchodem na frontu zanechal Schafferhans svému kmotřenci Georgovi prostředky na studium a Georg tak mohl nastoupit na gymnázium v Doupově. Protože jeden z Puchnerových bratrů také studoval na jiném ústavu, byla rodina velmi finančně vyčerpána, takže často hladověl. Maminka pod tíhou starostí chřadla a Georg sám byl kvůli podvýživě náchylný k nemocem, dostal revma, trpěl často angínou a udělala se mu struma. Pleyer podotýká sice, že hlad je za války samozřejmostí, ale takový hlad jaký byl v pohraničí byl způsoben tím, že ve vnitrozemí měli vždy dost a o pohraniční oblasti se nestarali. To je velmi

⁸¹ „*Tady má ted' císař své milé Čechy.*“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958., s. 84.

⁸² BRÜGEL, Johann W.: *Češi a Němci 1918 – 1938*. Praha, 2006. s. 65.

účelově namířený útok vůči české straně. Životní podmínky obyvatelstva za války se samozřejmě zhoršovaly, nejprve v důsledku zdražování potravin, kvůli kterému vláda již v listopadu 1914 stanovila maximální ceny obilí a brambor a v dubnu 1915 zavedla přidělový systém. Špatné neúrody v letech 1915 a 1916 pak byly příčinou těžkého nedostatku potravin v průběhu zimy 1916/1917. Ceny potravin nebezpečně kolísaly a je samozřejmé, že v jednotlivých oblastech byly rozdílné, nelze to ovšem dávat za vinu úředníkům. Nejhuře na tom nakonec byly především nejnižší městské vrstvy (dělnictvo), protože města byla odkázána na zásobování z venkova. Zásadní problém v zásobování a spolu s ním největší hlad se tedy objevoval ve velkých městech⁸³ a průmyslových centrech, z nichž většina ležela v pohraničí.⁸⁴

Hlavní hrdina byl při studiu na gymnáziu ubytován v katolickém internátě, kde se studenti museli řídit přísnými zásadami řehole Františka Saleského. S rigorózním řádem internátního života se velmi brzy sžil, ale s církví se ve svém nitru přesto rozešel. Nemohl totiž pochopit, jak je možné, že následovníci Krista, kterým byl dán takový příklad nenáročnosti, nechávali v době válečné bídy ležet tolik zlata ve skříni. Na Boha však Georg Puchner nezanevřel, ovlivněn mnohem více zbožností své matky než jednáním církevních hodnostářů se začne spoléhat na vlastní víru. V době gymnaziálních studií názory mladého Puchnera formoval také spolek Wandervogel. Turistický spolek vznikl jako spolek německé mládeže mezi lety 1908 až 1911, jeho cílem bylo pěstování národní kultury a národního společenství a posilování tělesné zdatnosti v řadách českoněmecké mládeže.⁸⁵ Tento spolek sdružoval nevelké skupinky chlapců, kteří usilovali o budování vzájemné soudržnosti pomocí pobytů v přírodě, přičemž svou sounáležitost demonstrovali společným pozdravem, zpěvem písní a také jednotným oblečením. Toto hnutí se mimo „návratu k přírodě“ vyznačovalo také až radikálními nacionálními postoji, spojenými s všenněmectvím, šovinismem, antisemitismem a odporem k socialismu. Struktura jednotlivých skupin tohoto hnutí se snažila nahradit uspořádání měšťácké společnosti romantickým konceptem charismatického vůdce, kterého následují ostatní členové.⁸⁶ Pleyer byl sám členem Wandervogelu a myšlenky tohoto hnutí nejenže ovlivnily jeho dílo, ale přispěly také k jeho pozdějším politickým aktivitám a k jeho sympatizaci s nacionálním socialismem.

⁸³ HAVRÁNEK, Jan: *Politické represe a zásobovací potíže v českých zemích v letech 1914-1918*. In: *První světová válka a vztahy mezi Čechy, Slováky a Němci*. Brno, Matice moravská 2000, s.49.

⁸⁴ KNOB, Stanislav : *Hladové bouře a stávky za první světové války*. In: *České, slovenské a československé dějiny 20. století*. 4. Ústí nad Orlicí 2009, s. 144-150.

⁸⁵ WESSELY, Herbert : *Entstehung und Wirken des sudetendeutschen Wandervogels 1910-1938*. In: *Deutsche Jugend in Böhmen 1918-1938*. München, Adalbert Stifter Verein 1993, s. 56-59.

⁸⁶ KASPER, Tomáš. *Dějiny německého hnutí mládeže v českých zemích - analýza, prameny, interpretace*. Liberec 2008, s.23-28.

V listopadu roku 1916 zemřel ve Vídni František Josef I. Jeho smrt Pleyer interpretuje jako počátek úpadku Rakouska, protože z trůnu odešla silná osobnost s vůdčími schopnostmi. Blížící se konec války Němci v českém pohraničí vyhlíželi s velkou nadějí: „*Friede, das bedeutete das Leben des Bruders, Friede, das bedeutete Brot. Jedenfalls aber Änderung, und weil es uns sehr schlecht ging, glaubten wir, die Änderung könne nur eine Besserung sein.*“⁸⁷ V Praze byl 28. října vyhlášen samostatný československý stát, což Pleyer jako stoupenec všenněmectví komentuje s velkou hořkostí: „*Ja die haben jetzt leicht; was zerfallen ist, das braucht man nichterst zerschlagen; sie haben ja schon jeden Nachtwächterposten in Österreich mit einem Tschechen besetzt gehabt; die Revolution, die war schon seit manlichem Jahr fertig.*“⁸⁸ Přeměna habsburské monarchie, tedy národnostního státu, v celou řadu formálně národních tzv. následnických států, které však strukturou zůstaly nadále národnostní, s sebou přinesla také konec německé role jako pořádajícího činitele v rámci státu. Bylo zřejmé, že německý nacionalismus byl poražen především v tom smyslu, že se v první světové válce nepodařilo přeměnit středovýchodní prostor ve sféru plné německé dominance. Zatímco pro Čechy znamenal konec války vítězství, jinak výsledek vypadal optikou českých Němců, jejichž budoucnost v nově vzniklém státě byla zatím nejistá.⁸⁹ Již 21. října byl vyhlášen nový rakouský stát Německé Rakousko, které se podle Pleyera na základě práva na sebeurčení chtělo připojit k Německu. „*Weil wir Deutschen in Böhmen, Mähren und Österreichisch-Schlesien zur Republik Deutschösterreich gehören, sind wir auf dies Weis' zum Deutschen Reich kommen. Wir sind jetzt Reichsdeutsche!(...) Österreich-Ungarn hat den Krieg verloren und wird zerhackt, das Deutsche Reich hat den Krieg verloren und wird getrampelt; aber Deutschland hat trotzdem gesiegt!*“⁹⁰ Jak uvádí Václav Kural, oživení alternativy velkoněmeckého sjednocení bylo podníceno třemi momenty: snahou kompenzovat válečnou prohru semknutím všech Němců, faktem, že odpadly dřívější překážky sjednocení v podobě vládnoucích Habsburků a Hohenzollernů, a také možností odvolat se na princip sebeurčení. Velkoněmeckou orientaci neprosazovala ve Vídni pouze pravice, také sociální demokraté přišli s alternativou socialistického Velkoněmecka jako jádra nové střední Evropy. Velkoněmecká koncepce však nebyla nakonec přijatelná pro hlavní aktéry pařížské mírové

⁸⁷ „Mír, to znamená život bratrů, mír, to znamená chléb. Každopádně to znamená změnu a protože to s námi šlo špatně, věřili jsme, že změna může znamenat pouze zlepšení.“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s. 101.

⁸⁸ „Ano, mají to teď lehké; co se rozpadá, to se nemusí rozbíjet, už předtím Češi obsadili každé místo ponocného v Rakousku; revoluce, milý chlapče, ta byla už nějaký rok hotová...“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s. 101.; úryvek je citován v nářečí, jak je také uveden v knize

⁸⁹ KURAL, Václav: *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v Československém státě (1918-1938)*. Praha 1993, str. 7-10.

⁹⁰ „Protože my Němci v Čechách, na Moravě a rakouském Slezsku patříme do Německého Rakouska, tímto způsobem jsme se dostali do Rakousko-Uherska. Jsme nyní říšští Němci.“ (...) Rakousko-Uhersko prohrálo válku a bylo rozštěpeno, Německá říše prohrála válku a byla podupána, ale Německo přesto zvítězilo! PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s. 102.

konference ani pro československou politickou reprezentaci, která usilovala o udržení územní celistvosti v rámci historických hranic českých zemí.⁹¹

V Liberci vznikla vláda provincie Deutschböhmen v jejímž čele nakonec stanul Rudolf Lodgman von Auen, tato vláda však již 12. prosince utekla do Vídně. Je zajímavé, že se Pleyer zmiňuje pouze o Lodgmanovi, přestože v českých zemích se ustavily celkem čtyři německé provincie. Pleyer při popisu navíc užívá pouze slov „deutschbömisches Landesregierung“⁹² a ono slovo „deutschböhmisch“ používá v textu většinou jako označení něčeho, co se týká všech Němců z českých zemí. Fakt, že se nezmiňuje o existence ostatních provincií, může mít dvě příčiny, které se navzájem nijak nevylučují. Jedním z nich je, že Georg Puchner bydlel v oblasti, která spadala do provincie Deutschböhmen a Pleyer čtenáře informuje pouze o záležitostech, které se bezprostředně dotýkaly osudu hlavního hrdiny. Na druhou stranu nelze vyloučit, že si byl vědom toho, že na čtenáře v Německu, kteří se příliš neorientovali v záležitostech týkajících se českých Němců, to bude působit tak, že v českých zemích vznikla jednotná fronta orientovaná na sjednocení s Německým Rakouskem, což měl být pouze první krok k všenněmeckému sjednocení.⁹³ Pleyer se tak řadí mezi propagandisty, kteří by ze vzniku provincie Deutschböhmen rádi učinili příklad spolupráce českých Němců ve službách všemi uznávané národní pospolitosti.⁹⁴

Naděje milionů Němců v Čechách i v dalších středoevropských oblastech se podle Pleyera, nadále upínaly k americkému prezidentovi Woodrow Wilsonovi, jakožto garantovi práva na sebeurčení. Brzy bylo ovšem zřejmé, že právo na sebeurčení rozhodně nebude platit pro poražené národy, tedy především pro Němce. S jistým zanícením pro numerologické kombinace a pseudomystické pověry Pleyer popisuje příjezd amerického prezidenta Woodrow Wilsona do Paříže a několikrát zdůrazňuje, že k němu došlo v pátek 13. prosince 1918. Snaží se čtenáře přesvědčit o tom, že jeho působení v Evropě nemohlo dopadnout dobře. Právo národů na sebeurčení bylo součástí programu prezidenta Woodrow Wilsona, který přednesl 8. ledna 1918 na zasedání kongresu a velká část Evropy skutečně očekávala, že se Wilson stane garantem prosazení tohoto programu na mírové konferenci v Paříži. Nakonec při jednáních prosadil svou koncepci spíše francouzský premiér Georges Clemenceau, to však na konstituování na problematiku českých Němců v rámci nově vzniklého československého státu nemělo zásadní vliv. Jak píše Brügel, bezvýhradné právo na

⁹¹ KURAL, Václav: *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v Československém státě (1918-1938)*. Praha 1993, s.13.

⁹² PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.105.

⁹³ KURAL, Václav: *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v Československém státě (1918-1938)*, Praha 1993, s.13.

⁹⁴ BRÜGEL, Johann W.: *Češi a Němci (1918-1938)*. Praha 2006, s. 99.

sebeurčení pro všechny národy nemohlo být prosazeno nikdy, protože v národnostně smíšených oblastech prosazování tohoto práva nezbytně nese omezení práva na sebeurčení někoho jiného. Každá strana si mohla právo na sebeurčení vykládat ve prospěch naplnění svých záměrů a nehledět při tom na to, zda tím nezasahuje do sféry práva na sebeurčení někoho jiného. Není proto s podivem, že na právo na sebeurčení se odvolával jak Masaryk, tak Hitler. Dokud nejsou u tohoto práva jasně vymezeny jeho přesné hranice a problematika může se na něj odvolávat každý. Právo na sebeurčení může být označeno za demokratický požadavek pouze v případě, že dojde ke zvážení možností obou stran a ani jedna z možností nebude žádné ze zúčastněných stran připadat neúnosná.⁹⁵ Vzhledem ke skutečnosti, že „německá země“ v Čechách nebyla žádným jednotným a souvislým územím, připojení jednotlivých německých provincií v českých zemích k Německému Rakousku by bylo podle Brügela „největší státně politickou absurditou“ a nemělo by to v celém světě obdoby.⁹⁶ Je tedy zřejmé, že právo na sebeurčení nikdo nemohl považovat za klíč k vyřešení národnostní otázky v Československu.

Sen o připojení k Německému Rakousku se českým Němcům rozplynul ještě dříve, než byly podepsány mírové smlouvy ve Versailles a Saint-Germain, které jim právo na sebeurčení nepřiznaly. Paříž se ještě před ukončením konference vyjádřila souhlasně k tomu, aby Češi převzali správu v pohraničních oblastech.⁹⁷ Pleyer popisuje, jak byly vojenské jednotky tvořené českými Němci rozpuštěny a pohraniční oblast záhy obsazena českými oddíly. V Krušných horách rozdávali čeští vojáci lidem chléb a vyhladovělí lidé rychle opouštěli své původní požadavky o připojení k Německu. Také doupovská kasárna byla obsazena českými vojáky. Pleyer tvrdí, že k neúspěchu pokusů o připojení k Německu či k Rakousku přispěl také nedostatek „sudetoněmecké“ solidarity a neexistence respektovaného ústředního vedení: „*Es ist keine Sammlung, keine rechte Gefolgschaft da und keine Führung.*“⁹⁸ Toto zjednodušení celého problému má za úkol mobilizovat.

Nelze popřít, že otázka připojení pohraničí byla nakonec vyřešena, tak jak si přáli Češi. Pleyer se sice zmiňuje o obsazení pohraničí, co však nezmiňuje, jsou předchozí pokusy, jak ze strany československé, tak ze strany českoněmecké reprezentace vyřešit otázku českého a moravského pohraničí smírně. Také mlčí o snahách německonacionálních poslanců v čele s Lodgmanem zajistit vyslání německého vojska do pohraničních oblastí. V Německu

⁹⁵ BRÜGEL, Johann W.: *Češi a Němci (1918-1938)*. Praha 2006, s. 76-79.

⁹⁶ BRÜGEL, Johann W.: *Češi a Němci (1918-1938)*. Praha 2006, s. 101.

⁹⁷ KURAL, Václav: *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v Československém státě (1918-1938)*. Praha 1993, s. 15.

⁹⁸ „*Neexistuje žádná sbírka, žádná skutečná poslušnost a žádný vůdce.*“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.104.

však byla ochotná na tuto výzvu odpovědět pouze německá generalita, politická reprezentace si byla totiž vědoma toho, že velká část Němců v Čechách v čele s podnikatelskými elitami se nestaví k odtržení od vnitrozemí s žádným velkým nadšením,⁹⁹ nehledě na fakt, že intervence německé armády by Německu mohla značně přitížit při jednání na mírové konferenci. Pleyerova výtku týkající se rozpuštění německých oddílů ze strany československých úřadů, které mělo za cíl znemožnit pohraničím jakýkoli odpor proti okupaci, je také velmi tendenční. Pleyer se navíc záměrně nezmiňuje o tom, že vláda v Liberci organizovala ozbrojené jednotky tzv. Volkswehr (lidová domobrana), kterým dodávaly zbraně dolnorakouské továrny.¹⁰⁰ Ukázalo se ale, že snaha sestavit v provincii Deutschböhmen formace domobran z řad navracejících se vojáků byla neproveditelná a to především díky jejich neochotě dál bojovat.¹⁰¹ Německo-rakouské prozatimní shromáždění ve Vídni 12. listopadu vydalo prohlášení, kterým vzalo německé provincie v Československu pod svou ochranu. V Československu však politická jednání mezi představiteli československé vlády a zástupci německých provincií nevedla k žádnému smírnému cíli, proto se Československá vláda rozhodla řešit problém, který krajním způsobem ohrožoval existenci Československa, nekompromisními prostředky. Obsazování pohraničních oblastí probíhalo od poloviny listopadu do konce roku 1918 a celá akce se obešla bez větších problémů.¹⁰²

Hlavní hrdina románu Puchner si však deprimující situaci, v níž se Němci podle Pleyerova líčení ocitli, zprvu nikterak nepřipouštěl. Semestrální prázdniny trávil na tanečních zábavách, při kterých se spolu se svým bratrem také oddával hojně konzumaci alkoholu. Z jeho nezájmu ho vytrhlo až když k tanci hráli Chebský „73er-Marsch“. Tuto melodii hrávali vojákům při odchodu na frontu a Puchner považoval tančení při této hudbě za nemorální. Když ho vyváděli ven, za to že přerušil zábavu, strhla se rvačka, při níž byl zbit až do bezvědomí. Paradoxně právě tato situace mu znovu pomohla najít životní směr a naplnění, protože jen nepřihlížel, ale odhodlal se k činu, který ostatním připomněl, že v první světové válce umírali němečtí vojáci a že není správné tak rychle zapomínat na jejich smrt ani na to, za co bojovali, což rozhodně nebyl vznik Československé republiky.

Čtvrtého března 1919 pořádali na mnoha místech v pohraničí němečtí sociální demokraté manifestaci na podporu otevření parlamentu rakouských Němců, do kterého si chtěli Němci z Čech, Moravy a Slezska zvolit své poslance. Zároveň měla být manifestace protestem proti zákazu československých úřadů, jímž bylo Němcům v pohraničí zabráněno,

⁹⁹ BRÜGEL, Johann W.: *Češi a Němci (1918-1938)*. Praha 2006, s. 103-104.

¹⁰⁰ ŘEHÁČEK, Karel: *Němci proti Československu na západě Čech (1918-1920)*. Plzeň 2008, s.13.

¹⁰¹ BRÜGEL, Johann W.: *Češi a Němci (1918-1938)*. Praha 2006, s.110.

¹⁰² Pouze na několika místech došlo k menším střetům.

aby se voleb do rakouského parlamentu účastnili. Žákům gymnázia, které Puchner navštěvoval, byla účast na demonstraci zakázána pod podmínkou vyloučení z ústavu. Při protestech znovu padala hesla o právu na sebeurčení a zpívaly se německé písně, mimo jiné také „73er-Marsch“ a „Deutschland, Deutschland über alles“. Zpěv demonstrujících byl náhle přerušen zásahem četníků a vojáků, kteří se pokusili protestující rozehnat. Při této akci došlo i ke střelbě a v Doupově byly zabity dvě osoby, jednou z nich byla Georgova první láska Anna Holley. Puchner nesměl jít ani na její pohřeb, protože ředitel gymnázia to zakázal, neboť bylo zřejmé, že při této příležitosti znovu dojde k výtržnostem. Wilhelm ale nakonec dostal možnost rozloučit se naposledy s milovanou Annou, neboť večer chodívali všichni chlapci z konviktu na večerní modlitby do městského kostela, kde oba mrtví leželi. Celkový počet obětí vypočítává Pleyer následovně: „*in Karlsbad sechs Tote, in Kaaden fünfundzwanzig, in Sternberg sechzehn, Tote in Arnau, Tote in Eger.*“¹⁰³

Je pochopitelné, že po obsazení pohraničí zůstalo německé obyvatelstvo nespokojené se svou situací. Záminku k dalším nepokojům se staly volby do německo-rakouského Národního shromáždění, neboť čeští Němci si přáli, aby se mohli voleb účastnit a získat své zástupce ve vídeňském parlamentu. Německý a německo-rakouský tisk navíc mezi lidmi šířil přesvědčení, že mírová konference československé nároky na pohraniční území neuzná. Československá vláda ovšem volby na celém území republiky zakázala a vyzvala úřady, aby zmařily všechny pokusy o jejich uskutečnění. Němci v českých zemích pocítovali zákaz československé vlády jako velkou křivdu a na den ustanovujícího zasedání německo-rakouského Národního shromáždění vyhlásili generální stávku spojenou s protičeskými demonstracemi. Protestovali proti znemožnění voleb a také proti připojení k československé republice. Z počátku klidná demonstrace se při pokusu o její rozeznání změnila na mnoha místech v masakr. Celkem zahynulo 57 lidí – 55 civilistů (z toho 4 Češi) a 2 vojáci (jeden Čech).¹⁰⁴ Pleyerův pohled je tedy jednostranný, protože mezi oběti 4. března započítal pouze Němce a zcela vynechal Čechy i vojáky.

Ony dvě události, obsazení pohraničí československými pluky a 4. březen, se podle Pleyera nesmazatelně vryly do paměti českých Němců a staly se trvalou zátěží při rozvíjení dalších vztahů mezi oběma národy v Československu. Německou stranou byl pak 4. březen interpretován jako důkaz snahy českých Němců vymanit se z české poroby a k této interpretaci se přidává i Pleyer. Zklamání českých Němců se ještě prohloubilo po uzavření mírových smluv ve Versailles a St. Germain. Pleyer se ohrazuje proti podmínkám

¹⁰³ „V Karlových Varech šest mrtvých, v Kadani dvacet pět, ve Šternberku šestnáct, mrtvý v Hostinné, mrtvý v Chebu.“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.114.

¹⁰⁴ ŘEHÁČEK, Karel: *Němci proti Československu na západě Čech (1918-1920)*. Plzeň 2008, s.13.

nadiktovaným vítěznými mocnostmi poraženému německému národu: „*Seit dem Untergange von Karthago sei noch nie einem Volke so Schweres aufgejocht worden wie diese Bedingung der Feindmächte an das deutsche Volk.*“¹⁰⁵ Pleyer se však snaží předložit svým čtenářům perspektivu, která nakonec Němce vyvede z poválečného ponížení. O velikonočních roku 1920 se Puchner poprvé dozvěděl o jistém Hitlerovi. Pleyer tento zážitek zasadil do prostředí přicházejícího jara, spojeného s velikonoční nadějí na Kristovo vzkříšení. Právě pomocí těchto okolností se snaží ve čtenářích vzbudit dojem, že přichází nová naděje, neboť se prosazuje nový vůdce. Pleyer však nezakončuje celou záležitost prvoplánově: Puchnera jako studenta z venkova zatím otázky týkající se dělnické strany a ani onen Hitler nezaujaly.

Po ukončení gymnázia v Doupově se Puchner rozhodl studovat právo na německé univerzitě v Praze, v městě „(...) *von Deutschen erbauten, von Tschechen geerbten.*(...) *Prag das ist die hohe Schule des Völkerkampfes, Prag, das ist die Gefahr offener oder verhohlener Internationalität.*“¹⁰⁶ Praha je Pleyerem vykreslena jako krásné staré německé město, ve kterém se však skrývá „babylónské“ nebezpečí, tedy možnost národnostní a rasové asimilace. Největší lákadlo v tomto směru představují české ženy. Puchner sám brzy poznal, že naučit se česky je téměř nezbytné pro uplatnění v Praze a v novém státě vůbec, proto neváhal a jako mnozí jiní akademici se seznámil s českou dívkou, za účelem pocvičit se v češtině. Hned od počátku vztahu mu celá situace nápadně připomíná onu zkušenost s českým švagrem Nečasem. Nakonec si však řekl, že také on má právo „*träumen sein böhmischen Traum.*“ Jeho známost však neměla žádnou budoucnost, neboť ani Georg ani Věra nebyli ochotni ustoupit ze svého nacionálního přesvědčení, což se pro pokračování jejich vztah stalo nepřekonatelnou překážkou. Přenést se přes rozchod s Věrou pomohla Puchnerovi návštěva rodného kraje. Zemřel Puchnerův otec a ve smutečním průvodu se Puchner setkal se starými přáteli. Ti ho informovali o událostech v pohraničí, kde podle jejich názorů došlo ke strašlivé čechizaci. Pleyer zde volí až nevkusně patetickou paralelu mezi cestou průvodu ke hřbitovu a cestou, po níž se ubírali v důsledku sílící čechizace Němci v pohraničí.

V době Pleyerových studií na německé univerzitě v Praze se uskutečnila významná stávka, která v knize představuje klíčovou událost, pro interpretaci autorova postoje k Židům.

¹⁰⁵ „*Od zániku Kartága nebylo ještě nikdy žádný národ ujařměn jako německý národ skrze podmínky nadiktované nepřátelskými mocnostmi.*“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958., s.101; Přirovnání mírových podmínek nadiktovaných Německu dohodovými mocnostmi ke Kartáginskému míru bylo v meziválečném období poměrně časté nikoli pouze v proněmecky orientovaném a navíc nacionálním táboře. Toto označení používá mj. ve své práci Ekonomické důsledky míru také světoznámý anglický ekonom J.M. Keynes, přímý účastník mírové konference. Pleyer však tuto narážku používá k vyburcování německé národní ukřivdnosti a revanšismu.

¹⁰⁶ „(...) *Němci vybudována a Čechy zděděná.*(...) *Praha to je vysoká škola národnostního boje, Praha to je nebezpečí zřejmé nebo skryté internacionality.*“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.136.

Na podzim roku 1922 se rektorem německé univerzity díky pravidlu posloupnosti stal profesor židovského původu Daniel Steinherz. Za monarchie se takováto „delikátní“ záležitost řešila tak, že rektor, pokud byl židovského původu, dobrovolně odstoupil. Steinherz se však vzepřel takové nedůstojné tradici a neodstoupil.¹⁰⁷ Pleyer se k tomu vyjádřil následovně: „Jezt, wo uns die Tschechen unter ihrer Macht haben, jezt traut sich alles, was sich sonst nicht getraut hätte.“¹⁰⁸ Události jsou v knize líčeny pohledem studenta, který se jich bezprostředně účastnil. Nespokojení studenti se rozhodli uspořádat protestní akci. Při plánování akce padla také otázka, kdo si chce při této příležitosti vzít slovo, načež povstal hlavní hrdina a prohlásil: „Ich wünsche zu diese Angelegenheit die Tat.“¹⁰⁹

Ráno 15. 11. skutečně započala stávka. Vedení stávky připravilo seznam, podle kterého se studenti rozdělili do rot. V čele jedné rotý stál také Puchner, který měl nejprve dojem, že jsou snad všichni účastníci z Chebska, ale pak při projevech zaslechl hornosaský, slezský a bavorsko-rakouský přízvuk a uvědomil si, že stávka je záležitostí celého národa: „War denn das nicht selbstverständlich? Es ging doch um etwas Weiteres, um ein Deutsches; da gehörten doch auch alle dazu. Ich begriff, daß mit da eine richtige Aufgabe gestellt war: mit fremden Leuten, an die mich nur die Sache schloß, anzutreten zum Dienste für diese Sache. Gab es ein besseres Band?“¹¹⁰ Pleyer zde opět přichází se svou mobilizační teorií, že teprve čin vede ke skutečnému pocitu národní sounáležitosti. V sedm hodin ráno byla foyer Karolina a Klementina a jednotlivé fakulty německá univerzity obsazeny stávkujícími studenty. Puchnerova rota spolu s dalšími rotami obsadila anatomickou fakultu. Ve vstupu do ústavu se jeho rotě snažili zabránit liberální, komunističtí, maďarští a židovští studenti, házeli po německých studentech dokonce kameny a několik německých studentů bylo zraněno. Židovští studenti byli ale nakonec zatlačeni a fakultu obsadili stávkující, kteří se utábořili v posluchárně. Rektor Steinherz vydal úřední oznámení ve kterém studenty vyzval, aby ustoupili. Když to odmítli, rozhodl se svolat akademický senát, který odmítl ustoupit stávkujícím, ačkoli jistá část profesorů se postavila na jejich stranu.

Pleyer se také zmiňuje o tom, jak situaci vnímala média, která viní z tendenčních a nepravdivých výpovědí. Ohrazuje se například proti obvinění z propojení stávkujících

¹⁰⁷ ARLT, Peter: *Samuel Steinherz (1857-1942) Historiker. Ein Rektor zwischen den Fronten*. In: *Prager Professoren 1938-1948. Zwischen Wissenschaft und Politik*. Essen 2001, s. 73-74.

¹⁰⁸ „Teď když nás Češi mají ve své moci, dovoluje se všechno, co by se jinak dovolit nemohlo.“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.108.

¹⁰⁹ „Já si při této příležitosti přeji čin.“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.170.

¹¹⁰ „Copak to nebylo samozřejmé? Šlo o něco většího, o něco německého, k tomu patřili přece všichni. Pochopil jsem, že my zde byl uložen správný úkol: s cizími lidmi, ke kterým mě přimknula pouze tato záležitost, nastoupit do služby této věci. Existuje lepší pouto?“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.171.

s Mussolinim, Hohenzollerny nebo Erhardtovými lidmi.¹¹¹ Německé noviny stávkující také popisovaly jako zrádce německých zájmů, protože do událostí na univerzitě začala zasahovat i česká vláda, což bylo interpretováno jako narušení autonomie univerzity. Odsouzení stávky ze strany médií, vysvětloval Pleyer tendenčně vysokým počtem Židů mezi pražskými žurnalisty, osobně se však také ohradil proti zásahu ministra školství a národní osvěty Rudolfa Bechyněho do sporu na německé univerzitě ve prospěch rektora Steinherze. Zaznamenal i některé téměř hysterické reakce svého okolí, se kterými se ztotožnil: „*Wir werden eben wieder ausziehen, 1923 oder wann ausziehen, wie wir deutschen Studenten 1409 ausgezogen sind!*“¹¹² Ačkoli stávka nedopadla z pohledu stávkujících úspěšně a na univerzitě se začalo 27. listopadu znovu přednášet, přestože židovský rektor nebyl odvolán, boj proti němu měl podle Pleyera jeden pozitivní účinek. Stávka měla Němce sjednotit do jednoho národního tábora, a to nejen Německé studenty, protože stávce vyjádřila písemnou podporu celá řada spolků, obcí a dokonce i některé politické strany.

Popis průběhu stávky není až na přehánění agresivity opozičních studentů nijak výrazně zkreslen a je pravda, že ovzduší stávky bylo přímo nasyceno antisemitskými a také všenněmeckými hesly, jak je zachycuje Pleyerova románová kapitola.¹¹³ Ke sjednocení německých studentů do jednoho tábora však rozhodně nedošlo, naopak spíše se vyhrtila situace mezi dvěma opozičními póly studentů. Ve střetu mezi stávkujícími studenty a studenty, kteří se postavili za židovského rektora, sehrála samozřejmě výraznou roli politická příslušnost, která proti nacionalům postavila liberální a sociálně-demokratické studenty. Šlo však také o pojetí příslušnosti k německému národu. Zatímco Pleyer se hlásí k „*Rassendeutschtum*“ tedy němečtví na základě rasového původu, tedy árijství, nestávkující prosazovali tzv. „*Bekennnisdeutschtum*“, tedy němečtví, do kterého se člověk nerodí, ale pro které se rozhoduje a z něhož nejsou vyloučeni ani Židé.¹¹⁴

Puchner si po stávce začal přivydělávat jako výpomocná síla v advokátní kanceláři. Podařilo se mu získat místo asistenta právního zástupce Německé říše v Československé republice. Od svého zaměstnavatele tak mohl získávat informace o poměrech panujících v Německu. Výmarskou republiku v té době sužovala hyperinflace. Jeden z Georgových přátel podniká čas od času ilegální cesty do říše, kde díky inflaci levně nakupuje drahé studijní

¹¹¹ Hermann Erhardt byl jeden z nejznámějších poválečných velitelů Freikorpsu (ultrapracovní polovojské jednotky tvořené v Německu z navrátilců z první světové války), přívrženec antisemitského a protirepublikánského křídla německého nacionalismu.

¹¹² „*My se prostě vystěhujeme, 1923 nebo kdy, jako jsme my němečtí studenti byli vystěhováni v roce 1409.*“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.175.

¹¹³ ARLT, Peter: *Samuel Steinherz (1857-1942) Historiker. Ein Rektor zwischen den Fronten*. In: *Prager Professoren 1938-1948. Zwischen Wissenschaft und Politik*. Essen 2001, s.73-74.

¹¹⁴ ARLT, Peter: *Samuel Steinherz (1857-1942) Historiker. Ein Rektor zwischen den Fronten*. In: *Prager Professoren 1938-1948. Zwischen Wissenschaft und Politik*. Essen 2001, s.79.

pomůcky a oblečení. Puchner se také rozhodl navštívit Drážďany. Při procházce po městě si uvědomil, jak uboze lidé v té době v Německu žili: „*Ja, mein Gott, es geht nicht nur dem Reich elend, es geht der Heimat noch elender. Und man braucht uns dort...*“¹¹⁵ Protože se Puchner chtěl také nějak podílet na boji proti inflaci, koupil si v Drážďanech svrchní kabát, ačkoli to podle jeho názoru navzdory vysoké inflaci marky nebyla až tak výhodná investice, chtěl se také podílet na inflační krizi. Cesta do Drážďan měla demonstrativní charakter, s důrazem na všenněmeckou vzájemnost. Je to poselství směřované především k těm českým Němcům, kteří si dobře uvědomovali, že připojení k Československé republice je uchránilo před dopady hyperinflace. Pleyer však v rámci své všenněmecké identity upřednostňuje utrpení s vlastním národem ve vlastním národním státě před prosperitou ve státě nepřátelského národa. Jako další projev všenněmecké národní sounáležitosti v době krize vyzdvihuje ochotu německých rodin v pohraničí ubytovávat jako hosty děti z Výmarské republiky a snahu všestranně jim přilepšit. Podle Pleyerovy interpretace je zcela přirozené: „(...) *daß sich da Blut um Blut kümmere, weil Blut zu Blut gehört...*“¹¹⁶ Pleyer kritizuje odpor státních úřadů vůči této praxi a konstatuje, že ani ten české Němce nezastavil. Také pranýřuje sudetoněmecké strany, které byly podle jeho názoru natolik zaneprázdněny politikařením, že se k této akci nijak nepřipojily.

Krise byla živnou půdou pro politickou radikalizaci a pro Hitlerův pokus o puč. Pleyer ho ve své knize popisuje jako jednoznačně všenněmeckou záležitost. Vysvětluje, že pučistům nešlo o převrat v Mnichově a o odtržení od výmarské republiky, ale o prosazení nacionální politiky proti komunismu v celém Německu pomocí pochodu na Berlín: „*Es heißt für diese junge nationale Bewegung in Bayern nicht: Los von Berlin! sondern viel eher: Los auf Berlin!*“¹¹⁷ O tom, že se jednalo o všenněmeckou záležitost, svědčila podle Pleyera účast českých Němců při Hitlerově puči. Nezdar puče autor komentuje: „*Es ist nicht gleich gegangen mit dem „Los auf Berlin!“ Man wird Geduld haben müssen.*“ Na tomto komentáři se odráží skutečnost, že Pleyer dokončil knihu až v době, kdy byl Hitler již německým kancléřem, na přelomu let 1923 a 1924 mohl málokdo z českých Němců věřit tomu, že to bude právě Hitler, kdo nakonec uskuteční jejich připojení k Německé říši.

Jako vzpomínka na nedostatečný přísun potravin za války zůstala Puchnerovi struma, která mu tlačila na dýchací trubici a proto musel podstoupit operaci. Puchner si před nastoupením do nemocnice podrobně prostudoval možné dopady operačního zákroku a začal

¹¹⁵ „No, můj Bože, bídne se nedaří pouze Říši, vlasti se daří ještě bídneji. A oni nás zde potřebují.“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.186.

¹¹⁶ „(...)že se zde krev stará o krev, protože krev ke krvi náleží...“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.196.

¹¹⁷ „To neznamená pro mladé nacionalistické hnutí v Bavorsku: „Pryč od Berlína!“ ale mnohem spíše: „Pochod na Berlín!“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.197.

se obávat smrti. Sepsal dokonce poslední vůli, ve které vyzdvihuje své sepětí s rodnou půdou: „*Ich will aber der Erde übergeben sein, von der ich genommen bin.*“¹¹⁸ Přes všechny Georgovy obavy ze smrti byl zákrok proveden úspěšně a v nemocnici se Puchner navíc seznámil se svou „osudovou“ láskou Helgou Herzog. Helga v knize zastupuje onu národnostně neuvědomělou část českých Němců, ve svém smýšlení je především měšťanská a svou příslušnost k Československému státu vnímá jako nezměnitelnou danost, se kterou se každý Němec musí smířit. Příčinu její národnostní vlažnosti Pleyer spatřuje v jejím sociálním původu: „*Weil Sie aus gutem Hause sind! Weil Sie gutbürgerlich sind! Weil sie gebildet sind!*“¹¹⁹ Jeden z Puchnerových přátel byl zatčen za svůj projev, ve kterém se jako „sudetský“ Němec distancoval od československého národního státu a vyjádřil touhu „sudetských“ Němců po připojení k Německé říši. Helga byla toho názoru, že měl být ve svém vystupování opatrnější, Puchner s ní však nesouhlasil: „*Unsere Unvorsichtigkeit bestehet darin, daß wir deutsch sind! Das ist auch unser Generaldelikt!*“¹²⁰ Právě díky postojům Helgy si Puchner uvědomil, že už déle nemůže snášet pražské prostředí, kde se činí pouze český nacionalismus a Němci neustále ustupují a zatoužil se dostat do centra dění. Protože již ukončil studium, rozhodl se přestěhovat do Liberce a žít se zde jako novinář, s Helgou zůstal pouze v písemném kontaktu.

V Liberci se Puchner začal věnovat politické činnosti, snažil se prosazovat názor, že politickou krizi může vyřešit pouze jednotná fronta všech sudetoněmeckých stran. Za proslov o státních příjmech a výdajích byl odsouzen ke čtyřem týdnům vězení. O svém zatčení napsal také Helze, která mu poradila, aby se snažil své zatčení raději utajit, zanechal svého marného úsilí v Liberci a vrátil se co nejdříve do Prahy. Na základě toho Puchner přerušil s Helgou veškerý kontakt, neboť si uvědomil, jak hluboce si nerozumějí a že by se s ní nebyl schopen nadále setkávat bez hořkosti. Vztah Helgy a Georga je vlastně fiktivní metaforou vztahu radikálních nacionalů s Němci, kteří byli ochotni aktivně se podílet na smírném soužití s Čechy. Přičemž Georg představuje zastánce negativistického až iredentistického přístupu k Československu a s Helgou se rozchází právě v době, kdy aktivistická část českoněmeckých parlamentních stran vstoupila do vlády. Odmítnutí aktivistického přístupu a příklon k iredentismu hraje u Pleyera významnou roli, proto teď udělám menší odbočku k objasnění vývoje politických názorů českých Němců v Československé republice.

¹¹⁸ „*Chci být odevzdán zemi, ze které jsem byl vzat.*“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.205.

¹¹⁹ „*Protože jste z dobrého domu! Protože jste dobře situovaná! Protože jste vzdělaná!*“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.205.

¹²⁰ „*Naše neopatrnost spočívá v tom, že jsme němečtí! A to je také náš hlavní přečin.*“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.225.

Konec první světové války a vyhlášení výsledků mírové konference v Paříži znamenaly pro české Němce definitivní konec nadějí na to, že by mohli být připojeni k Německému Rakousku. Již po volbách v dubnu 1920, které skončily vítězstvím československé i německé sociální demokracie, projevil ministerský předseda Tusar, obdobně jako prezident Masaryk, snahu zapojit Němce do vlády. Němečtí sociální demokraté však trvali na některých národnostně politických ústupech, které byly nepřijatelné pro Tusara, obávajícího se reakce Kramářových národních demokratů. Další aktivistickou stranou nakloněnou pro spolupráci s českými rolníky byl Bund der Landwirte (Svaz zemědělců).¹²¹

S výjimkou sociálních demokratů zastávaly do roku 1926 všechny německé strany názor, že nejvýhodnější by pro německou menšinu v Československu bylo, kdyby se jí podařilo vytvořit pevnou a jednotnou frontu německých politických stran. Jak jsem již zmínila, o to samé usiloval také hlavní hrdina románu. Hesla o tom, že se Němci musí více semknout, aby obstáli náporu české jednotné fronty, neznají pouze na stránkách Pleyerova románu, ale zaznívala také v politických projevech německých poslanců. Představa, že stranické protiklady byly v českém táboře menší než v německém jsou ovšem chybné a sloužily účelové agitaci, která však našla ohlas mezi německou veřejností v Československu. V roce 1920 se utvořil Německý parlamentní svaz (Deutscher parlamentarischer Verband), který sdružoval německé nesocialistické strany a jeho předsedou se stal Lodgman, vůdce Německé nacionální strany (DNP) a představitel neústupného postoje vůči Československé republice. Lodgman prohlašoval, že Němci se sice účastní parlamentního života Československé republiky, nadále však neuznávají Němcům vnucený český systém. Tato politická linie je známá pod pojmem negativismus, který převažoval v německé politice až do roku 1926.¹²² Pleyer, sám člen DNP, je příznivcem negativistického přístupu a jednoznačně se ztotožňuje s emočně vypjatými negativistickými výroky s téměř iredentistickým obsahem, jako například s Lodgmanovým vyjádřením z roku 1922: „nejvyšší povinností zástupce německého národa v tomto státě je velezrada.“¹²³

V roce 1926 vznikla pravicová vláda Panské koalice, která sdružovala agrární a křesťanské strany a poprvé do ní byli kooptováni i poslanci dvou německých stran – Bund der Landwirte a Christlichsoziale Partei. Dr. Franz Spina, Pleyerův vysokoškolský profesor, se stal ministrem veřejných věcí a Dr. Herbert Mayr-Harting se stal ministrem spravedlnosti. Tato událost se dává do souvislosti se dvěma podněty: s Locarnskou dohodou, která přinesla smíření Německa se Západem a následně vstup Německa do společnosti národů a která

¹²¹ BRÜGEL, Johann W.: *Češi a Němci (1918-1938)*. Praha 2006. s. 217.

¹²² BRÜGEL, Johann W.: *Češi a Němci (1918-1938)*. Praha 2006, s.219-222.

¹²³ BRÜGEL, Johann W.: *Češi a Němci (1918-1938)*. Praha 2006, s. 226.

zahrnovala i dohodu o rozhodčím soudu mezi Německem a Československem a také se znepokojením pravice české i německé se zvýšením počtu mandátů komunistické strany na základě voleb v roce 1925. Pleyer se nejprve vyjadřuje v tom smyslu, že partajně-politické zneužívání úsilí o jednotnou frontu německých stran vedlo nakonec ke zničení této jednoty a následně interpretuje aktivistický vstup dvou německých stran do vlády jako politický tah Čechů, kterým záměrně zničili jednotný tábor německých stran a současně si zajistili sympatie zahraničí vůči československé menšinové politice: „*Damit sich nicht wieder Dummheiten wiederholen wie der Einigungsplan (...), trieben Tschechen den großen Keil zwischen die deutschen Parteien. Zwei von ihnen durften je einen Minister stellen: die Klerikalen und die Křepk-Partei. (...)Welt glaubte, einer Minderheit, die Ministr stellt, könne es an nichts fehlen. Der Streit aber über eine solche „Teilnahme an der Macht“ entzweite die Sudetendeutschen Lager noch mehr.*“¹²⁴ Tyto řádky zcela odráží Pleyerovu neústupnost v negativistickém přístupu a také jeho tvrdošíjný odpor vůči Čechům, jejichž činy vždy interpretuje jako zákeřný úskok, který má oslabit německé pozice.

Zatímco situace na československé politické scéně byla pro Puchnera neuspokojivá, události v Německu v něm vzbuzovaly naději. Roku 1925 byl do funkce říšského prezidenta zvolen generál Paul von Hindenburg, který si zajistil svou poválečnou popularitu významnými vítězstvími na východní frontě za první světové války vyznamenal několika. „*Wir fühlten: Da war einer, der bleiben würde. Denn die Reichskabinette kamen und gingen. Und wir Deutschen außerhalb der Reichsgrenzen, dem nationalen Gegner Aug in Aug gestellt, hatten für jede Reichsregierung, dieses Maß: Was unternimmt sie gegen die Kriegsschuldlüge? Gegen die Diffamierung des Deutschtums, aus der jeder Lump und Korruptionist einer anderen Nation das Recht ableitet, uns als Menschen zweiter oder dritter Klasse zu betrachten?! - Wir wogen also die Reichskabinette und befanden sie leicht. Aber Hindenburg, der war schon recht.*“¹²⁵ Pleyer jednoznačně upřednostňuje autoritativní vůdcovské režimy před zastupitelskou demokracií. Hindenburg je zde nahlížen jako silná vůdčí osobnost, která na rozdíl od říšských vlád nebude pouze přihlížet úpadku německé, ale postaví se aktivně proti němu. Vzhledem k tomu, že Pleyer román vydává v roce 1933 je tato

¹²⁴ „Aby se neopakovali nerozvážnosti jako plán na sjednocení, zarazili Češi mezi německé strany velký klín. Dvě z nich směly stanovit svého ministra: klerikálové a Křepkova strana. (...) Svět si myslí, že menšina, která má ministry, nemůže nic chybět. Ale hádka kvůli takové „účasti na moci“ rozdělila sudetoněmecký tábor ještě víc.“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.233.

¹²⁵ „Cítili jsme: Zde byl jeden, který zůstane. Říšské kabinety přicházejí a odcházejí. A my, Němci vně říšských hranic, postavení tváří v tvář národnímu nepříteli, měřili jsme každou říšskou vládu podle této míry: Co podniká proti válečnému dluhu? Proti hanobení německé, ze kterého si každý lump a úplatkář jiné národnosti odvozuje právo nás jako lidi druhé a třetí třídy pokládat?! – Zvážili jsme říšský kabinet a shledali ho lehkým. Ale Hindenburg, ten byl zajisté ten pravý.“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 195, s.196.

interpretace možná ovlivněna také faktem, že to byl Hindenburg, kdo 30. ledna 1933 jmenoval Hitlera říšským kancléřem.

O prázdninách roku 1927 se hlavní hrdina účastnil s turnerským spolkem letního tábora na Rügen. Cestou projížděl Drážďany a na přání matky navštívil svoji sestru Teresii Nečasovou. Puchner zjistil, že Nečas se angažuje v úsilí o autonomii Lužických Srbů a v podpoře všeslovanské myšlenky. Jako Němec cítil Puchner povinnost zakročit a rozhodl se Nečase kvůli jeho protiněmecky orientované politické činnosti udat. Na táboře se spolu se svými „kamarády“ věnoval společnému cvičení, zpívání německých národních písní a rozpravám o německé historii a kultuře. Svůj pobyt v táboře musel však zkrátit, protože mu bylo nabídnuto, aby v německých městech provedl řadu politicky angažovaných přednášek o českých Němcích a velkoněmecké ideologii. Jeho přednášky měly úspěch a po návratu domů se rozhodl opustit Československou republiku a věnovat se politickým přednáškám ve Výmarské republice, neboť v československém národním státě neměl prostor zastávat svůj politický názor. Až zde se dozvěděl, že někteří z účastníků letního tábora byli zatčeni a vyslýcháni. A policie na mladíky vyvíjela takový nátlak, že nakonec přiznali víc, než věděli. Jeden z vedoucích tábora byl označen za říšského důstojníka a vůdce říšského iredentismu. Když byl takto křivě nařčen přiznal, že se tábora účastnil i Georg a Puchnerova činnost se tak stala objektem policejního šetření.

Pleyer při popisu celé aféry naráží na procesy podobné tomu, jaký byl veden v letech 1925-1926 s jihlavským učitelem Ignazem Göthem, obviněným z velezrady na základě kontaktů s německými národnostními organizacemi. Tento proces byl první svého druhu a ve srovnání s pozdějšími řízeními se zde skutečně jednalo o poměrně nevinný přečin. Göth na jaře 1925 uspořádal sérii přednášek v Durynsku. Tamní tisk strhl svým vystoupením k rázným všenněmeckým výrokům. Ačkoli přednášky a doprovodný folklórní program měly nacionální náboj, Göth je nezamýšlel nějak politicky zneužít. Po návratu byl však společně s pěti dalšími účastníky zatčen a obviněn z kolaborace s organizacemi, jejichž činnost měla být namířena proti Československu. Göth spolupracoval např. se Spolkem pro Němce v zahraničí (Verein für das Deutschtum im Ausland) a s Německým ochranným spolkem (Der Allgemeine deutsche Schutzverein), přičemž při procesu se řešila také zda činnost těchto organizací je nebo není protistátní a zda nevytvářejí vazby se zahraničím, které by měly poškodit integritu státu. Nakonec byl Göth odsouzen k jednomu měsíci ve vězení a ostatní byli vinny zproštěni zcela. Celý proces však posloužil jako záminka pro obvinění z německé strany, že československé úřady odsuzují Němce, kteří se neprovinili nebezpečnými sabotážemi nebo jinou protistátní činností, ale pouze vlastním smýšlením. Tento názor byl později opakován

při dalších procesech. Přičemž je pravda, že v mnoha z nich byla skutková podstata těžko prokazatelná a že v tyto procesy měly spíše preventivní charakter, což na německou veřejnost nemohlo působit kladně.¹²⁶

Puchner po roce 1926 věnuje více pozornosti spolkové a osvětové činnosti než stranické politice. Tento odklon od stranické reprezentace spojený se snahou nahradit ji spolkovým životem je typický pro německé hnutí mládeže. V Čechách v té době působila již celá řada německých sportovních spolků, ale ty nacionalisticky orientované, jako Volkssport a Svaz Německých Turnerů (Deutscher Turnverband) hrály významnou roli nejen na poli tělovýchovném, ale také politickém. Volkssport byl založen stranou DNSAP a ze Svazu Německých Turnerů pocházeli pozdější nejvýznamnější představitelé SdP. Právě pro nacionalistickou politickou činnost s velkoněmeckými hesly a pro aktivity podobné vojenskému výcviku byly turnerské spolky pozorně sledovány úředníky státní správy Československé republiky.¹²⁷ Pleyer popisuje činnost turnerských spolků především jako společenskou a výchovnou, zároveň se nijak nesnaží zamlčet, že hlavním cílem těchto organizací byla výchova mládeže ve všenněmeckém duchu. Nepovažuje to však za nic nezákonného a proto odsouzení turnerů „za pouhou účast na letním táboře“ interpretuje jako další projev „zlovůle panovačných Čechů“. Pro českou stranu nevyznívá příznivě ani zacházení s německými turnery při vyslýchání, které se mělo vyznačovat především psychickým nátlakem, pod kterým se turneři měli přiznávat ke smyšlené protistátní činnosti.

Na jaře 1928 se Puchner rozhodl znovu navštívit matku. Jeho přátelé ho od tohoto záměru zrazovali, v případě, že by byl zadržen, nesměl by se už vrátit do Německa. Na Velikonoční neděli překročil hranice, ale když dorazil domů, nenašel tam ke svému velkému překvapení matku, ale Helgu Herzog a své sourozence. Helga mu pak vysvětlila, že u ní měl ještě nějaké knihy a tak se rozhodla předat je jeho matce. Když paní Puchnerová vyprovázela Helgu na cestě zpět do Hernavy, potkaly četníka, se kterým se dostaly do konfliktu. Četník se snažil zjistit, kde je Puchner, ovšem Georgova matka se ohradila proti tomu, že o jejím synovi mluví jako o kriminálníkovi, který byl uvězněn pro loupežnou vraždu. Vysvětlila mu, že pravým důvodem uvěznění byla politická činnost: „*aber mein Bub ist halt damals wegen einer anderen Sach in den Kerker kommen, grad wie euer Kramarsch, Klofatsch, Raschin und*

¹²⁶ JAWORSKI, Rudolf: *Na stráží německví nebo v postavení menšiny? Sudetoněmecký národnostní boj ve vztazích výmarské republiky a ČSR*. Praha 2004, s.151-157.

¹²⁷ BURIAN, Michal : *Deutscher Turnverband a československý stát v letech 1918-1933. = Der Deutsche Turnverband und der tschechoslowakische Staat in den Jahren 1918-1933*. In: *Češi a Němci ve světě tělovýchovy a sportu. = Die Deutschen und Tschechen in der Welt des Turnens und des Sports*. Praha 2004,s.53-66, 327-343.

*Scheiner!*¹²⁸ Emocionálně vypjatý rozhovor Georgovu matku nakonec natolik rozrušil, že dostala srdeční infarkt. Když Puchner dorazil domů našel už matku mrtvou. Při pohledu na její tělo rozjímal o pokrevním poutu, které ho s matkou spojuje a které zaručuje pokračování jejího osudu v jejích dětech, také v něm samotném. Z loučení s matkou byl vyrušen příchodem četnické hlídky, před kterou díky pomoci Helgy uprchl a vyhnul se tak zatčení. Helga pak byla za tento čin odsouzena ke třem měsícům vězení a dvouleté podmínce. Odvážila se však jednat a to změnilo její pohled na události: „*Nun hat das Schicksal mich selber zur Handlung gerufen. Und nun darf ich Sie wieder heißen: meinen lieben Freund.(...)Es gibt zu allem nur einen Weg: das ist die Tat.*“¹²⁹ Pleyer zde opět silně mobilizuje a vytváří ve čtenářích představu, že stačí začít jednat a onen mystický osud každého Němce přivede na správnou cestu, tedy do stejného názorového tábora, v jakém se nachází hlavní hrdina.

Po svém útěku Puchner dál pracoval v Německu jako agitátor všenněmectví, pořádal přednášky a psal články, mimo jiné také o desátém německém Sängerfestu v roce 1928 ve Vídni. Toto velké setkání pěveckých spolků je v románu popsáno jako velká oslava všenněmectví. Puchner byl nadšen při pohledu na prostranství před budovou parlamentu, kde pochodovalo 180 000 německých zpěváků z různých zemí: „*Und also marschierten sie, Deutsche aus aller Welt, Tausende, Tausende und Tausende, über den Ring der Schubertstadt in ein größeres Reich.*“¹³⁰

Na konci září 1930 v Praze proběhla aféra se zvukovým filmem. Demonstrace proti německým zvukovým filmům začala 23.9. před kinem Avion, které právě uvádělo německý film, poté co byla demonstrace po příchodu četnictva rozpuštěna, následovaly útoky na další německé veřejné i soukromé budovy. Kina v Praze pak z obavy před výtržnostmi raději přestala německé filmy promítat. Přesto i v dalších dnech pokračovaly útoky na německé veřejné budovy (např. Německý dům). Demonstrace spojené s protiněmeckou agresivitou se v ulicích podařilo zastavit díky masivnímu nasazení policejních jednotek až 26.září.¹³¹ Jaworski je toho názoru, že demonstrace byly vyvolány na základě protiněmeckých nálad po vítězství

¹²⁸ „*Ale můj chlapec byl prostě tehdy ve vězení kvůli jiné věci, právě jako váš Kramář, Klofáč, Rašín a Scheiner!*“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.296; Toto prohlášení slouží jako legitimizační teze pro nacionalistickou protistátní činnost českých Němců.

¹²⁹ „*Ted' mě sám osud povolal ke skutku. A tak Vás ted' mohu znovu nazývat svým milým přítelem.(...)Ke všemu vede pouze jedna cesta a tou je čin.*“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s. 298.

¹³⁰ „*A tak pochodovali přes náměstí v Schubertově městě do větší říše, Němci z celého světa, tisíce, tisíce a tisíce.*“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.301.

¹³¹ BECHER, Peter: *Ohnisko kulturněpolitických konfliktů v první republice: Spor o pražské městské divadlo 1920 a aféry pražského zvukového filmu 1930*. In: *Ztroskotání spolužití. Češi, Němci a Slováci v první republice (1918-1939)*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 1993, s.192-195

nacionálních socialistů ve volbách v Německu.¹³² Becher dodává, že tato akce proběhla ve dnech, kdy byl Edvard Beneš v zahraničí, kde se řešila mimo jiné také otázka menšin. Puchner se o tomto incidentu dočetl v novinách a byl především pobouřen reakcí říšských Němců. Podle Pleyera odpovědělo Německo na nepokoje přerušováním kulturní spolupráce s Československem a ekonomickým bojkotem. Puchner si uvědomil, že tento bojkot postihne také české Němce, kteří byli více závislí na vývozu než Češi. Pleyer tento krok vysvětluje nevědomostí říšských Němců: Proto podnikl cestu do Berlína, kde se mu podařilo zjednat si schůzku s nejmenovaným státním úředníkem, setkal se u něj však s naprostým nepochopením situace českých Němců. Řešení už v té době spatřuje v příchodu Hitlera k moci: „*Da müssen andere Leute her, ganz andere! Ja möglichst Hitler...*“¹³³ Pleyer samozřejmě zdůrazňuje, že neusiluje o odškodnění finančního poškození českých Němců, ale o demonstraci národní sounáležitosti: „*Wir wollen ja kein Geld - weil ihr immer gleich sagt: Wir haben kein Geld! Wir wollen Verständnis, wir wollen Liebe, statt Boykott zu erfahren!*“¹³⁴ Celá situace je vyličeána takovým způsobem, že čtenář získá dojem, že bojkot je reakcí německé státní politiky na události v Čechách. Ve skutečnosti byl tento bojkot ať už na poli kultury nebo ekonomiky spíše otázkou jednotlivých firem, ale také tisk v Německu radil nepít české pivo a nenavštěvovat české lázně.¹³⁵ Pleyer pranýřuje jednání říšských Němců, neboť je přesvědčen o tom, že hospodářské zájmy soukromých osob nebo dokonce jedné části národa nemají být přednější než všenněmecká politika.

Také hlavní hrdina Puchner byl zklamán nezájmem říšských Němců o „osud jejich bratrů“ v zahraničí a stále více vzpomínal na domov, což byl také důvod proč se znovu setkal s Helgou, která na jeho pozvání přijela do Německa. Jelikož názory Helgy prošly po událostech se smrti Puchnerovy matky zásadní proměnou směrem k nacionalismu, nebránilo Georgovi již nic v tom, aby se s ní oženil. Radost ze svatby mu však kalily neustále se vracející pochyby o smyslu jeho pobytu v Německu. Jeho přednášky mezi říšskými Němci zatím nevedly k žádnému velkému obratu v nazírání na české Němce. Puchner začal uvažovat o návratu do Československa a uvědomil si, že odtud utekl ze strachu: „*Meine Flucht ins Reich, war ja Flucht aus meiner tieferen Verpflichtung gewesen, welche Heimat heißt und*

¹³² JAWORSKI, Rudolf. Na stráží německví nebo v postavení menšiny?: sudetoněmecký národnostní boj ve vztazích výmarské republiky a ČSR. Praha 2004, s.132.

¹³³ „*Tam musejí jiní lidé, úplně jiní! Ano, pokud možno Hitler...*“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*.1958, s.344.

¹³⁴ „*Nechceme žádné peníze, protože vy stejně vždycky říkáte – Nemáme žádné peníze! Chceme zažít lásku a pochopení místo bojkotu!*“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*.1958, s. 345-346.

¹³⁵ BECHER, Peter: Ohnisko kulturněpolitických konfliktů v první republice: Spor o pražské městské divadlo 1920 a aféry pražského zvukového filmu 1930. In: Ztroskotání spožití. Češi, Němci a Slováci v první republice (1918-1939). Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 1993, str. 195-197.

Grenzland...“¹³⁶ Nakonec se Puchner na základě snového výjevu, v němž ho jeho kmotr Schafferhans volal domů, vrátil do Československa, ačkoli věděl, že si bude muset odpykat trest ve vězení. Pleyer zde vyzývá české Němce, aby upustili od myšlenek na emigraci do Německa, která se v letech 1929-1933 skutečně výrazně zvýšila, svůj podíl na tom měly samozřejmě dopady hospodářské krize v pohraničí. Německé úřady uprchlíky rozhodně odmítly vítat „jako mučedníky boje za německví“ a vyhrazovaly si možnost jejich odsunutí. Pleyer proto nabízí českým Němcům tuto alternativu: „*Komm nun auch Du zurück nach Böhmen! (...) Nun wird es dir leichter fallen, mit Hunderten von Volksgenossen die Kerkerhaft zu teilen.*“¹³⁷ Jak uvádí Rudolf Jaworski ve své publikaci *Na Stráži německví nebo v postavení menšiny?* posílení pozic nacionálního socialismu v říši vyvolávalo u české veřejnosti značné znepokojení, které se projevovalo častějšími nepokoji jako byla aféra se zvukovým filmem a protože nervozita ovládla i úřady, množily se případy velezrádných procesů, rozpouštění spolků a zákazy tisku, ve snaze zabránit šíření národně socialistických myšlenek mezi českými Němci.

Tři dny po svém návratu do Liberce, byl Georg Puchner vzat do vazby, kde byl držen několik měsíců a nakonec odsouzen za iredentismus, vojenskou sabotáž a špionáž ke třem letům vězení. Tento trest vnímal jako velikou nespravedlnost: „*daß schon der Aufenthalt in einer reindeutschen Landschaft der Irredenta diene.*“¹³⁸ Puchner pociťoval vinu pouze za svůj odchod do Německa a byl přesvědčen, že se měl spíše angažovat v nacionálním boji za obranu německého prostoru v pohraničí: „*Das Reich der Deutschen, die außerhalb der Reichsgrenzen ihre Heimat haben müssen, ist die Nation. Wo die Nation uns braucht, dort gehören wir hin. Nicht die Geborgenheit unser selbst ist unser Platz, sondern die Fährnis des Volkes. Daher fühle ich mich schuldig, es als Grenzlanddeutscher zu billig gehalten zu haben. Höher als die Sehnsucht, zum Deutschen Reich zu gehören, stehen die Taten und Opfer, die Deutschland an seinen Grenzen erhalten und dem Volke seinen Raum sichern...*“¹³⁹ Pleyer zde v závěru knihy znovu zdůrazňuje primární úkol českých Němců, kterým je obrana německé „národní državy“ před českým nepřítelem. Tíživost pobytu ve vězení Puchnerovi ulehčovaly dva momenty, tím prvním bylo „probuzení“ národního uvědomění v Německé říši

¹³⁶ „Můj útek do Říše, byl útek z mých důležitých závazků, které se nazývají domov a pohraničí...“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.348.

¹³⁷ „Pojď teď také ty raději zpátky do Čech! (...) Ale teď se Ti snáze povede, když budeš se stovkou svých národních druhů sdílet vězení.“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.353.

¹³⁸ „že už pobyt v německém vnitrozemí slouží iredentismu.“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s. 364.

¹³⁹ „Národ je říší Němců, kteří jsou nuceni mít svůj domov mimo říšské hranice. Kde nás potřebuje národ, tam patříme. O místě, kam patříme, nerozhoduje naše vlastní bezpečí, ale ohrožení národa. Tím se cítím vinen, že jsem tuto zásadu jako pohraniční Němec nebral dostatečně vážně. Vysoko nad touhou patřit k Německé říši, stojí skutky a oběti, které Německo udržují na jeho hranicích a národu zajišťují jeho prostor.“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.364-365.

a tím druhým je narození syna. Byl spokojen, protože jeho osudový úděl mu konečně dával smysl: „*Ich wußte, daß ich Kämpfer um Gerechtigkeit sei und nicht um Haß; daß ich mein Schicksal trüge für Millionen, vornehmlich des eigenen Volkes, aber nicht nur des eigenen Volkes; daß ich mein Schicksal trüge für eine bessere Zeit.*“¹⁴⁰

Ohlédneme-li se zpátky na celou tuto kapitolu, je patrné, že Pleyer pomocí románu *Der Puchner* konstruuje identifikační vzor pro české Němce na základě pocitu křivdy, přičemž obratně kombinuje zmínky o bezpráví způsobeném celému národnímu kolektivu s narážkami na nespravedlnosti spáchané na hlavním hrdinovi a jeho rodině. K jeho černobílému nástinu, ve kterém jsou předem určeny role dobrých a špatných, tedy role našich a cizích, se připojuje ploché zobrazení jednotlivých postav a obě tyto tendence nakonec nevyhnutelně vedou k šablonovitému přiřazení úlohy oběti českým Němcům a úlohy viníka Čechům. Celý děj je potom protkaný mobilizačními hesly, která vyzývají čtenáře nejen k zapojení do veřejného života a do národního kolektivu, ale také ke konfrontaci národního nepřítele.

¹⁴⁰ „Věděl jsem, že jsem bojovník za spravedlnost a nikoli za nenávist; že svůj osud nesu pro miliony, především vlastního národa, ale nejenom vlastního národa; že svůj osud snáším pro lepší časy.“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.361.

4. Konstrukce hraničářského románu na příkladu knih *Der Puchner* a *Die Brüder Tommahans*

4.1. Vůdce a všenněmecký stát – dva hlavní ideologické body

Pleyer své čtenáře v knize *Der Puchner* provádí životním osudem jednoho západočeského Němce, který jak již bylo zmíněno, nese velmi podobné rysy s jeho vlastními životními zážitky. Výkladovým klíčem a ideovým rámcem celého románového dění je všenněmecká (velkoněmecká) perspektiva. Po rozpadu monarchie, s níž byla spojena také ztráta privilegovaného postavení, byli čeští Němci nuceni hledat nové nacionálně-politické centrum. Protože orientace na Rakousko po první světové válce v očích Němců selhala, začaly být znovu aktuální myšlenky na všenněmecké sjednocení, tedy začlenění všech Němců do jednoho státu. Podle Pleyera je „utrpení“ českých Němců způsobeno tím, že nežijí ve vlastním národním státě, ale naopak musejí snášet „nadvládu“ národa cizího, ba dokonce nepřátelského. Nestrádají však pouze čeští Němci, ale ani Němcům ve Výmarské republice se nedaří dobře, ačkoli již ve svém vlastním národním státě žijí. Primární příčinu utrpení celého německého národa počínaje porážkou v první světové válce představuje totiž podle Pleyera absence vůdce, který by stál v čele národa. Smrt Otto von Bismarcka v úvodu knihy je interpretována jako odchod vůdce národa, který učinil první krok k všenněmeckému sjednocení: založil silný německý stát. Po jeho smrti však chybí dostatečně silná osobnost, která by všenněmecký ideál dovedla do konce, tedy uskutečnila sjednocení všech Němců v jednom státě. Po skonu vůdce národ trpí, v závěru knihy však autor nalézá východisko z beznaděje, v říši se dostává k moci nový vůdce: Adolf Hitler. Zatímco Bismarckovy názory a postoje musely být účelově stylizovány tak, aby zapadaly do velkoněmecké ideologického rámce celé knihy, postava Hitlera je více méně obrazem toho, jak se vůdce nacionálních socialistů prezentoval od poloviny 20. let na veřejnosti. Pleyer tedy svým románem významně přispívá k propagaci vůdcovského mýtu nacionálního socialismu.

Vůdcovský princip vychází z teorie „Blut und Boden“, která je podle Viktora Knappa základní metafyzickou zásadou nacistické filozofie.¹⁴¹ Podle této teorie duše národa (Volksgeist) mysticky vychází ze spojení krve a půdy. Duše národa se zhmotňuje v osobě vůdce, který má nejhlubší poznání o tom, co je pro národ prospěšné: „...*Hitler, der Man ohne Staatsbürgerschaft, verkörperte Demonstration für den Volksgedanken!*“¹⁴² Tento voluntarismus krve a půdy ztělesněný v osobě vůdce je jednoznačně postavený na principu

¹⁴¹ KNAPP, Viktor. *Problém nacistické právní filozofie*, Praha 2002. s.35.

¹⁴² „*Hitler, muž bez státního občanství, zosobňuje ideu národa!*“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*.1958, s. 344.

rasismu. Vůdcovy představy o tom, co je pro národ dobré pak nejsou rozumové, ale instinktivní a stejně instinktivně jsou také přijímány jedinci stejné krve, neboť pramení z duše národa, tj. ze spojení krve a půdy.¹⁴³ Pleyerovo ztotožnění s vůdcovským principem nacionálního socialismu bylo jednoznačně způsobeno jeho nespokojeností s majoritním demokratickým systémem, který českým Němcům přinesl „druhořadé“ postavení v Československé republice. Pleyer je skeptický vůči názoru, že by lid mohl vládnout skrze volené zástupce, naopak řád společnosti má být podle něj určován vůdcovskými muži. Vůdcem se však nelze stát na základě vzdělání, vlastní činnosti a už vůbec ne na základě demokratických voleb, vůdcem se člověk rodí a národ vůdce rozpoznává na základě pokrevního pouta.¹⁴⁴

Zatímco v koncepci vůdce se Pleyer držel zcela v intencích nacionálního socialismu, při budování obrazu všenněmeckého státu se v jeho pojetí prolíná nacistická ideologie a universalismus rakouského filozofa Othmara Spanna. Vznik Německé říše na základě maloněmecké koncepce, považuje za historickou nutnost, zdůrazňuje však, že vývoj nemůže ustrnout v tomto bodě: Je velmi nespokojen s nedostatky maloněmecké koncepce, která způsobila, že miliony Němců zůstaly „uvězněny“ v zahraničí: *„Das Bismarck-Reich ist kleindeutsch gewesen im nationalen wie im sozialen Umfang; Millionen Deutscher blieben außerhalb der Staatsgrenzen...“*¹⁴⁵ Jako zastánce všenněmeckých ideálů odsuzuje samozřejmě také existenci Němců v Rakousku-Uhersku: *„...unseren Leuten ist noch nicht aus Traum geholfen; sie denken immer noch, (...) die Deutschen in Österreich sind in ihrem Staat. Ganz falsch! Das sieht nicht einmal mehr so aus, das bilden sich nur mehr die Blinden ein, und mit Blindheit sind ja die Deutschen geschlagen...“*¹⁴⁶ Podle Pleyera nemají žít Němci odděleně, není to přirozené, ani správné, protože: *„überall dort, wo Menschen leben, die deutsch reden und deutsch fühlen, deutsch Land ist, also Deutschland.“*¹⁴⁷ Pleyer se samozřejmě nespokojil s jazykovým vymezením národa, ale jeho narážka na „německé cítění“ opět odkazuje na ono instinktivní porozumění, způsobené propojením všech Němců na základě rasové (pokrevní) spřízněnosti. V takovém případě je pak zřejmé, že: *„...Deutschland größer ist als das*

¹⁴³ KNAPP, Viktor. *Problém nacistické právní filosofie*. Praha 2002, s. 35-36.

¹⁴⁴ KNAPP, Viktor. *Problém nacistické právní filosofie*. Praha 2002, s.124-126.

¹⁴⁵ „Bismarckova říše byla maloněmecká, jak v národním tak v sociálním rozsahu; miliony Němců zůstaly mimo státní hranice“ PLEYER, Wilhelm: *Der Puchner*.1958, s.263.

¹⁴⁶ „Naši lidé se ještě neprobrali ze sna; myslí si stále ještě, (...) Němci v Rakousku jsou ve vlastním státě. Zcela špatně! Tak to už nevypadá, tak si to představují už pouze slepí a slepota Němce ukolébává.“. PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*.1958, s.23.

¹⁴⁷ „My jsme vždy v Německu, všude kde žijí lidé, kteří německý mluví a cítí, je německá země, tedy Německo.“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*.1958, s.54.

Deutsche Reich“¹⁴⁸; a že do Německa patří také české oblasti obývané Němci: „*Sie können auch in Böhmen ein hübsch paar Tagewanderungen machen, immerzu durch deutsches Land!*“¹⁴⁹

Použití pojmů Německá říše (Deutsches Reich) a „německý stát“ (Deutschland) je v tomto případě přesně opačné než v pojmosloví, které používá nacionální socialismus¹⁵⁰. Pro Pleyera je Německá říše státním celkem vzniklým v roce 1871 a přechodnou organizací, která tvoří překlenutí k ideální formě německého státu, do které mají být zahrnuti všichni Němci. Tento ideální stát pak nazývá v průběhu románu více způsoby: „Deutschland“, „Alldeutschland“, ale také „Reich“. Jeho pojetí státu má stejný imperialistický cíl jako pojetí nacistické a to sjednocení všech Němců v jednom státě. Způsob jak tohoto stavu dosáhnout však Pleyer nepřejímá z nacistické teorie o postavení strany jako vykonavatelky politické vůle vůdce, nýbrž od Othmara Spanna.

Tento rakouský kontroverzní, antiliberalní a antisocialistický filozof a sociolog postavil proti liberálnímu individualismu, který považoval za nefunkční, svůj universalismus, založený na teorii o existenci duchovního společenství (Gemeinschaft) a společného konání určitého společenstva (Genossenschaft). Spann pod pojmem stát chápe „ideální celek všech organizací“. Zatímco organizace v individualistickém, tj. liberalistickém smyslu měla zajišťovat co největší duchovní svobodu a co nejméně usměrňovat jednotlivce, ve Spannově universalismu je tomu přesně naopak: neorganizuje se společné jednání, ani se neusiluje o odstranění neshod mezi jednotlivci, namísto toho se oživuje „duchovní spojení“ celého společenství, přičemž je kladen důraz na to, že celek je nadřazen jednotlivcům. Stát se pak stává organizací duchovního vzdělávání, je kulturním státem, v němž probíhá organizace duchovního života, řízená vládou nejlepších, nikoli názorem většiny.¹⁵¹ Universalismus prosazuje koncepci decentralizovaného stavovského státu, čímž se zásadně liší od centralisticko-totalitárního státu v pojetí nacionálně-socialistickém.¹⁵²

Spann se postavil proti celé osvícenské individualistické tradici a v návaznosti na Platóna a romantickou filozofii vytvořil představu ideální společnosti uspořádané podle stavovského principu. V této ideální společnosti by měl každý určitou funkci, kterou by

¹⁴⁸ „Německo je větší než Německá říše.“(myšlena říše vzniklá v roce 1871) PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*.1958, s.23.

¹⁴⁹ „Také v Čechách můžete podniknout několikadenní pěší výlet, bez ustání přes německou zemi.“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*.1958, s.55.

¹⁵⁰ KNAPP, Viktor. *Problém nacistické právní filosofie*, Praha 1947, reprint původního vydání Praha 2002, s.128.

¹⁵¹ NOVOTNÝ, Lukáš : *Othmar Spann a jeho kritika liberalismu a demokracie. Příspěvek k dějinám ideových předpokladů rakouského "stavovského státu"*. In: *Svět historie. Historikův svět. Sborník profesoru Robertu Kvačkoví*. Liberec, Technická univerzita v Liberci 2007, s.69-71,78

¹⁵² HOENSCH, Jörg K. : *Othmar Spann, Kameradschaftsbund a Sudetoněmecká vlastenecká fronta*. In: *DaS* 21, 1999, č. 5, s. 33

vykonával díky atomizaci státu na malá společenství. Díky hierarchickému uspořádání podle duchovní hodnoty jednotlivých společenství by došlo k vytvoření jednotlivých stavy. Stavy zodpovídají za začlenění všech svých členů do systému a za plnění jednotlivých úkolů podle rozdělených kompetencí.¹⁵³ Spann se od nacionálního socialismu odlišuje odmítnutím rasistické a antisemitské myšlenky,¹⁵⁴ jeho universalismus byl ovšem ideální ideologickou koncepcí pro spolkovou činnost, která se podle Pleyera měla stát předvojem na cestě k národnímu společenství: *„Aber wir haben vom Liberalismus grad genug. Mit lauter Freiheit des einzelnen ist das Volk in den steifen Dreck geraten und damit natürlich auch der Einzelne. Jetzt kommt es darauf an, was wir taugen, ob wir Jungen stärker sind als die alten Übel. Die Jugendbewegung hat auch noch im Individualismus gesteckt, aber sie hat eines gebracht: der junge deutsche Mensch ist zu sich gekommen, er ist sich seines Wesens, das deutschen Wesens bewußt geworden, und damit ist er zu seinem Volk gekommen. Unsere Sehnsucht gewinnt Gestalt.(...)Und unser Ziel ist eine neue, religiöse Ordnung Mitteleuropas unter deutscher Führung, unser Ziel ist Gottesdeutschland.“*¹⁵⁵ V protikladu k nacionálnímu světonázoru, který je podřízen vůdcově vůli je Spannův universalismus sevřený a logicky strukturovaný systém, v němž zaujímá významné místo náboženství jakožto nejvyšší duchovní princip. Pleyer však spojuje obě koncepce v představu náboženského, doslova „Božího“ státu pod vůdcovým vedením a spolkovou organizaci chápe jako určitou přípravu českých Němců na připojení na vznik tohoto státu, tedy na vznik skutečného „Božího“, velkého Německa, do něhož budou zahrnuta všechna německá území a celý německý národ: *Der Bau kommt in uns. Was wir in den Bünden erlebt haben, Gemeinschaft und echten Wert, sollen wir nun im Großen gestalten. Vom Bund zum Reich!*¹⁵⁶

Ačkoli mezi Spannovou naukou a nacistickými teoriemi existují nepřehlédnutelné třecí plochy, kde na sebe narážejí rozdílné principy, Pleyer oba proudy kombinuje do určitého vlastního nacionálního programu, v němž z nacismu výrazně vystupuje vůdcovský princip v rámci teorie „Blut und Boden“ a ze Spannova universalismu budování státu na základě

¹⁵³ HOENSCH, Jörg K. : *Othmar Spann, Kameradschaftsbund a Sudetoněmecká vlastenecká fronta*. DaS 21, 1999, č. 5, s. 32.

¹⁵⁴ NOVOTNÝ, Lukáš : *Othmar Spann a jeho kritika liberalismu a demokracie. Příspěvek k dějinám ideových předpokladů rakouského "stavovského státu"*. In: Svět historie. Historikův svět. Sborník profesoru Robertu Kvačkoví. Liberec, Technická univerzita v Liberci 2007, s.79.

¹⁵⁵ „Ale my máme liberalismu právě dost. S ryzí svobodou jednotlivce zabředl národ do tuhých problémů a spolu s národem samozřejmě také jednotlivce. Nyní přijde na to, za co stojíme, jestli my mladí jsme silnější než staré zlo. Mládežnické hnutí také spočívalo v individualismu, ale přineslo jedno: mladého německého člověka, který přišel sám k sobě, uvědomil si svou podstatu, německou podstatu a tím se dostal ke svému národu. Naše touha získala podobu.(...)A náš cíl je nový, náboženský pořádek střední Evropy pod německým vedením, načím cílem je Boží Německo.“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*.1958, s.156-157.

¹⁵⁶ „Co jsme zažili ve spolcích, společenství a pravou cenu, musíme pouze ustavit ve velkém. Od spolku do říše!“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*.1958, s. 263.

organizací, které u Pleyera nabývají konkrétní podoby národních spolků. Podobné koncepty najdeme i u dalších autorů ovlivněných německým hnutím mládeže v Čechách, o kterém bude řeč ještě později.

4.1.1. Prostředky autentizace nacionálního socialismu v Čechách

Pleyer se ve svých románech, především v románu *Der Puchner*, snaží popularizovat nacionální socialismus mezi českými Němci, přičemž využívá dvou hlavních prostředků. Za prvé zdůrazňuje především všenněmecké cíle¹⁵⁷ nacismu, které dávaly českým Němcům naději na „pomoc“ z Říše. Za druhé se snaží legitimizovat všenněmeckou myšlenku v českém prostředí pomocí odkazu na schöneneriánství, přičemž je kladen důraz na spojitost mezi tímto politickým proudem a nacionálním socialismem: „*Schönerers Geist ist nicht gestorben. Er heißt: Besinnung auf das Wesentliche des Volkstums; er heißt: Opfer des Einzelnen für die Wohlfahrt des Volkes; er heißt Dem deutschen Volke den deutschen Staat. (...) Als im Jahre 1921 der Ritter Georg seine letzte und stillste Reise in den Sachsenwald tut, hat Adolf Hitler schon zuvör seinen lebendigen weg in das Deutsche Reich genommen.*“¹⁵⁸ Georg rytíř von Schönerer byl jedním z nejznámějších představitelů německého nacionalismu v rakouské monarchii a zakladatel pangermánského hnutí. Jeho názory lze označit za protihabsburské, antiliberální, protikatolické, antikapitalistické a zároveň antisocialistické a také antisemitské.¹⁵⁹ Není žádným tajemstvím, že Hitler se Schönererem výrazně inspiroval a nacionální socialismus v některých bodech čerpá ze Schönererova odkazu. Proto se Pleyer snaží v románu *Der Puchner* prezentovat schöneneriánství jako politický proud, jehož myšlenky velmi ovlivnily přinejmenším obyvatelstvo západních Čech, přičemž se opírá o Schönererovo vítězství ve volbách do říšské německé rady¹⁶⁰, kterého dosáhl právě díky hlasům z Chebska a Opavska, ale ve skutečnosti se s tímto proudem spíše než v západních Čechách seznámil prostřednictvím studentských spolků. Schönererovy myšlenky měly totiž v osmdesátých a devadesátých letech 19. století zásadní vliv na rakouské studentské spolky, které právě v této době zaváděly do svých statut „árijské paragrafy“, které vylučovaly členství Židů. Přestože Schönerer začal počátkem 20. století ztrácet svou voličskou základnu, jím ovlivněná mladá generace vídeňských studentů vnášela antisemitistické a nacionální myšlenky do dalších spolků a organizací i v českém prostředí. Ideologie nacismu pak

¹⁵⁷ Plány na ovládnutí východní Evropy a vytvoření Velkoněmecké říše.

¹⁵⁸ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s. 332.

¹⁵⁹ BUKEY, Evan B.: *Hitlerovo Rakousko: Jedna říše, jeden národ*. Praha 2002, s.20-21.

¹⁶⁰ Největšího volebního úspěchu dosáhl Schönerer na Chebsku ve volbách v roce 1901.

mnohým členům těchto sdružení mohla být bližší a důraz na schöneneriánství, mohl napomoci autentizaci nacionálního socialismu v českém prostředí.¹⁶¹

4.2. Postavy

V hraničářských románech dochází vždy k typizaci postav na základě jejich příslušnosti ke třem národnostem, které obývaly českou kotlinu. Přičemž rozdílná konstrukce obrazu Němce, Čecha a Žida nabízí čtenářům identifikační vzorce. Největší důraz je kladen na sebeuvědomění si vlastní příslušnosti k německému národu, až potom je konstruován obraz národních nepřátel.

4.2.1. Němci

Není žádným překvapením, že ve svém pojetí německého národa se Pleyer opírá o teorii „Blut und Boden“ a národ je tudíž v jeho pojetí založen na „společenství krve“. Rasově pojatý národ je u Pleyera osudovým společenstvím, které vzniká pouze a jedině na základě rodového původu, zároveň je však potřeba si společenství uvědomit, tedy přijmout společný světový názor: *„Um unsere Zukunft als Angehörige des deutschen Volkes darf uns unter keinen Umständen jemals bange sein.(...)Es kann eine ungeheuere Kraft vom Bewußtsein des völkischen Zusammenhanges ausgehen.“*¹⁶² Z rasového pojetí národa je zřejmé, že Němcem se nelze stát, Němcem se člověk musí narodit a zároveň jím nikdy nemůže nikdo přestat být. Někteří Němci si však svoje Němectví nedostatečně uvědomují, proto je kladen takový důraz na společnou řeč, kulturu a ideje, které vyvěrají z duše národa (Volkgeist), založené na „společenství krve.“¹⁶³ Pleyer velice apeluje na podřízení osobního užitku ve prospěch celého národního společenství. Kýženým výsledkem totiž nemá být blaho jednotlivce, ale společné blaho celého národa. Žádný Němec by podle Pleyera tudíž neměl být spokojen dokud nedojde ke sjednocení všech Němců v jednom státě.

Německý národ se podle Pleyera skládá z několika dílčích kmenů, které se od sebe nepatrně rozlišují, důležité však je, že jsou spojeny jednotou krve, která je odlišuje od ostatních národů. Přičemž německý národ má na základě příslušnosti k nordické rase zvláštní postavení mezi ostatními národy, neboť je nositelem kultury: *„Einmal sprach ein Wissenschaftler in phantastisch anmutender Weise über den Ursprung der europäisch-mittelländischen Kultur: er leitete ihn aus dem Norden her und zeigte eine Wanderung des*

¹⁶¹ MÍŠKOVÁ, Alena: *Od Schönerera ke genocidě? In: Židé v Sudetech = Die Juden im Sudetenland*. Praha 2000, s. 47.

¹⁶² „O naši budoucnost jako příslušníků německého národa se není třeba bát.(...) Z uvědomění si národní soudáležitosti může vzejít obrovská síla. PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.161.

¹⁶³ KNAPP, Viktor. *Problém nacistické právní filosofie*. Praha 2002, s. 130.

kulturschöpferischen nordischen Blutes auf, die über Griechenland, die griechischen Inseln und Vorderasien nach Ägypten geführt haben soll. Er verwies dabei auf altägyptische Bildwerke, die nordische Rassenmerkmale erkennen lassen. Er berichtete auch über Funde und wissenschaftliche Feststellungen, die immer mehr dafür sprächen, daß tatsächlich das uns verwandte Blut in alter Zeit deisen Weg genommen.“¹⁶⁴ Pleyer Němce rozlišuje nejen podle kmenové příslušnosti, ale také na základě geografické polohy a to na dvě základní skupiny: na říšské Němce (Reichsdeutschen), tedy obyvatel Německé říše (císařství a později Výmarské republiky) a zahraniční Němce (Auslanddeutschen), tedy Němci, kteří byli okolnostmi donuceni žít jako příslušníci národnostní menšiny mimo německý stát. Druhou skupinu dále rozděluje na pohraniční Němce (Grenzlanddeutschen) a „ostrovní“ Němce (Inseldeutschen), kteří byli geograficky zcela odříznutí od německého státu. Pro Němce z Československa, bez ohledu na to zda se jedná o pohraniční nebo „ostrovní“ Němce, používá Pleyer společný název sudetští němci (Sudetendeutschen). Když Pleyer pokládá řečnickou otázku: „wissen Sie, wo die besten Deutschen sind;“¹⁶⁵ chce naznačit, že každá skupina tvoří nepostradatelnou součást jednoho národa a každá skupina má svůj úkol.

V centru Pleyerova zájmu stojí samozřejmě „sudetští“ Němci, kteří představují nejpočetnější menšinu mezi zahraničními Němci. Pleyer vyčísluje jejich počet na tři a půl milionu, neuznává tak sčítání lidu provedené už po vzniku Československé republiky v roce 1921¹⁶⁶ a drží se posledního rakouského sčítání z roku 1910. Sám si však stěžuje nejen na vysoký počet úmrtí za války, ale také na snížení porodnosti: „Und daheim, wo es den Deutschen immer schlechter geht, kommen immer weniger Kinder zur Welt...“¹⁶⁷ Sčítání z roku 1921 vyčíslovalo celkový počet Němců na 2 973 000, což znamená, že úbytek přibližně 520 000 od roku 1910. Ve válce jich padlo přibližně 130 000, 43 000 Židů se přihlásilo k nově zavedené kategorii židovské národnosti a 54 000 Němců se přesunulo do kategorie cizích národních příslušníků. Další příčinou úbytku německé populace byly tzv. ztráty na nenarozených způsobené populačním výpadkem díky válečným ztrátám. Jak tedy dokazuje Václav Kural, při sčítání v roce 1921 rozhodně nedošlo k záměrnému zmenšení počtu Němců. Do roku 1930 počet Němců v Československu vzrostl na 3 232 000, což nebyl žádný úspěch,

¹⁶⁴ „Jednou mluvil jeden vědec fantasticky znějícím způsobem o původu evropsko-středomořské kultury. Její cestu vedl ze severu a poukázal na putování kultur tvůrčí německé krv, která by měla vést přes Řecko, řecké ostrovy a Malou Asii do Egypta.. Odkazoval na staroegyptské sochy, na kterých byly rozeznatelné znaky nordické rasy. Také referoval o objevech a vědeckých poznatcích, které stále více svědčí o tom, že se nám příbuzná krev v dávných dobách skutečně ubírala po této cestě.“ PLEYER, Wilhelm: *Der Puchner*. 1958, s.193.

¹⁶⁵ „Víte, kde jsou nejlepší Němci?“ PLEYER, Wilhelm: *Der Puchner*. 1958, s.224.

¹⁶⁶ Pleyer byl přesvědčen o tom, že československé úřady uváděly nižší číslo, než jaký byl počet Němců v Československu.

¹⁶⁷ „A doma, kde se Němcům vede stále hůř, přichází na svět čím dál méně dětí...“ PLEYER, Wilhelm: *Der Puchner*. 1958, s.322.

protože všechny ostatní národnostní skupiny v Československu rostly rychleji.¹⁶⁸ Přesto bylo postavení Němců v Čechách ve srovnání s dalšími evropskými menšinami velmi dobré a i přes jejich početní úbytek tvořili přibližně čtvrtinu obyvatelstva Československé republiky. Závažnější problém než uvádění vyššího počtu „sudetských“ Němců však představuje samotný pojem sudetoněmecký. Tvar „sudetendeutsch“ navrhl německý politik Franz Jesser jako jednotné označení pro německé obyvatelstvo v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.¹⁶⁹ Toto označení existovalo již před válkou, ale jako politicky vymezitelné a vědomé společenství existovali sudetští Němci až od roku 1918. Toto nově vzniklá „sudetoněmecká společnost“ však nemohla založit své sebeuvědomění na tom, že by vyhlásila své založení v době vzniku Československa a proto se mnoho českých Němců usilovně snažilo dokázat její hlubokého historické zakotvení. Sudetoněmeckou zvláštností však byla především kmenová různorodost: jihomoravští Rakušané, šumavští Bavoři, chebští Frankové, Sasové z Krušných hor a Českého středohoří, Slezané z Jizerských hor, Krkonoš a Jeseníků (publicista Fischer 1934). Nemožnost najít společný výchozí bod pak vedla k umělé konstrukci „nového sudetoněmeckého kmene“ či „sudetoněmeckého kmenového organismu“.¹⁷⁰ Pleyer pochopil, že přesměrování na kmenové dějiny se hodí k legitimizaci, nikoli však k historickému zdůvodnění sebechápání integrity u sudetských Němců: „*Die Sudetendeutschen wissen nur zu wenig voneinander.*“¹⁷¹ Namísto budování sudetoněmecké identity na základě představy o sudetoněmeckém kmenu usiluje o prosazení vlastní myšlenky, že sudetští Němci právě díky pestrosti svého kmenového původu představují „zmenšený odraz německého národa.“¹⁷² „Sudetoněmeckou“ sounáležitost pak zajišťuje společný úkol všech českých Němců, kterým je samozřejmě obranný boj za udržení „německé národní državy“ v českém pohraničí: „*Der Boden der Sudetenländer ist und bleibt Kampfboden, das ist Grundeinsicht.*“¹⁷³ Tento boj neslouží pouze zájmům „sudetských“ Němců, ale celému národu: „*(...) weil der Kampf nicht um den Vorteil eines Teiles, sondern um den Bestand des Ganzen geht.*“¹⁷⁴

¹⁶⁸ KURAL, Václav: *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v Československém státě (1918-1938)*. Praha 1993, s.85-88.

¹⁶⁹ ČERNÁ, Kateřina: *Etnická identita na česko-německé hranici*. In: *Pravda, láska a ti na "východě"*. Obrazy středoevropského a východoevropského prostoru z pohledu české společnosti. Praha, Univerzita Karlova 2006, s.90.

¹⁷⁰ JAWORSKI, Rudolf: *Historické argumenty v sudetoněmeckém nacionálním boji v letech 1918-1938*. In: ČČH 88, 1990, č. 6, s. 898-908.

¹⁷¹ „Sudetští Němci vědí příliš málo o sobě navzájem“ PLEYER, Wilhelm: *Der Puchner*. 1958, s.155.

¹⁷² MÜHLBERGER, Josef: *Dějiny německé literatury v Čechách (1900-1939)*. Ústí nad Labem 2006, s.289.

¹⁷³ „Sudetská půda je a zůstane bojištěm, to je základní poznatek.“ PLEYER, Wilhelm: *Der Puchner*. 1958, s.160.

¹⁷⁴ „(...) protože boj se nezaobírá výhodou jedné části, ale stavem celku.“ PLEYER, Wilhelm: *Der Puchner*. 1958, s.349.

Mezi „sudetskými“ Němci Pleyer označuje dvě skupiny, které mají podle něho blízko k národní zradě. První skupinou jsou pražští Němci. V Praze se k německému, tzn. k německé kultuře tedy i jazyku, hlásilo i v době první republiky významné množství židů, právě to bylo podle Pleyera důvodem nacionální vlny zdejší německé menšiny. Druhým příkladem nedostatečně národně smýšlejících Němců jsou podnikatelé: „*Hier gab es auch einzelne deutsche Industrielle, die aus Gründen der Kalkulation keine Einverleibung in das besiegte Deutsche Reich wünschten.*“¹⁷⁵ Pleyer nikdy nezapomněl na to, že významní němečtí podnikatelé v českých zemích dávali raději přednost setrvání v rámci Československa. Dobře si totiž uvědomovali, že v širší ekonomické konkurenci úspěšnějších říšských firem by jen těžko obstáli. Pleyer jejich rozhodnutí odsuzuje jako egocentrické a bezohledné vůči národnímu celku.

Pleyer svou pozornost věnuje také říšským Němcům, jejichž hlavní nedostatek spatřuje v jejich nezájmu o Němce v zahraničí. Na druhou stranu vyzdvihuje činnost říšských organizací, které se snaží podporovat Němce v zahraničí, jako např. Verein für das Deutschtum im Auslande.¹⁷⁶ Sám hlavní hrdina románu *Der Puchner* se pak několik let věnuje osvětové činnosti v Říši, kde především upozorňuje na postavení a úkol Němců v pohraničí a na všenněmeckou sounáležitost.

4.2.2. Češi

Od okamžiku, kdy se Češi objevují na scéně poprvé až do konce románu vytváří Pleyer nepřátelský obraz Čechů jako cizího národního celku. Češi přicházející do pohraničí jsou vnímáni jako narušitelský element, který rozbíjí idylu Puchnerova dětství v milovaném rodném „německém“ kraji. „(...) *klein waren sie, aber schlau und lebhaft und zäh; sie konnten mit ganz wenig auskommen, aber haben wollten alles.*“¹⁷⁷ Češi jsou pokřivení nejen na duchu, ale i na těle, vyznačují se lstivou vychytralostí, lačností po majetku a po moci a narozdíl od Němců drží vždy při sobě. Pleyer s nelibostí sleduje všechny nové Čechy, kteří v průběhu děje přicházejí do pohraničí. Již před rokem 1918 vystupují do popředí románového dění první „agenti čechizace“, kteří povzbuzují své okolí k životu v duchu hesla „svůj ke svému“. Takovým nacionálně uvědomělým Čechem je například Mlčoch, který po

¹⁷⁵ „Byly zde také jednotliví němečtí průmyslníci, kteří si kvůli svým kalkulacím nepřáli připojení k Německé říši.“ PLEYER, Wilhelm: *Der Puchner*. 1958, s. 104.

¹⁷⁶ Spolek pro Němce v zahraničí. Tato organizace byla založena v roce 1881 a usilovala především o podporu německých škol (malotřídních a soukromých) v zahraničí a osvětu v říši ohledně potřeb zahraničních Němců. K těmto účelům byl vybudován rozsáhlý propagační aparát (rozhlas, knihy), který později překročil úmysl péče o kulturu a vyvíjel protičeskoslovenskou štvavou činnost. JAWORSKI, Rudolf. *Na stráž německé nebo v postavení menšiny?: sudetoněmecký národnostní boj ve vztazích výmarské republiky a ČSR*. Praha 2004.

¹⁷⁷ (...) byli malí, vychytralí a čilí. Mohli vyjít s docela málem, ale chtěli vše.“; PLEYER, Wilhelm: *Der Puchner*. 1958, s. 19.

svém příchodu do pohraničí obrací hernavské Čechy proti Němcům. Dalším „agentem čechizace“ je pak farář Janota, který však spíše balancuje mezi oběma stranami ve smyslu kam vítr, tam plášt'. Situace se však přirostuje v poválečném období, neboť do pohraničí přicházejí celé profesní skupiny. Na prvním místě jsou to čeští vojáci, kteří obsazují pohraničí. S nelibostí je popisováno, jak čeští legionáři zabírají místa u dráhy a na úřadech, která dříve „patřila“ Němcům. Jako další skupina „agentů čechizace“ vystupují v románu četníci, přičemž vrchním strážmistrem v Hernavě se stává Mlčoch a je to právě on, kdo nakonec zapříčiní smrt Puchnerovy matky. Výběr těchto skupin není nijak neobvyklý, ba právě naopak jsou to legionáři, státní úředníci, učitelé, faráři a četníci, kdo v roli agentů čechizace vystupuje ve většině románů z pohraničí. Čechům Pleyer přisuzuje roli agresorů, kteří rozpoutávají národnostní boj a čeští Němci jsou díky tomu postaveni do obranné pozice.

Pleyer polemizuje i s možností rasové příbuznosti českého národa: *„Die Tschechen sind unsere Blutsverwandten, und sie haben im wesentlichen deutsche Kultur! Ihr Sondercharakter ist nicht größer als der eines deutschen Stammes.(...)Es ist aber wohl doch so, daß die Tschechen Deutsche mit slawischem Idiom sind.“*¹⁷⁸ Tento názor však razantně odmítá a jisté vzhledové podobnosti vysvětluje následovně: *„Da gibt's bei den Tschechen Nordisch-Blonde und anderen deutschen Einschlag, das stimmt. Dann gibt es aber auch rundschädelige Blonde, die gehören schon der sarmatischen Rasse an, und dann hat es die vielen mit Einschlag aus den Zeiten der awarischen Beherrscher; das ist der nach Zahl und Triebkraft entscheidende Teil, der wichtigste Grundstoff der tschechischen Nation und zugleich der, der sie am meisten vom Deutschtum unterscheidet.“*¹⁷⁹ Na základě ideologie „Blut und Boden“ jsou pak právě kočovné národy rasově níže postavené než národy usedlé, přičemž nejusedlejší je národ německý. Volba Sarmatů, kočovného pasteveckého kmene pocházející z oblasti dnešního Iráku, a Avarů, také kočovného etnika, tedy Čechy staví do podřadného postavení vůči Němcům. K rasové podřadnosti Pleyer posléze přidává nevědeckost Čechů za německý kulturní přínos: *„Ich schilderte was alles die Tschechen den Deutschen verdanken: den Pflug, der da „pluh“ heißt, den Laib, der da „chléb“ heißt, und noch vieles, vieles, einschließlich des Wortes „dík“, heißt „Dank“. Nicht alle Völker seien*

¹⁷⁸ „Češi jsou naši pokrevní příbuzní a mají v podstatě německou kulturu! Jejich zvláštní povaha není větší než u nějakého německého kmene. Je to zřejmě stále tak, že Češi jsou Němci se slovanským idiomem.“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958. s.158.

¹⁷⁹ „Že se mezi Čechy vyskytují nordicky plavé vlasy a další německé znaky, to je pravda. Pak existují ale také blondatí s oblou lebkou, kteří patří již k sarmatské rase. Potom jsou zde mnozí se znaky z avarských časů, což je podle počtu a motivační síly rozhodující část, nejdůležitější prvek českého národa, která je nejvíce odlišuje od Němectva.“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958. s.159.

gleich geartet; wir Deutsche aber seien so geartet, daß wir uns den Dank durch keine Macht aus dem Herzen reißen lassen.“¹⁸⁰

4.2.2.1. Politika Čechů

Pleyer čtenářům představuje československou politiku především jako politickou činnost Tomáše G. Masaryka a Edvarda Beneše. To je zřejmě dáno tím, že Pleyer adresoval svou knihu nejen do řad českých Němců, ale také čtenářům za hranicemi Československé republiky, především v Německu a také tím, že to byly především Masarykovy státotvorné ideje, které daly základ Československé republice. V zahraničí byla československá politika vnímána především skrze tyto dvě klíčové osobnosti, které v letech 1918 – 1935 vykonávaly funkce prezidenta a ministra zahraničí a tvořily tak v porovnání s často se měnícími vládami konstantní pilíře československé politiky. Masaryk i Beneš v době první republiky patřili do čela nacionálně umírněných politiků, proto je poněkud překvapující, že Pleyer zmiňuje právě jejich názory a zcela mlčí o nacionálně konfrontačních projevech českých nacionalistických politiků.

Nejprve Pleyer čtenáře seznamuje s Edvardem Benešem, který je krajanem hlavního hrdiny románu Georga Puchnera, neboť oba pocházejí z kralovického správního obvodu. Benešův odchod do exilu je v knize popsán velmi podrobně a když pak Puchner odchází do říše vybírá si stejnou cestu jako Beneš. Již na tomto příkladu je patrné, že Pleyer patří k těm nacionalistům z řad českých Němců, kteří doufali, že se Němcům prostřednictvím „kopírování“ postupů českého národního hnutí podaří dosáhnout vlastních cílů.

Dále Pleyer shrnuje svůj pohled na československou politiku takto: *„Taktik des Schwächeren: Humanität, gekehrt gegen den angeblichen Absolutismus der Habsburger-Monarchie, gegen den angeblichen Imperialismus des Deutschen Reiches, ja, des deutschen Volkes. „Eine Humanität aus Nutzlichkeitserwägungen“, sagt euer mutiger Peroutka, „eine Waffe in der Hand eines jungen Nationalismus.“*

„Demokratie ist diskussion“, sagt Tomasch Masaryk. Aber unsere Diskussion ist eingeschränkt. Vor jede Diskussion stellt ihr ausgesprochen oder unausgesprochen das Wort: „Dieser Staat ist unser Staat und nur unser Staat.“ Wen wir aber sagten: „Dieser Staat ist nicht unser Staat“, dann werden wir eingesperrt. So läßt man uns in der Schwebe –

¹⁸⁰ „Popsal jsem za co všechno vděčí Češi Němcům: za „Pflug“, která se zde jmenuje „pluh“, za „Laib“, který se zde jmenuje „chléb“ a za ještě mnohé mnohé další včetně slova „Dank“, který se zde jmenuje „dík“. Všechny národy nejsou stejně uzpůsobené, my Němci jsme však uzpůsobeni tak, že si nemusíme vynucovat poděkování ze srdce silou.“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958. s.153.

dreieinhalb Millionen, ein Viertel aller Bürger des Staates in der Schwebe. Ein bißchen viel – auch für den Staat.

„Vergiß nicht wir Tschechen haben diesen Staat aufgebaut...“ Wohl. Masaryk, Benesch im Auslande, Kramarsch, Raschin, Klofatsch und andere daheim haben die tschechische Selbständigkeit vorbereitet. (...) Masaryk gemeint hat: daß wir Deutschen als Kolonisten und Immigranten ins Land gekommen seien und daher nicht die gleiche staatsrechtliche Stellung beanspruchen könnten.“¹⁸¹

Pleyer zde odsuzuje českou politiku, přičemž ji prezentuje dvěma slovy: humanita a demokracie. Oba tyto principy zavrhuje a interpretuje je jako příklad slabosti Čechů. Ve svém výkladu odkazuje na Masarykův projev z 22.12.1918, známý jako Poselství prezidenta republiky. Masaryk, tehdy skutečně prohlásil následující: „Pokud předně běží o Němce v našich zemích, je náš program znám dávno; my jsme vybudovali svůj stát, my jsme jej udrželi, my jej budujeme znovu.“ Zároveň však pokračuje takto: „Přál bych si však, aby Němci při tom pracovali s námi.“ Posléze se ovšem vrací k původní myšlence: „Opakuji: my jsme vytvořili náš stát, tím se určuje státoprávní postavení našich Němců, kteří původně přišli jako emigranti a kolonisté.“¹⁸² Pleyer si účelově vybírá pouze tento Masarykův projev, protože je nejméně nakloněný Němcům, aniž by se pokusil o nezaujatý výklad celkového Masarykova postoje k Němcům. Masaryk totiž již před první světovou válkou i po ní zdůrazňoval Masaryk především nutnost spolupráce obou národností, která byla založená na faktu, že spolu sdílejí životní prostor. Po dosažení československé státnosti se však Masaryk sám připojil k dříve odmítané historické argumentaci. Tuto jeho změnu názoru je možné vysvětlit na základě potřeby podepřít argumenty proti pokusům českých Němců nárokovat si právo na sebeurčení a separatistické snahy. Výrok o kolonistech byl Masarykem pronesen po dlouhé nepřítomnosti ve vlasti, což prezidentovi poněkud ztížilo orientaci v domácí situaci. Navíc nově nabytá samostatnost Československa a tudíž vítězství Masarykovy koncepce, vzbuzovaly v něm sebejistotu.¹⁸³ Masaryk si jistě sám uvědomoval, že otázka německé

¹⁸¹ „Taktika slabých: Humanita, obrácená proti údajnému absolutismu habsburské monarchie, proti údajnému imperialismu Německé říše, ano, německého národa. Humanita z nouze ctnost (uvážení z nutnosti)“, říká váš odvážný Peroutka, zbraň v rukou mladého nacionalismu. Demokracie je diskuze, říká Tomáš Masaryk. Ale naše diskuze je omezena. Před každou diskuzí postavíte vysloveně nebo nevysloveně tento výrok: Tento stát je náš stát a pouze náš. Když ale my řekneme tento stát není náš stát, pak budeme zatčeni. A tak nás nechávají lítat ve vzduchu- tři a půl milionu, čtvrtina všech občanů státu ve ve vzduchu. Poněkud hodně a to i pro stát.

„Nezapomeň my Češi jsme tento stát vybudovali...“ Dobře, Masaryk, Beneš v zahraničí a Kramář, Rašín a Klofáč a další doma připravovali českou samostatnost. Masaryk myslel, že my Němci jsme přišli do země jako kolonisté a proto si nemůžeme nárokovat stejnou ústavní pozici.“ PLEYER, Wilhelm. Der Puchner. 1958.s. 96

¹⁸² MASARYK, Tomáš Garrigue, FEJLEK, Vojtěch, ed. a VAŠEK, Richard, ed. Cesta demokracie. I, Projevy, články, rozhovory 1918-1920. 5. Praha 2003.s.29-30

¹⁸³ RADAN, Hain: Masaryk a státoprávní aspekty českoněmeckých vztahů. In: Češi a Němci historická tabu. = Tschechen und Deutsche historische Tabus. [Red.]: Malířová, Eva. Praha, Prago Media - Nadace Bernarda Bolzana 1995, s.132

„kolonizace“, uskutečněná v dávných dějinách, je pro blaho nově vzniklého státu nedůležitá, proto je potřeba posuzovat jeho rétoriku ve světle boje o územní soudržnost nově vzniklého státu. Již na počátku 20. let Masaryk začal znovu obhajovat potřebu česko-německé spolupráce a propagátorem této spolupráce, při které byl ochoten Němcům poskytnout i jistou míru autonomie, zůstal až do své smrti.¹⁸⁴

Problém této argumentace spočívá v tom, že původně střední Evropu kolonizoval každý ze zdejších národů, Čechy nevyjímaje.¹⁸⁵ Pleyer pak proti Masarykovu výroku o kolonistech, staví vlastní obhajobu historického práva Němců a také zdůrazňuje historickou úlohu Němců jako nositelů kultury.: *„Deutsche sind längst vor den Slawen und zu allen Zeiten in Böhmen gewesen, und die Böhmen kamen, sind von Königen gerufen worden, dem Lande die Kultur Deutschlands zu bringen, und sie besetzten den Boden, der euch zu unbequem war. Alle Städte dieses Landes sind unser Werk, (...) und die Steine reden deutsch in Prag.“*¹⁸⁶

Při interpretaci české politiky věnuje Pleyer také pozornost otázce Lužických Srbů: *„Denn nach der Überzeugung aller gerecht denkenden Tschechen ist es ganz selbstverständlich, daß die Wenden, ein Volksrest von 200 000 Seelen, Freiheit und Selbständigkeit erlangen müssen, um in der Tschechoslowakischen Republik aufzugehen.“*¹⁸⁷ Pleyer obviňuje Čechy z imperialistických snah na základě jejich přání připojit území obývané Lužickými Srby k Československu. Češi podle něj nejsou spokojeni ani se vznikem vlastního státu a se získáním Německého pohraničí, ale rádi by připojili také území obývané Lužickými Srby. Již před první světovou válkou se o k otázce obou Lužic vyjádřil Karel Kramář. Ve svém plánu na zřízení Slovanské federace počítal s tím, že by České království zahrnulo země bývalé České koruny z období jejího největšího rozsahu a došlo by tedy také ke včlenění obou Lužic. Tyto nároky byly odůvodněny historickými argumenty. Od roku 1319 k Čechám patřilo Budyšínsko, následně přibilo Zhořelecko, Lubaň a Žitava a 1367 Karel IV. Připojil celé markrabství Lužice.¹⁸⁸ V době třicetileté války přešly obě Lužice do majetku saskému kurfiřtství. Maffie zpočátku sdílela Kramářovu představu, ale po ztroskotání neoslovanské koncepce se od připojení obou Lužic opustilo. Po válce v rámci mírového jednání byli Češi připraveni také prosazovat zájmy Lužických Srbů, konkrétně jejich nárok na

¹⁸⁴ VAŠEK, Richard: *Němci a německá otázka v Masarykových anonymních člácích z roku 1922*. In: *Češi a Němci v pojetí a politice T.G. Masaryka. Sborník z mezinárodní konference v Praze*. Praha 2004, s. 194-195

¹⁸⁵ KURAL, Václav: *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v Československém státě (1918-1938)*, Praha 1993, s. 22

¹⁸⁶ „Němci byli v Čechách dlouho před Slovany a vůbec byli v Čechách po všechny časy, byli povoláni krály, aby přinesli zemi kulturu Němceka a obsadily půdu, která Vám byla nepohodlná. Všechna města této země jsou naše dílo, (...) a pražské kameny mluví německy“. PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s. 96

¹⁸⁷ „Pak podle přesvědčení všech přiměřeně smýšlejících Čechů, je zcela přirozené, že Lužičtí Srbové, zbytek národa o 200 000 duších, musí získat svobodu a samostatnost, aby mohl být včleněn do Československé republiky.“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s. 158.

¹⁸⁸ MEŠKANK, Timo: *Lužičtí Srbové a Češi*. In: *Češi a Němci: dějiny, kultura, politika*. Praha 2001, s. 250.

národní sebeurčení. Uplatnění principu národního sebeurčení v lužickosrbské otázce však na mírové konferenci patřilo k politicky neprosaditelným cílům. V listopadu 1918 Masaryk vyloučil připojení Lužice, čímž chtěl zároveň uvolnit napětí mezi Československem a Německem: „Necháme jim Lužičany, ergo oni nám Němce.“ Lužičtí Srbové tak zůstaly součástí Německa.¹⁸⁹

Pleyer využívá českých nároků na Lužici k legitimizaci nároků českých Němců na připojení k německé říši: „*Mir fiel ein, daß die wirklich freie Volkszählung des Reiches vom Jahre 1925 bloß 71 000 Wenden nachgewiesen hat. Mir fiel ein, daß dies kaum mehr ein fünfzigstel der Zahl der Deutschen in der Tschechoslowakei ist.*“¹⁹⁰ Bez ohledu na to, že Pleyer uvádí nepřesná čísla,¹⁹¹ je zřejmé, že ačkoli nebyla Srbů v porovnání s českými Němci pouze padesátina, byl počet českých Němců výrazně větší. Tento argument měl ukázat „nespravedlnost“ Čechů, kteří by sice právo na sebeurčení dopřáli menšině Lužických Srbů, ale mnohem početnější menšině českých Němců toto právo upírají.

4.2.3. Židé

Pro Pleyera na rozdíl od nacionálního socialismu hrají Židé při národnostním boji pouze druhořadou roli. Nepřítelem číslo jedna jsou jednoznačně Češi, přesto je Pleyerův antisemitismus zcela zřejmý. Pleyer buduje obraz Židů pod prizmatem židobolševismu. Svaluje na ně například částečně vinu za to, že nedošlo k připojení německých oblastí v Čechách k Německému Rakousku: „*(...)fluchte immer wider auf den jüdischen Unterstaatssekretär Doktor Deutsch in Wien, dem die Republik wichtiger war als die deutsche Freiheit...*“¹⁹²

Všechny konflikty se Židy se v románu odehrávají v Praze, důvod je zcela patrný, již v roce 1921 se k židovskému vyznání hlásilo 40% německy mluvících obyvatel v Praze a v roce 1946 dokonce 46%.¹⁹³ Pleyer zásadně odmítá počítat tyto Židy mezi Němce a odůvodňuje to následovně: „*Als in*

¹⁸⁹ KOSTA, Petr: *Lužičtí Srbové vy Vymarské republice a problém národnostních menšin v politice první Československé republiky*. In: *Češi a Němci v pojetí a politice T.G. Masaryka. Sborník z mezinárodní konference v Praze*. Praha 20004, s. 218-225

¹⁹⁰ „*Napadlo mě, že skutečně svobodné sčítání lidu v říši v roce 1925 ukázalo, že Lužických Srbů je pouze 71 000. Uvědomil jsem si, že to je sotva padesátina němců v Československu.*“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958. s.302.

¹⁹¹ Podle sčítání lidu z roku 1925 žilo v pruské Lužici 73 000 Srbů a v saské 28 200. BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk, ZDICHYNEC, Jan: *Horní a Dolní Lužice*. Praha 2008, s.219

¹⁹² „*...nadával (jeden Puchnerův přítel) vždy později na židovského státního podsekretáře Dr. Deutsche ve Vídni, pro kterého byla republika důležitější než německá svoboda...*“ PLEYER, Wilhelm: *Der Puchner*. 1958, s.103.

¹⁹³ MÍŠKOVÁ, Alena: *Od Schönerera ke genocidě?* In: *Židé v Sudetech = Die Juden im Sudetenland*. Praha 2000, s.47.

Prag der „tschechoslowakische Nationalstaat“ ausgerufen wurde, da bekannten sich mit einem Schlage viele Tausende nicht mehr zum Deutschtum wie bisher. Denn sie waren von Haus aus ein anderes Volk und hatten drei Prinzipien: erstens die Angst, zweitens das Geschäft und drittens überhaupt kein Prinzip. Sie waren die geborenen Kosmopoliten.“¹⁹⁴

Pleyerův antisemitismus však nestojí pouze na obvinění židů z bezcharakternosti a hrabivosti, ale spočívá především v rasových předsudcích, které vycházejí z jeho identifikace se šönererianstvím a samozřejmě také s teorií „Blut und Boden“. Pleyer je znepokojen tím, co si pražští židé po vzniku republiky dovoluují, obavy mu především působí množství židů mezi učiteli na Univerzitě : *„Diese Frechheit passe eben zu der Verjudung der Prager Universität, an der genau jeder Zweite Lehrer ein Jude ist, während nach dem Verhältnismaß von allen hundertsechundsiebzig Lehrern höchstens zweie Juden sein dürfen.*“¹⁹⁵ V románu *Der Puchner* navíc užívá paralelu mezi bojem proti Židům a bojem s nemocí, čímž se samozřejmě hlásí k antisemitskému stereotypnímu názoru, že společnost nakaženou židy je třeba uzdravit, jako lékař uzdravuje nemocné. Zajímavé je, že se Pleyer v knize podobně jako od Čechů otevřeně nedistancuje rasově také od židů. Je možné to vysvětlit dvěma způsoby. Pleyer považoval za zbytečné rozepisovat se o podřadnosti židovské rasy, protože předpokládal, že s tímto stanoviskem budou jeho čtenáři již obeznámeni, nebo se obával explicitně šířit rasismus a antisemitismus, což bylo v Československu nezákonné, a proto raději zůstal pouze u narážek.¹⁹⁶

4.2.4. Ženy

Hlavní hrdina románu *Der Puchner* se v průběhu děje několikrát zamiluje, je velmi zajímavé sledovat, jak jeho přístup k ženám ovlivňují národnostní a rasové předsudky.

4.2.4.1. České ženy

Čtenáři neznalému literárních stereotypů německy psané prvorepublikové literatury by mohly vztahy hlavního hrdiny Puchnera s českými dívkami přijít jako momenty sbližování českého a německého národa. Pleyer však tyto vztahy v románu rozvíjí pouze proto, aby před podobnými vztahy varoval a upozornil na nebezpečí, které české dívky představují: *„Wenn*

¹⁹⁴ „Když byl v Praze vyhlášen „československý národní stát“ přestali se naráz tisíce hlásit ke svému Němectví. Protože pocházeli z jiného národa a měli tři principy: první strach, druhý obchod, třetí pak vůbec žádný princip. Byli rození kosmopolité.“ PLEYER, Wilhelm: *Der Puchner*.1958, s. 137.

¹⁹⁵ „Tato drzost se hodí akorát k požidovštění pražské univerzity, na které je přesně každý druhý učitel Žid, zatímco poměrně by měli mezi sto sedmdesáti dvěma učiteli být nejvýše dva Židé.“ PLEYER, Wilhelm: *Der Puchner*.1958, s. 177.

¹⁹⁶ BIMAN, Stanislav: *Nacionální proud v německé společnosti a jeho vztah k Židům*.In: *Židé v Sudetech = Die Juden im Sudetenland*. Praha 2000, s.111.

die Tschechen mit Tanks auffahren, so werden halt ein paar Deutche weniger. Aber wenn sie mit den Reizen ihrer Töchter auffahren, nachher sind ein paar Deutsche weniger und gleich ein paar Tschechen mehr.“¹⁹⁷ Sňatek s českou ženou představuje pro německého muže snad největší asimilační riziko, protože na rozdíl od svazku českého muže s německou ženou v prvním případě většinou změny svůj národnostní postoj muž. Pleyer vychází ze své představy, že Češi jsou nacionálně uvědomělejší než čeští Němci a proto dojde vždy k příklonu celého smíšeného páru k české identitě. Přičemž je potřeba zdůraznit, že pro Pleyera již smíření se s příslušností k Československé republice znamená příklon k české identitě.

Jak uvádí Pavel Eisner ve své studii *Milenky*, zabývající se problematikou zobrazení české ženy v české německy psané literatuře, odehrává se většina českoněmeckých milostných vztahů v Praze. Nejinak tomu je tomu také u Pleyera. Česká dívka se symptomatickým jménem Věra Čechová, s níž se Puchner schází, je popsána následovně: *Kupferblonde Haare ramhten auffällig ihr volles Gesicht, in dem ziemlich dunkle Augen lagen, die den Haaren und auch der blässlichen Haut malerisch widersprachen. Sie schritt kurz, ihre Haltung prahlte mit etwas slawisch-völligen Beinen, runden beweglichen Hüften und schlankem Leib.*¹⁹⁸ Pleyer zde pracuje se známým stereotypem vyobrazení české ženy v dílech českých německy píšících autorů. Česká žena působí na německého autora, bez ohledu na to, zda jde o autora „árijského“ či židovského původu, pouze pudovou přitažlivostí. Důležitým aspektem sexuálního kontaktu mezi německým básníkem a českou ženou je touha muže dobýt vítězství nad soupeřem cizí národnosti a jiného rasového původu. Národní metropole je jako místo tohoto dění vybrána, protože v německé literatuře z Čech představuje srdce nepřátelského národa a vyznačuje se tudíž jistou cizostí. Praha je městem soustřeďujícím celou škálu ambivalentních pocitů od melancholických lásek, přes opojnou touhu a až po vyhrocenou nenávist. Těmto komplikovaným pocitům se v německé terminologii říká „Hassliebe“ a tento druh lásky lze označit za typickým požitek erotický. Česká žena je v německé literatuře milenkou, nikoli však manželkou.¹⁹⁹ Jiný osud nepotká ani Věru Čechovou, poté co jí Puchner svede, začne se jí vyhýbat a tak mu nakonec Věra navrhne rozchod, protože ani jeden z nich není ochoten vzdát se svého národnostního přesvědčení a jejich postoje jsou nesmiřitelné. Pro nezasvěceného čtenáře celá situace působí zcela

¹⁹⁷ „Když Češi přijedou s tanky, tak bude prostě o pár Němců méně, ale když nabídnou půvaby svých dcer, pak je o pár němců méně a zrovna tak o pár Čechů více.“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.108.

¹⁹⁸ „Zrzavé vlasy nápadně rámovaly její baculatý obličej, ve kterém byly zasazeny docela tmavé oči, jež idilicky kontrastovali s jejími vlasy i s bledou kůží. Kráče, její postoj se chlubil zcela slovanskými nohami, zaoblenými boky a útlým pasem.“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.142.

¹⁹⁹ EISNER, Pavel: *Milenky: Německý básník a česká žena*. Praha 1992, s.12-19.

absurdně, protože se rozkmotří na základě toho, že Věra Georgovi zpívá „Kde domov můj“. Pro Puchnera představuje hymna symbol státu, ke kterému byl násilně připojen a do kterého patřit nechce. Jeho odmítnutí zpívat hymnu znamená především popření jeho příslušnosti k Československému státu, se kterou se nehodlal smířit.²⁰⁰ Pleyer tedy nevyužívá literárního stereotypu české respektive slovanské ženy k tomu, aby našel cestu k partnerskému společenství mezi Čechy a Němci, ale aby jakékoli společné soužití těchto dvou skupin zavrhl. I z této konfrontace vystupuje německý Georg jako ten „lepší“, protože se řídil pouze svou náklonností k české Věře, která se snažila ho manipulativně zlákat k české straně.

4.2.4.2. Německé ženy

„Und ich sah am liebsten nach den idaelen Maiden(...) Es war aber eine, die Anna Holley, von der ist sonderlich zu berichten.“²⁰¹ Puchnerova první láska Anna Holley jak už to v krásné literatuře často bývá, je vylíčena jako ideální dívka a idealizována je také její tragická smrt 4. března 1919: „Aber es war ihr ein ungewöhnliches Ende bescheiden, und ihr Sterbetag war ein Tag der Geschichte, und ein großes, blutiges Ereignis blieb in meinem Herzen stehen in Anna Holleys rührender, furchtbar gezeichneter Gestalt.“²⁰²

Pleyer také u německých dívek využívá literárního stereotypu, ve kterém je žena esencí prostředí, podobně jaké Věra Čechová byla zosobněním Prahy. Takže například, když poznává Hamburk seznámí se s místní dívkou Christiane Brooks. Životní láskou Puchnera je ovšem až Helga, která je ideálním prototypem árijské dívky: „Über dem blassem Gesicht eine hohe Stirn, das dunkel blonde Haar gelöst, (...) In dieser Weile richten sich des Mädchens große helle Augen auf mich.“²⁰³ Zatímco vztah mezi Georgem a Věrou Čechovou je postaven pouze na fyzické přitažlivosti, vztah s Helgou je naproti tomu vylíčen zcela osudově: „Noch bevor ich sehe wer es ist, grüßt das Herz den Schicksalgenosse.“²⁰⁴ Osudovost jejich vztahu nespočívá v erotické přitažlivosti, Georg a Helga jsou dlouhou dobu pouze přátelé, nýbrž v nerozlučitelnosti jejich životních cest: „Es ist mehr als Leidenschaft, es ist Lebenshunger, Erlebnisdrang, die große Sehnsucht.“²⁰⁵ Takže ačkoli se spolu rozejdou

²⁰⁰ Motiv zpěvu národní hymny jako metafora splnutí s nepřátelským národem patří také ke stereotypům hraničářské literatury.

²⁰¹ „Nejraději jsem sledoval ideální dívky(...) Byla ale jedna, Anna Holley“, o které je třeba podat zvláštní zprávu.“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.96.

²⁰² „Ale byl jí přisouzen neobvyklý konec a den její smrti byl historickým dnem, velký, krvavý zážitek zůstal v mém srdci, jako tklivá, strašná podoba Anny Holley.“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.96.

²⁰³ „Nad bleďým obličejem přecházelo vysoké čelo v tmavě blondaté vlasy, (...) V této chvíli se na mě zahleděli světlé oči té dívky“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.208.

²⁰⁴ „Ještě před tím, než jsem spatřil, kdo to je, pozdravilo srdce společníka osudu.“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.208.

²⁰⁵ „Je to víc než vášeň, je to životní hlad, nutkání k prožitku, velká touha.“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.335.

kvůli rozdílnosti názorů, všechny další dívky, které Puchner potkává mu neustále připomínají Helgu. Puchner touží po tom: „(...) *daß sie sein Weib sei nach allen Wünschen des Blutes.*“²⁰⁶ Pokud odhlédneme od osudovosti vztahu, kterou lze vyložit jako literární romantickou stylizaci, zůstává nám ona „touha krve“, která představuje rasistické paradigma.

4.3. Národnostní boj

Nacionální boj, to je v Pleyerově pojetí především boj za dosažení všenněmeckého sjednocení, tento cíl je programově nadřazen všem ostatním. Myšlenka sjednocení všech příslušníků národa není čistě německou záležitostí, ale objevuje se i v požadavcích jiných národních hnutí v Evropě, své kořeny přitom má v Řecku. Megali idea neboli Velká myšlenka byla politická koncepce, která se v Řecku začala rozvíjet po uzavření drinopolského míru, který uznával Řeckou autonomii. Tento myšlenkový vzorec se rozšířil i mezi ostatní národy a po roce 1918 začal být znovu aktuální také mezi českými Němci, kteří si díky němu mohli teoreticky odůvodnit zápas o udržení vlastního postavení a přidělit si roli přední bojové linie, která zápasí o udržení německých pozic v pohraničí.

4.3.1. Hospodářský nacionalismus

Pleyer pocházel z venkovského rurálního prostředí, po matce ze selského, po otci z řemeslnického rodu. Optika venkovského člověka mu zůstala vlastní po celý život a proto není překvapivé, že se ve svých románech věnoval spíše zemědělským problémům spojeným s venkovem a dělnických otázek a oblasti průmyslu vůbec se dotýkal jen okrajově. Upozorňování na nebezpečí čechizace v duchu hospodářského nacionalismu, se tak u něj nacházejí pouze jako střípky mozaiky, které dohromady netvoří žádný ucelený program. Přesto zde pro ilustraci uvádím pasáž, ve které Pleyer rozebírá, jaké nebezpečí asimilace pro Němce představovala zakladatelská vlna nových českých podniků v prvních letech po vzniku Československa: „...*von dem Pilsen her stellen sie halt in der Gegend Fabriken auf, man weiß, was das bedeutet, - höchstens im Anfang hat ein Deutscher Arbeit davon. Geld haben die (...) und wenn ein Deutscher wo schwach ist, tragen sie ihm gleich tschechischen Kredit an. Da wird mannicher mit einem goldenen Strick gehängt...*“²⁰⁷

²⁰⁶ „(...) *aby byla jeho ženou podle přání krve.*“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.356.

²⁰⁷ „*V oblasti od Plzně sem staví v okolí továrny, víme, co to znamená – Němec zde má práci nanejvýš na začátku. Mají peníze (...) a jakmile je Němec někde slabý, nabídnou mu hned český úvěr. V takovém případě bude mnohý oběšen na zlatém provaze.*“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.168-169.

4.3.1.1. Agrarismus

Důležitou úlohu v národnostním soupeření v románu *Der Puchner* hraje boj Němců o udržení půdy, který je významně ovlivněn stanoviskem agrarismu. V českých zemích se začal tento proud prosazovat na přelomu 19. a 20. století a meziválečná doba byla časem jeho největšího rozmachu. Nejčastěji je pojem agrarismus spojován s jednotlivými politickými stranami jako byla např. Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu, ve které se v roce 1922 sjednotili členové různorodých československých agrárních hnutí kromě německých agrárníků, kteří již v lednu 1920 vytvořili vlastní stranu Bund der Landwirte.²⁰⁸ V širším slova smyslu je však agrarismus hospodářský, politický a sociální proud, který přisuzuje půdě rozhodující význam pro národ a stát.²⁰⁹ V této podobě ho lze spatřovat také v ideologii „Blut und Boden“, kde mimo rasy je základním zdrojem všeho života a tedy základem celého společenského zřízení (národa) a veškeré hospodářské činnosti také půda. Výraz „Boden“ skrývá v sobě hned několik významů: hrouda, prostor, země, půda, pozemek, místo a další. V teoretické rovině nacistické ideologie mají pojmy „Blut“ a „Boden“ jednoznačnou konotaci s výrazy „Rasse“ a „Raum“.²¹⁰ Je to půda, co nordickou rasu, která je stavěna do role kolonistů odlišuje od nomádské semitské rasy a zároveň také od ostatních ras. Protože je nordická rasa tou nejusedlejší (bodenständigste) rasou světa, má větší nárok na půdu než ostatní rasy.²¹¹ Pleyer se ve svých románech těchto ideologických výšin nacionálního socialismu příliš nedotýká, teorie „Blut und Boden“ se u něj projevuje především jako „zakořeněnost v rodné hroudě“ a boj o udržení půdy v německém vlastnictví. Skutečné soužití s prostředím nevyvolává v člověku pouze nekonkrétní představu životního prostoru, ale spojuje pojem „Boden“ s pojmem „Heimat“. Právě ono sžívání se s půdou je zároveň socializačním procesem, který zemědělce formuje do jeho osudové role, jež je v rámci agrarismu a posléze i nacistické ideologie značně přemrštěna: Pro národ je zajištěno to území, které je osídleno německým zemědělcem.²¹²

²⁰⁸ Rychlík, Jan: Zemědělské hnutí ve střední a východní Evropě 20. století. In: Politická a stavovská zemědělská hnutí ve 20. století. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 17. – 18. 5. 2000. Slováké muzeum v Uherském Hradišti, Uherské Hradiště 2000, s.8-9. Ottův slovník naučný nové doby, I/1, Praha 1930, s.54

²⁰⁹ Ottův slovník naučný nové doby, I/1, Praha 1930, s.54

²¹⁰ EIDENBENZ, Mathias: *Blut und Boden - Zu Funktion und Genese der Metaphern des Agrarismus und Biologismus in der nationalsozialistischen Bauernpropaganda* R. W. Darrés. Bern ; Berlin ; Frankfurt a.M. ; New York ; Paris ; Wien 1993, s.33-34.

²¹¹ EIDENBENZ, Mathias: *Blut und Boden - Zu Funktion und Genese der Metaphern des Agrarismus und Biologismus in der nationalsozialistischen Bauernpropaganda* R. W. Darrés. Bern ; Berlin ; Frankfurt a.M. ; New York ; Paris ; Wien 1993, s.40-47.

²¹² EIDENBENZ, Mathias: *Blut und Boden - Zu Funktion und Genese der Metaphern des Agrarismus und Biologismus in der nationalsozialistischen Bauernpropaganda* R. W. Darrés. Bern ; Berlin ; Frankfurt a.M. ; New York ; Paris ; Wien 1993, s.55.

Zatímco v románu *Der Puchner* je boj o rodnou půdu pouze dílčí součástí národního boje, v roce 1937 vydal Pleyer hraničářský román, kde tuto problematiku povýšil na ústřední téma. Román *Die Brüder Tommahans* pojednává o příběhu čtyř bratrů, kteří pocházejí ze selského prostředí českého pohraničí. Jeden z bratrů byl zabit ve válce, nejstarší Erdmann s podlomeným zdravím válku přežil a s pomocí nejmladšího bratra Norberta se ujal rodinného statku, zatímco Bernard se na přání matky věnoval studiím a posléze podnikání. Nejstarší Erdmann nakonec přece jen podlehl následkům zranění z války a Bernard se rozhodl převzít jeho místo, ačkoli by si ve svém zaměstnání ve městě lépe vydělal a přestože nebylo zcela obvyklé, aby se vzdělaný člověk stal sedlákem. Zde je dobře vidět onen proces sblížování se s vlastním posláním, které mělo být určeno tím, že se člověk narodil jako zemědělec. Bernard se na venkově brzy díky své práci ve vesnici a v okolí stal ze strany Němců uznávanou autoritou, čímž proti sobě popudil celou řadu lidí. Kromě Čechů také starostu, který se ač Němec věnoval spíše stranickému politikaření než zemědělskému hospodaření a držel s Čechy. Bernard Tommahans byl svými nepřáteli nakonec zastřelen, ale jeho místo nahradil nejmladší z bratrů Norbert, který se postaral nejen o rodinný statek, ale také o bratrovu manželku a dítě.

Již z děje románu je jasně patrné, že autor značně přehání ztráty na životech mezi německými rolníky: „*Die kleinen und die großen Betreiber der Tschechisierung, sie rechnen uns so gerne nach, in welchem Tempo wir absterben und in welchem Tempo die Slawen nachwachsen.*“²¹³ Tento téměř hysterický pohled na vyšší natalitu českého etnika oproti německému, má podpořit jeden ze dvou stěžejních apelů namířených vůči německému sedlákovi: „*Kinder in die Welt setzen, daß der Kampf, den die Betreiber wollen, wenigstens noch offenkundiger werde.*“²¹⁴ Dostatečně vysoká porodnost měla zajistit udržení půdy ve vlastnictví německého národa i v budoucnu: „*Der Boden ist unsere letzte Zuflucht und Sicherheit. Als Bauern haben wir vor vielen Jahrhunderten die deutsche Heimat in den Böhmischen Ländern geschaffen, als Bauern müssen wir sie erhalten.*“²¹⁵ Pleyer ve své knize varuje Němce před tím, aby se zadlužovali, byť by si půjčovali u německých družstev či bank. Zdůrazňuje potřebu tvrdé práce, která naopak povede k získávání prostředků, aby pro národ mohla být zakoupena další půda, přičemž je třeba využít nabídky jakékoli půdy: „*Das gilt heute noch viel mehr als gestern. Auf unseren engen, bergigen Böden muß die Landwirtschaft*

²¹³ „Malí i velcí provozovatelé čechizace nám tak rádi přepočítávají, jakou rychlostí vymíráme a jakou rychlostí oni narůstají.“ PLEYER, Wilhelm: *Die Brüder Tommahans*. 1937, s.88.

²¹⁴ „Přivést děti na svět, aby boj, který chtějí správci (čechizace), byl méně zřejmý!“ PLEYER, Wilhelm: *Die Brüder Tommahans*. 1937, s. 88.

²¹⁵ „Půda je naše poslední útočiště a jistota. Jako zemědělci jsme po mnoho století obstarával německý domov v českých zeích, jako zemědělci ho musíme zachovat.“ PLEYER, Wilhelm: *Die Brüder Tommahans*. 1937, s. 93.

*das Außerste herausholen, wenn die leben wollen. Was uns die großen Besitzer im hohen Böhmerwald und anderswo gezeigt haben, das müssen wir überall durchführen. Denn ich sage Ihnen, es wird eine Zeit kommen, da werden die Sudetendeutschen jede Scholle Boden in die Hand nehmen wie ein fertiges Brot.*²¹⁶ Shrname-li obě výzvy kladené na německého zemědělce zjistíme, že Pleyerův agrární program spočívá v plození potomků a udržení, popřípadě dokonce rozšíření rodinného pozemkového vlastnictví: *„Ein Programm: Bauer sein, ein Weib lieben, Kinder haben, seine Welt beisammenhaben und beisammenhalten.“*²¹⁷

Otázka, zda mohla Pleyerova výzva odkazující na národnostní boj německých zemědělců v Čechách najít mezi čtenáři odezvu, se pojí s problematikou pozemkové reformy. Stať Drahomíra Jančíka *Pozemková reforma-nástroj nacionálního přerozdělení půdního fondu* potvrzuje, že pozemková reforma, ač měla řešit především otázku sociální a hospodářskou se stala stěžejní meziválečnou politickou otázkou, v níž došlo ke konfrontaci českého a německého hospodářského nacionalismu.²¹⁸ Zatímco před první světovou válkou byl trh se zemědělskou půdou velmi omezený, pozemková reforma po vzniku Československé republiky nabídla občanům velkou část půdy, která dříve patřila ke šlechtickým a církevním latifundiím. Pozemková reforma se však stala nástrojem k zajištění půdy pro český národ. Německý tábor na to samozřejmě reagoval a jako svůj cíl vytyčil udržení své „národní hospodářské državy“ v Čechách. Zápas o rozšíření vlastnictví půdy se stal v konfrontační rovině jedním z největších prvorepublikových problémů českoněmeckých vztahů. Agrární strana doslova vytkla za cíl pozemkové reformy „rozmnožení středního stavu zemědělského“ cestou tzv. „vnitřní kolonizace“.²¹⁹ Výkup pozemků velkostatků a jejich následující parcelace a prodej mezi Čechy se stal velkým trnem v oku českých Němců: *„Die Bodenreform trifft den ehemaligen Grafen. Jetzt eben wird der Hernauer Hof enteignet, für einen geringen Bruchteil seines Wertes. Durch diese Enteignung ist die tschechische Mehrheit für Hernau gesichert.“*²²⁰ Pleyer v roce 1937 pouze opakuje to, co od započetí pozemkové reformy říkala Deutsche

²¹⁶ *To platí dnes více než včera. Na naší úzké, kopcovité půdě musí zemědělství získat i to nejvzdálenější. Co nám ukázali majitelé na Šumavě, to musíme ukázat i jinde, abychom to všude uskutečnili. Pak Vám říkám, že přijde čas, kdy mi sudetští Němci vezmeme každou hroudu půdy do ruky jako chleba.* PLEYER, Wilhelm: *Die Brüder Tommahan*. 1937, s.93.; Narážku na Pošumaví lze vysvětlit jejím agrárním profilem, neboť průmyslový rozvoj na Šumavě ve srovnání s jinými Němci osídlenými českými oblastmi značně zaostával.

²¹⁷ „Program: být zemědělec, milovat ženu, mít děti, mít svůj svět pohromadě a udržet ho pohromadě.“ PLEYER, Wilhelm: *Die Brüder Tommahan*. 1937, s.113.

²¹⁸ JANČÍK, Drahomír: *Pozemková reforma – nástroj nacionálního přerozdělení půdního fondu*. In: *Nacionalismus zvaný hospodářský: Střety a zápasy o nacionální emancipaci/převahu v českých zemích (1859-1945)* Praha: Dokořán, 2011, s. 337.

²¹⁹ JANČÍK, Drahomír: *Pozemková reforma – nástroj nacionálního přerozdělení půdního fondu*. In: *Nacionalismus zvaný hospodářský: Střety a zápasy o nacionální emancipaci/převahu v českých zemích (1859-1945)* Praha: Dokořán, 2011, s.275-282.

²²⁰ „Pozemková reforma postihla také dřívější knížata. Právě teď bude hernaavský statek vyvlastněn za zlomek skutečné hodnoty. Díky tomuto vyvlastnění je česká většina pro Hernavu zajištěna.“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.230.

Nationalpartei, jejímž byl členem, a sice že reforma je nástrojem cílené čechizace německé „národní državy“. Nespravedlnost v přerozdělování půdy spatřuje především v tom, že nebyla poskytnuta místním Němcům, ale příchozím Čechům: „*Was die Äcker betrifft – ein Paar vereinzelte und entlegene Gründe könnte der Marschenhof entbehren, aber den richtigen Teil für eine neue Wirtschaft müßte man doch durch die Bodenreform kriegen. Was brauchen von weit her Leute kommen, die gar keine Bauern sind und auch nie Bauern werden, wenn da die zweiten, dritten und vierten Bauernsöhne stehen,(...) denen in alter Zeit die Herrschaft die Felder aus den Fäusten gerissen hat.(...) Wenn die Bodenverteilung nutzen soll, dann muß der Boden Bauern zugeteilt werden, die damit umgehen können aber nicht Advokaten und Fleischern aus der Stadt, und Vereinen, die ja wieder keine Bauern auf die Höfe bringen – Aber Tschechen. Das weiß ich so gut wie du. Das können wir derweil nicht ändern.*“²²¹

V románu *Der Puchner* Pleyer vyvolává paniku mezi českými Němci také kvůli zápasu o lesní pozemkovou reformu: „*Sie verstaatlichen auf der böhmischen Seite den Wald. Und Praktiker tschechisieren die deutschen Wälder.*“²²² Právě pozemková reforma byla německými nacionály vnímána jako nástroj počeštění německých pohraničních lesů, se snahou obklíčit německé jazykové území a zároveň ho odříznout od říšského prostředí. Pleyer popisuje les v duchu romantických kořenů jako něco bytostně spjatého s německým: „*So sehr ist unsere Seel im Walde daheim fühlt, so sehr wir am Walde den Kreislauf der Natur lieben, das Leben und Weben, so sehr gehört der Walt zu unserem Gottum.*“²²³ Odcizení lesa je pak interpretováno jako odtržení národa od zdroje jeho podstaty.

Odpověď na otázku, zda mohly najít Pleyerovy výzvy na obranu německé půdy odezvu mezi českými Němci, je tedy rozhodně kladná. Očividné upřednostňování českých uchazečů o půdu se odrazilo v náladě německého obyvatelstva.²²⁴ Je však důležité položit si také otázku, zda se Pleyerova obvinění zakládala na skutečnosti a zda bylo reformou ohroženo německé pozemkové vlastnictví a došlo k čechizaci „německého území“. V přidělových řízeních byli sice upřednostňováni Češi a Němci se museli většinou spokojit

²²¹ „*Pokud jde o pole, pár odlehlých pozemků mohl marchenský statek ušetřit, ale skutečný díl pro nové hospodářství by musel být získán cestou pozemkové reformy. Proč by zdaleka měli přicházet lidé, kteří ani nejsou a nikdy nebudou skutečnými zemědělci, když zde jsou druzí, třetí a čtvrtí synové sedláků, kterým za starých časů vyrváno panstvo pole ze zaťatých pěstí.(...) Pokud má být rozdělení pozemků využito, pak musí být půda rozdělena mezi rolníky, kteří s ní dovedou zacházet, ale ne právníkům, řezníkům z města a spolkům, kteří nikdy nepřivedou na statky sedláky – Ale Češi. To vím stejně tobě jako ty. To nemůžeme zatím změnit.*“ PLEYER, Wilhelm: *Die Brüder Tommahan*. 1937, s.134-135.

²²² „*Na české straně zůstali les. A praktici čechizují německé lesy.*“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.322.

²²³ „*Stejně jako se naše duše cítí doma v lese, stejně jako milujeme lesní cyklus přírody, žít a být, tak moc les patří k naší existenci.*“ PLEYER, Wilhelm. *Der Puchner*. 1958, s.328.

²²⁴ JANČÍK, Drahomír: *Pozemková reforma – nástroj nacionálního přerozdělení půdního fondu*. In: *Nacionalismus zvaný hospodářský: Střety a zápasy o nacionální emancipaci/převahu v českých zemích (1859-1945)* Praha: Dokořán, 2011, s.326.

pouze s výkupem dlouhodobě propachtované půdy, to ovšem neznamenalo, že pozemková reforma narušila integritu Němci osídleného území. K programové „kolonizaci“ směřovaly pouze přiděly v kategorii od pěti hektarů, nikoli prodej zbytkových statků, na nichž byli nadále zaměstnání ve vysokém počtu Němci. Celkový rozsah půdy prodané českým kolonistům v území s většinovým německým osídlením představuje zhruba plochu pěti větších vesnic, pozemková reforma tak téměř nenarušila rozsah německého jazykového území.²²⁵ Větší podíl na změnách ve vlastnictví půdy v národnostně smíšených oblastech měla lesní reforma, ta však neznamenala příchod českých kolonistů.²²⁶

Pleyer se při apelování na německé sedláky nijak nevymyká z rámce rétoriky nacionálních stran jako byla DNP a DNSAP, který zasazuje do konceptu „krve a půdy“ a svým postojem k pozemkové reformě záměrně podporuje protičeské názory mezi českými Němci. V názoru na důležitost pozemkového vlastnictví pro národ se přibližuje také německé agrární straně Bund der Landwirte, od jejíž politiky se však kvůli jejímu aktivistickému postoji zcela distancuje. Pozemková reforma tak vytváří další položku na seznamu křivd způsobených českým Němcům. Již rok po vydání románu *Die Bruder Tommahans*, tedy v roce 1938, se začaly pozice českého a německého hospodářského nacionalismu proměňovat, po anšlusu Rakouska přestalo mít mnoho českých vlastníků o své zbytkové statky v pohraničí zájem, což znamenalo příležitost pro německý tábor zajistit „pro národ“ další půdu.

4.3.2. Boj ve školství

Jako jeden z základních bodů čechizace označuje Pleyer změny ve školství, ke kterým došlo po vzniku Československé republiky. Celou situaci ilustruje na boji o hernauskou školu. V románu *der Puchner* po válce Češi prostě zabrali dřívější budovu Německé školy, do které nastoupil nový český učitel. Němci tak měli být donuceni k tomu, aby začali chodit do české školy, k tomu však nedošlo, protože jeden z Puchnerových přátel německým žákům pro výuku přenechal největší světnici ve svém domě. Němci se nepřestávali dovolávat změny a tak bylo nakonec rozhodnuto, že z obecních prostředků bude postavena nová větší budova pro českou školu a Němci se budou moci vrátit do staré školy, ačkoli je Německých žáků mnohem více než českých a měli by tedy dostat větší budovu.

²²⁵ JANČÍK, Drahomír: *Pozemková reforma – nástroj nacionálního přerozdělení půdního fondu*. In: *Nacionalismus zvaný hospodářský: Střety a zápasy o nacionální emancipaci/převahu v českých zemích (1859-1945)* Praha: Dokořán, 2011, s.331.

²²⁶ JANČÍK, Drahomír: *Pozemková reforma – nástroj nacionálního přerozdělení půdního fondu*. In: *Nacionalismus zvaný hospodářský: Střety a zápasy o nacionální emancipaci/převahu v českých zemích (1859-1945)* Praha: Dokořán, 2011, s.327.

Zavírání menšinových škol v prvních letech po vzniku Československa se skutečně stalo jedním ze základních důvodů nespokojenosti českých Němců. Do roku 1918 se Němci snažili zabránit posilování české menšiny také pomocí jejich diskriminace ve školské oblasti.²²⁷ Ústavy, které se zavíraly však podle Brügela nebylo možné za změněných podmínek udržet, což ovšem neznamená, že se při tom postupovalo taktně a umírněně.²²⁸ V roce 1925 došlo v důsledku poklesu počtu dětí k dalšímu snižování počtu škol, přesto na tom Němci zůstali i nadále lépe, protože ve státním průměru připadalo na jednu českou nebo slovenskou třídu základní školy 47 žáků, zatímco na německou pouze 39.²²⁹ Zakládání menšinových škol v českých zemích bylo již za Rakousko-Uherska spíše otázkou činnosti spolků než státu. Česká společnost byla přesvědčena, že německé školství bylo v této době lépe materiálně vybaveno a mělo větší státní podporu. Němci se zase cítili ukřivdění poválečným vývojem školství a zakládání českých škol a zavírání německých vysvětlovali jako cílenou čechizaci. Státní legislativa týkající se školství povzbudila aktivitu mnoha českých organizací, především spolků a např. národní jednoty²³⁰ se staly nejaktivnějšími iniciátory zakládání českých menšinových škol, přičemž podporovaly žáky těchto škol i materiálně, což Pleyer interpretuje jako nástroj čechizace a varuje Němce, aby své děti do českých škol nedávali, i kdyby jim za to Češi chtěli platit. Na některých místech se dokonce národní jednoty snažily získat německé žáky tlakem na zrušení německé školy, většinou protože nedosahovaly dostatečně vysokého počtu žáků. Na druhou stranu je potřeba říct, že zde existovala výjimka ze zákona, která umožňovala zřizování menšinových škol i v případě, že nebylo dosaženo dostatečného počtu žáků. Tato výjimka se vztahovala na území, která nebyla do vzniku ČSR osídlena téměř vůbec českým obyvatelstvem.²³¹

Otázka školské autonomie představovala také jeden z předních německých politických požadavků. Přičemž v roce 1925 agrárník Dr. Franz Spina, Pleyerův vysokoškolský pedagog, požadoval, aby na ministerstvu školství a národní osvěty došlo ke zřízení zvláštního oddělení pro správu školství jednotlivých národností. K realizaci školské samosprávy však v době první republiky nedošlo.²³² Naproti tomu zatímco před rokem 1918 navštěvoval německé školy velký počet českých žáků, po roce 1918 se situace obrátila. Snížení počtu škol bylo jedním z praktických dopadů ztráty dominantního postavení Němců v rámci nově vzniklého

²²⁷ ŘEHÁČEK, Karel: *Češi a Němci na jihozápadě Čech (1880-1938)*. Plzeň 2002, s.63.

²²⁸ BRÜGEL, Johann W.: *Češi a Němci (1918-1938)*. Praha 2006, s.214.

²²⁹ BRÜGEL, Johann W.: *Češi a Němci (1918-1938)*. Praha 2006, s.248.

²³⁰ národní jednoty, jinak také obranné jednoty, byly české organizace, zakládané od 80. let 19. století a zaměřené na podporu české menšiny v pohraničních oblastech, oříčemž byli aktivní především v kulturní a hospodářské oblasti

²³¹ TRAPL, Miloš: *České menšinové školství v letech 1918-1938*. In: *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky*. Olomouc 2003, s.111-113.

²³² BRÜGEL, Johann W.: *Češi a Němci (1918-1938)*. Praha 2006, s.275 – 277.

státu. Pleyer v tomto případě nemusel přehánět, když popisoval události kolem hernavské školy, podobné události se odehrály například v Tachově.²³³ Ovšem jeho účelový výběr jednoho z nejnegativnějších scénářů dokazuje, že jeho cílem nebylo objektivní posouzení situace, ale konkrétními příklady obhájit svou představu o české svévolí a snaze počesťovat Němce.

4.3.3. Hnutí mládeže – od stranictví ke spolkům

Tzv. hnutí mládeže (Jugendbewegung) není výlučně německou záležitostí, nýbrž specifický projev krize modernity přelomu 19. a 20. století. Nejznámější ovšem zůstává hnutí mládeže v Německé říši, kde nabylo nebyvalých rozměrů a podob. Tomáš Kasper uvádí, že první fáze tohoto hnutí započala někdy koncem 19. století, do hnutí mládeže však je možné počítat již tzv. německé buršenshafty, čímž by se počátek hnutí posunul dál do minulosti. Nicméně já se při výkladu přidržím Kasperova dělení. Již zmíněná první fáze se vyznačovala se spíše romantizujícími představami o síle neposkvrněného mládí. Německá porážka v první světové válce však vedla k příklonu k praktickému úsilí o změnu společnosti, kterou se vyznačovala druhá fáze tohoto hnutí. Do popředí začaly především vstupovat mládežnické spolky, které se vyznačovaly politickým aktivismem.²³⁴ Nebyli to pouze mladí Němci, kdo v té době opovrhoval tradiční politikou. Po první světové válce bylo potřeba vytvořit politickou reprezentaci českých Němců, přičemž na rozdíl od českých stran před rokem 1918 neexistovaly žádné „sudetoněmecké strany“, protože neexistoval ani „sudetoněmecký“ kolektiv. Strany většinou vznikaly jako odnože předválečných rakouských stran, přičemž při volbě lídrů stran docházelo často k odštěpení frakce v čele s neúspěšným kandidátem na vedoucí pozici. Národnostní politika v Československu představovala pro české Němce tak zásadní otázku, že si žádná ze stran nemohla dovolit nezastávat nacionální stanoviska. Vzájemné trumfování se v této rovině, však nevytvářelo dostatečné rozdíly mezi jednotlivými stranami a stranické rozepře německé voliče pouze odrazovaly. Pleyer se připojuje k těm nacionalisticky smýšlejícím Němcům, kteří odsuzovali stranický systém jako model, který „jim byl vnucen národním rivalem“. Neúspěch ve snaze spojit jednotlivé strany k prosazování společné „sudetoněmecké“ politiky vedl k hledání nových základů společných aktivit českých Němců. K tomuto účelu se samozřejmě nabízela síť spolků, které poskytovaly nejružnější možnost kolektivních aktivit a na rozdíl od stranictví zde neexistoval problém s členstvím ve více organizacích. Pleyer ve své knize propaguje celou škálu spolkové

²³³ ŘEHÁČEK, Karel: *Češi a Němci na jihozápadě Čech (1880-1938)*. Plzeň 2002, s.67-68.

²³⁴ KASPER, Tomáš: *Dějiny německého hnutí mládeže v českých zemích - analýza, prameny, interpretace*. Liberec 2008, s.6-12.

činnosti, tzn. ochranné spolky typu Bund der Deutschen in Böhmen, turnerské spolky a kulturní spolky. Rudolf Jaworski upozorňuje na to, že výhodou spolkového života v porovnání se stranickým zastupitelstvím byla jistá neurčitost konkrétních společných cílů, protože organizace propojoval více než co jiného společný důraz na národní příslušnost.²³⁵

Hnutí mládeže našlo konkrétní podobu v turnerském spolku Wandervogelu, který se zaměřoval především na náctileté a jehož členem byl jak sám Pleyer, tak jeho hlavní hrdina Puchner. V tomto spolku byly sdružovány nevelké skupinky chlapců, kteří budovali vzájemné společenství pomocí pobytů v přírodě, přičemž svou sounáležitost demonstrovali společným pozdravem, zpěvem písní a také jednotným oblečením. Toto hnutí se mimo „návratu k přírodě“ vyznačovalo také až radikálními nacionálními postoji, spojenými s všenněmectvím, šovinismem, antisemitismem a odporem k socialismu. Struktura jednotlivých skupin tohoto hnutí se snažila nahradit uspořádání měšťácké společnosti romantickým konceptem charismatického vůdce, kterého následují ostatní členové. Zkušenosti ze svého působení ve Wandervogelu si pak jeho členové odnášeli i do dalšího života: *„Die Jugendbewegung (...) hat eines gebracht: der junge deutsche Mensch ist zu sich gekommen, er ist sich seines Wesens, des deutschen Wesens bewußt geworden, und damit ist er zu seinem Volk gekommen.“*²³⁶ Ve dvacátých letech hnutí mládeže založilo svou instituci společnosti právě na spolkovém životě, který se měl stát novým organizačním modelem společnosti. Z mužských mládežnických spolků tak měla být vytvořena socializační instituce. Hlavními vytyčenými cíly byly obnova národa na základě sjednocení německé společnosti. Jednotlivé nelevicové mládežnické spolky se v roce 1922 spojili do Sudetoněmeckého mládežnického společenství (Sudetendeutsche Jugendgemeinschaft), ve dvacátých letech však i v tomto uskupení panovaly ideové rozpory. V poválečné době se do mládežnického hnutí také dostaly myšlenky učení vídeňského filozofa a sociologa Othmara Spanna, díky čemuž se ještě více vyostřil důraz na vůdcovství a rasu. Největší vliv měl spannismus ve spolku Kamaradschaftsbund, což bylo elitářské uskupení přibližně dvou set wandervogelů a členů studentských spolků. Cílem tohoto uskupení bylo vychovat antiliberální, autoritě se podřizující mládež, která se měla stát zárodkem národní pospolitosti. Spannovo učení o „skutečném státě“, který měl být veden úzkou vrstvou vůdců, skvěle ladilo s duchovní elitou „kamarádů“. ²³⁷ Podobný organizační postup byl pak aplikován ve Svazu Německých

²³⁵ JAWORSKI, Rudolf: *Na stráži němectví nebo v postavení menšiny? Sudetoněmecký národnostní boj ve vztazích výmarské republiky a ČSR*. Praha 2004, s. 64-65, 67, 83.

²³⁶ „Mládežnické hnutí přineslo jednu věc: mladý německý člověk přišel k sobě, uvědomil si své bytí, německé bytí a tak přišel ke svému národu.“ PLEYER, Wilhelm: *Der Puchner*. 1958, s.156.

²³⁷ KASPER, Tomáš. Dějiny německého hnutí mládeže v českých zemích - analýza, prameny, interpretace. Liberec 2008, s.23-28.

turnerů (Deutscher Turnverband), v jehož čele po roce 1931 stanul „kamarád“ a aktivní wandervogel Konrád Henlein. DTV již od dvacátých let představoval neodmyslitelnou součást českoněmeckého iredentistického proudu a prezentoval se protičeskými a antisemitskými postoji. Na konci 20. let došlo ke zpolitizování činnosti tohoto spolku a k reformaci spolkového uspořádání na základě Spannovy ideologie. Na základě těchto změn došlo na konci 20. let k eskalaci napětí mezi DTV a představiteli státní správy, přičemž nejvíce pozornosti bylo věnováno tzv. Geländespiele, cvičením, která se podobala vojenskému výcviku. V roce 1933 pak došlo k zákulisním jednáním mezi DNP, DNSAP a Kamaradschaftsbundem, z něhož se mezitím stala jakási „vůdcovská elita“ DTV. Protože rozpuštění DNP a DNSAP státem bylo na spadnutí, bylo rozhodnuto o využití členské základny DTV na politickém poli. 1. října 1933 pak vydal Henlein prohlášení o založení Sudetoněmecké vlastenecké fronty (Sudetendeutsche Heimatfront), v jejímž čele stanul.²³⁸ SHF, záhy přejmenovaná na Sudetoněmeckou stranu (Sudetendeutsche Partei), do poloviny 30. let zcela ovládla českoněmeckou politiku.²³⁹

Pleyer v románu *Der Puchner* i v románu *Till Scheerauer* popisuje svou působnost ve Wandervogelu, o Kamaradschaftsbundu nikde konkrétně nehovoří, ale oslovení „Kamarád“ lze najít například v kapitolách o letním pobytu na Rujáně. Je zřejmé, že myšlenky hnutí mládeže zásadně ovlivnily Pleyerovo dílo a přispěly k jeho pozdější sympatizaci s nacionálním socialismem. Jeho národní program odpovídá přesně myšlenkám mládežnického hnutí a když české Němce vyzývá, aby se zapojily do spolkové činnosti, klade největší důraz právě na turnerství.

4.3.3.1. Folklor

Mládežnické hnutí se vyznačovalo také jakýmsi návratem k tradičnímu lidovému umění, které bylo dáváno do protikladu s umělou městskou kulturou. Folklor byl vyzdvihován jako ryzí projev tvořivosti národa. Přičemž byl kladen zvláštní důraz na sjednocující sílu německé písně. Společný zpěv pak působil jako edukativní interakce směrem k pochopení národní sounáležitosti. Většinou nesložitě texty písní měly často i politický podtext. Tak je tomu například u písně Karla Tilpa *Sprach der Knabe zu dem Bächlein*, kterou Pleyer uvádí v románu *Der Puchner*:

Sprach der Knabe zu dem Bächlein:

Zeptal se chlapec potůčku:

²³⁸ BURIAN, Michal: *Deutscher Turnverband a československý stát v letech 1918-1938*. In: *Češi a Němci ve světě tělovýchovy = Die Deutschen und Tschechen in der Welt des Turnens und des Sports*. Praha 2004, s.57-66.

²³⁹ WAIC, Marek: *Turnerské hnutí a československý stát 1934-1938*. In: *Češi a Němci ve světě tělovýchovy = Die Deutschen und Tschechen in der Welt des Turnens und des Sports*. Praha 2004, s.57-66.

*Bächlein, sag, wo eilst du hin?
Zu der Eger, lispelt 's Bächlein,
Zu der Eger, muß ich ziehn!*

*Und der Knabe sah die Eger,
Sprach vergnügt: Wo eilst du hin?
Zu der Elbe, rauscht es reger,
Zu der Elbe muß ich ziehn!*

*Als der Knabe frug die Elbe,
War die Antwort inhaltsschwer;
Donnernd gab zurück dieselbe:
Nun ich muß ins deutsche Meer.*

*Kampak ty tečeš, kam?
Do Ohře, milý chlapečku.
Do Ohře pospíchám.*

*Uviděl chlapeček Ohři:
Kampak ty tečeš, kam?
Do Labe, cesta má míří,
Do Labe pospíchám.*

*Obrátil se chlapec k Labi,
Odpovědělo spoře:
Moje vlny, chlapče, vábí
jen to německé moře.*

Celou píseň pak samotný Pleyer interpretuje jako metaforu touhy po připojení českých Němců k německému státu. Tento motiv se objevuje i u dalších nacionalistických autorů a v roce 1938 se objevuje dokonce v titulu románu Friedricha Bodenreutha (pseudonym F. Jaksche) *Alle Wasser Böhmens fließen nach Deutschland*. Jak ve svém článku o tomto románu uvádí Eduard Kubů pod jednoduchým konstatováním, že všechny řeky Čech tečou do Německa, se skrývá politický podtext – nacistický nárok na středoevropský prostor, jako prostor „dominantního německého vlivu“.²⁴⁰ V tomto významu pojímám se s nadějí českých Němců na připojení k Německé říši používá motiv „řek tekoucích do Němec“ i Pleyer.

²⁴⁰ KUBŮ, Eduard: „Alle wasser Böhmens fließen nach Deutschland“. *Teorie „Blut und Boden a konstrukce nepřátelského obrazu Čechů v románu Friedricha Jaksche*. In: *Fragmenty dějin. Sborník prací k šedesátinám Jana Gebharta*. Praha 2006.

5. *Der Puchner* v proměnách času a další Pleyerovy romány

Román *der Puchner* vyšel poprvé v roce 1934, v Mnichovském nakladatelství Langen-Müller, které bylo od roku 1933 pod kontrolou Deutsche Arbeitsfront (Německé pracovní fronty).²⁴¹ Přestože autor si zřejmě přál zasáhnout co nejširší okruh čtenářů, modelovými čtenáři tohoto díla měli být především mladí lidé, středoškoláci a vysokoškolští studenti. Kniha byla ovlivněna hnutím mládeže a měla přispět k propagaci myšlenek tohoto proudu mezi další mladou generací. Román se sice snaží formuje „sudetoněmeckou“ identitu, ale autor se neobracel pouze ke čtenářům z řad českých Němců, usiloval také o oslovení čtenářů v Německu, což se mohlo do jisté míry odrazit také v nadsazování míry utrpení Němců v Československu.

Kniha byla hned v následujícím roce v Německu oceněna cenou Carla Schünemanna a již roku 1937 se dočkala opět v mnichovském nakladatelství Langen-Müller zkrácené verze pod názvem *Im böhmischen Wind*. Toto minimalizované vydání bylo součástí řady přibližující tehdejší německé mládeži literaturu současnosti. Ve stejné řadě vycházela také díla dalších nacistickému režimu nakloněných autorů jako byl rakouský spisovatel E. G. Kolbenheyer nebo říšští nacionální autoři jako H. F. Blunck a W. Schäfer. Zkrácením románu z 360 stran na pouhých 60 byl pověřen studijní rada Heinrich Karl Roeder. *Im Böhmischen Wind* je založený především na první polovině románu *Der Puchner*, i z této části však byly vypuštěny všechny pasáže věnující se Bismarckovi a Schönererovi, veškeré milostné dění a převážná část popisů rodného kraje. Torzo románu, které nakonec z původního příběhu zbylo, bylo plné konfliktních scén mezi Čechy a Němci a historických argumentů obhajujících právo Němců na české pohraničí, doplněné o popis československého odboje za první světové války, omezený na líčení Benešova „útěku“ z Rakousko-Uherska. Z pasáží s ideologickým obsahem vybral autor ty, které mluvily o vůdci, o všenněmeckém státu a o rasové podřadnosti Čechů. Žáci po přečtení knihy mohli snadno nabýt dojmu, že čeští Němci nedělají nic jiného než, že se brání proti útokům zlovolných Čechů, a když zrovna nebojují proti českému útlaču, pořádají protižidovskou stávkou. Ukázalo se, že román *Der Puchner* měl všechny potřebné atributy proto, aby byl nacistickou propagandou využit jako štvavá, bojovná literatura (Kampfliteratur), která napomáhala při konstrukci obrazu národního nepřítele i za hranicemi Československé republiky.

²⁴¹ Odborová organizace založená v roce 1933, která měla nahradit všechny odbory a sjednotit všechny zaměstnance do jednoho odborového sdružení. Tato organizace byla zcela pod kontrolou NSDAP.

Protože román *Der Puchner* vyšel v Německu, je poněkud sporné, jaký vliv mohl mít na čtenáře v Československu. Protože od října 1932 kontrolovaly policejní složky veškerou Pleyerovu poštu dochovala se nám reakce jednoho Pleyerova přítele Seppa Schwarze, který po přečtení románu napsal Pleyerovi toto: „*Das Buch hat auf mich so stark gewirkt, dass ich noch ganz unter seinem Eindruck stehe und wohl noch lange stehen werde. Wir Sudetendeutschen, besonders wir jungen haben auf solches Buch gewartet. Wir brauchen es. (...) Ich will nicht ruhen bis wenigstens in jedem Dorf und jedem Flecke ein Paar Stück deines Buches zu finden sind, auf das sein Geist lebendig werde und wirke unter uns.*“²⁴² Tato nadšená reakce vedla státní orgány k prošetření obsahu románu, po jehož provedení bylo jeho šíření na území Československa zakázáno.

Další vydání románu *Der Puchner* vyšla v letech 1938 a 1942, přičemž zajímavější je druhé válečné vydání. *Der Puchner* vyšel tehdy v řadě Vojenské knihovny vrchního velení wehrmachtu (Soldatenbücherei der Obeerkomandos der Wehrmacht). Výtisky z této řady byly opatřeny velmi zajímavým obrazovým výjevem na titulní straně. V popředí se k zemi hrouť zlomená hraniční cedule se lvem. Kolem protéká řeka, která si razí cestu z Čech do Němec a v pozadí se tyčí Praha, jasně patrná podle obrysů Hradčan, zalitá paprsky světla pronikajícími skrz mračna, která se prozatím nad touto metropolí v srdci Čech rozpínají.²⁴³

Poslední vydání románu *Der Puchner* z roku 1958 připravilo nakladatelství Bodens-Verlag München-Stuttgart. Teprve v tomto posledním vydání je uveden celkový počet výtisků románu: 166 000.

Wilhelm Pleyer k tomuto dotisku napsal úvod ve kterém zdůraznil svou neochotu provést změny v textu, kterou zdůvodnil následovně: „*Der Puchner ist ein Dokument. Soll er es bleiben und als solches wirken, dann darf keine Änderung an dem Wortlaut vorgenommen werden, insbesondere auch keine nachträgliche Wertung zeitgeschichtlicher Abläufe.*“²⁴⁴ Vzápětí odmítá, že je román uzavřen oslavou Hitlerova převzetí moci, kniha se podle něj svým vyzněním hlásí především k Německu, a jejím cílem bylo posloužit všem Němcům, nejen těm, kteří žili ve státních hranicích. Jediné co potřebovalo podle jeho názoru vysvětlit a doplnit byla studentská stávka proti rektorovi Steinherzovi. Pleyer zásadně odmítá, že byla proti němu nasměrována kvůli jeho židovství: „*Es ging nicht einfach gegen eine Jude. Die*

²⁴² „Kniha na mě tak silně zapůsobila, že jsem a ještě dlouho budu zcela pod jejím vlivem. My sudetští Němci, zejména my mladí, jsme dlouho čekali na takovou knihu. Potřebujeme jí. (...) Nebudu mít klid, dokud alespoň v každé vesnici nebude pár výtisků tvé knihy. Aby tvůj duch mohl žít a působit mezi námi. Archiv bezpečnostních složek Praha, fond 52 Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD, sig. 52 -96-5, s. 28

²⁴³ viz. Příloha č.5

²⁴⁴ „*Der Puchner je dokument. Měl by jím zůstat a jako takový působit, proto nesmějí proběhnout žádné změny ve znění a především žádné zpětné hodnocení historických procesů.*“ PLEYER, Wilhelm: *Der Puchner*. 1958, s.5.

*Söhne des Steinherz waren Kommunisten, ihr erklärtes Vaterland war Rußland.*²⁴⁵ Tato Pleyerova poznámka ukazuje, že i v demokratickém Západním Německu po druhé světové válce mohl antisemitismus nadále přežívat pod rouškou zášti vůči komunismu a Rusku. Snaha popřít, že kniha propaguje vůdcovský princip a antisemitismus, je dodatečnou konstrukcí a byla ústupkem, který byl Pleyer ochoten učinit proto, aby román mohl vyjít v nezměněné podobě. Obě tvrzení jsou ovšem ve značném rozporu s obsahem knihy, kde je sice antisemitismus explicitně pouze naznačen, ale naděje vkládané do Hitlera jsou zde formulovány zcela otevřeně.

Kromě románu *Der Puchner* napsal Wilhelm Pleyer pouze jeden další hraničářský román a to již zmíněný titul *Die Brüder Tommahans* z roku 1937. Tento druhý román s rustikální tematikou je ovlivněn především ideou "Blut und Boden". Již v roce 1937 byl vytištěn dvěma nakladatelstvími, konkrétně Deutsche Hausbücherei v Hamburgu a opět Langen-Müller. Další vydání pak následovala v roce 1944, 1951 a 1972, celkový počet výtisků dosáhl 219 000.

Je zajímavé porovnat tyto dva „grenzlandromány“ s trilogií *Till Scheerauer*, kterou bych spíše zařadila do kategorie „Heimatroman“. *Till Scheerauer* vyšel poprvé v roce 1932, později byl ovšem zásadně rozšířen. Příběh má opět silně autobiografické rysy a proto je velmi podobný s dějem románu *Der Puchner*. *Till Scheerauer* však problematiku života v pohraničí zprostředkovává bez politických ambic. První díl trilogie vychází pod názvem *Tal der Kindheit* poprvé v roce 1940 v nákladu 20 000. Pleyer v něm zachycuje své dětství v západočeských lesích nad říčkou Střela až do vypuknutí první světové války. Kniha je plná především veselých příhod, které jsou čtenáři zprostředkovány dětským naivním pohledem na svět. Život hlavního hrdiny Andearese Püschla není neně vyjádřen pomocí nacionalistických myšlenek, ale odvíjí se spíše v atmosféře obyčejné venkovské rodiny a katolické víry, od které se také odvozuje vnímání času na základě církevních svátků. V mnoha ohledech tento román připomíná „klukovský“ román z českého prostředí Školák Kája Mařík. Největším „hrdinským“ činem tohoto románu je kupodivu záchrana malé cikánské dívky Marianny, o které napsal Pleyer toto: „*Seine Haare und Augen waren dunkel, sein Herz aber war hell.*“²⁴⁶ V roce 1949 vychází celá trilogie pod názvem *Till Scheerauer* a ke knize *Tal der Kindheit*, zde přibily *Wege der Jugend* a *Der Heimweg*. Děj druhého dílu začíná s příchodem války ve které bojují tři Andreasovi bratři a jeden zde najde smrt, Andreas sám období války tráví

²⁴⁵ „*Nešlo to prostě proti Židovi. Synové Steinherze byli komunisté a jejich vyhlášený domov Rusko.*“ PLEYER, Wilhelm: *Der Puchner*. 1958, s.5.

²⁴⁶ „*Její vlasy a oči byly tmavé, ale její srdce bylo rozjasněné.*“ PLEYER, Wilhelm: *Tal der Kindheit*. München 1940.

v katolickém konviktu, nezřídka sužován hladem. Jeho matka nezvládne dvanácté těhotenství a zemře, což mladého Andrease hluboce zasáhne. Studium v konviktu se pro něj stává každým rokem nezvladatelnější a proto po čtvrtém roce z gymnázia odchází a začne se živit jako učedník u kameníka. Brzy přichází i o otce, ale oporou se mu stane Marianna. Nacionalismus zde na rozdíl od prvního dílu vystupuje, ale ve srovnání s románem *Der Puchner* zcela nepatrně, např. je zde zachován autobiograficky autentický vstup do Wandervoglu. Události po skončení války, tedy vznik Československé republiky, anexe pohraničí a 4. březen jsou líčeny se smutkem, ale chybí zde černobílý popis „zlých“ Čechů a nacionalistické neshody. Objevuje se zde stereotyp hříšně svůdných Čechů, jejichž svodům hlavní hrdina odolá. Příběh končí přijetím Andrease na Akademii umění v Praze. Přes velké množství tragických událostí se autor v tomto díle snaží o humorný nadhled.

Poslední díl *Der Heimweg* se odehrává v Praze po roce 1920. Andreas Püschl studuje sochařství na pražské Akademii. Prahu si velice zamiluje, studia mu ovšem znesnadňuje špatná finanční situace, kterou se snaží vyřešit různými přivýdělkami. Později si začne živit také sochařskou prací, nějakou dobu je zaměstnán v Liberci a touží se vrátit do západních Čech. To se mu nakonec podaří a po svatbě s Mariannou [sic!] nalézá domov nedaleko místa svého narození. Jeho životním vzorem se stane Bismarck: „*der riesenhafte Bauer und ungeheure Lebenspraktiker, war mir allzeit wohl die höchste Autorität.*“²⁴⁷ Pozornost si zaslouží především závěr knihy. Pleyer zde nalézá východisko v rodinném životě a ve vazbě s domovem. Jako by se snažil čtenáře přesvědčit, že nechtěl nic víc než pokojně vychovávat své děti ve svém rodném kraji, který považuje za svůj jediný domov. Takové myšlenky výrazně kontrastují s postoji angažovaného Pleyera z poloviny 30. let a do jisté míry mohou být záležitostí autorova kalkulu. Pleyer mohl i tímto způsobem formovat ve svých čtenářích pocit, že jemu a jeho krajanům takový život nebyl umožněn. Také je důležité zohlednit fakt, že kniha vyšla čtyři roky po válce a Pleyer se zřejmě mohl poprvé pokusit distancovat se od rasových předsudků. Svatba s cikánkou je jednoznačně motiv, který ostře kontrastuje s ideálem německé ženy, jak ho můžeme pozorovat v Pleyerových hraničářských románech.

Celá trilogie již znovu nevyšla, ale jednotlivé díly se dočkaly dalších vydání. *Tal der Kindheit* vyšel znovu v roce 1952 v nakladatelství Stern v Hamburku a v téže roce také v Linci Stiftsbuchhandlung St. Florian. Další vydání pak zařídilo nakladatel Bogen-Verlag v Mnichově, zde je uvedeno, že se jedná o 231. až 240. tisíc výtisků románu, do tohoto počtu jsou zahrnuta všechna vydání. Vzhledem k tomu, že kniha vyšla ještě jednou v roce 1974 v Langen-Müller Verlag je zřejmé, že se jedná o Pleyerův nejúspěšnější román. Překonal

²⁴⁷ PLEYER, Wilhelm: *Der Heimweg*. München 1952

román *Die Brüder Tommahans* a také Pleyerův nejznámější román *Der Puchner*, který vyšel „pouze“ nákladem 166 000 a obdobně jako tento román se i *Tal der Kindheit* dočkal své zkrácené verze, která pod názvem *Kindheit in Böhmen* vyšla celkem třikrát (1942, 1950 a 1956) v celkovém nákladu 16 000. Druhý díl *Wege der Jugend* vyšel samostatně jen jednou v roce 1955 v Bogen-Verlag nákladem 15 000 a poslední díl vyšel celkem dvakrát, 1952 v nakladatelství Adermann a 1962 v Bogen-Verlag v celkovém nákladu 21 000 výtisků. Z uvedených údajů je zřejmé, že především romány *Der Puchner* a *Tal der Kindheit* byly čtenářsky úspěšné. Vzhledem k větší čtenářské úspěšnosti knihy *Tal der Kindheit* je možné usoudit, že Pleyer byl především oceňován za idylický popis západočeského kraje. Také autor knihy *Dank an Wilhelm Pleyer* vyzdvihuje atraktivnost tohoto tématu pro odsunuté české Němce, kteří se rádi vraceli a vracejí ke svým vzpomínkám z dětství.

Pro úplnost informací bych na závěr této kapitoly uvedla, že Pleyer po druhé světové válce vydal ještě jeden další román *Spieler in Gottes Hand*, který vyšel poprvé v roce 1951 a novější verze pak v roce 1970 pod názvem *Das Spiel von Rottenberg*. Tento román se věnoval osudu žen, které byly nuceny protloukat se bídou poválečných let samy, protože o manžely přišly vesměs ve válce.

Pleyerova románová tvorba ukazuje, že Pleyer se politicky angažované beletrii věnoval především ve třicátých letech, kdy vyšly jeho dva „grenzlandromány“. Ve čtyřicátých a padesátých letech pak psal spíše umírněnější „heimatromány“. V padesátých letech se sice pokusil o změnu vyznění románu *Der Puchner*, protože však odmítl provést změny v samotném textu, nesvědčí to zřejmě o výrazné proměně jeho názorů.

ZÁVĚR

První kapitulu své práce jsem věnovala stručné biografii Wilhelma Pleyera. Porovnala jsem informace poskytnuté Rudolfem Hauptmannem v publikaci *Dank an Wilhelm Pleyer* s meziválečnými a poválečnými záznamy československých bezpečnostních složek, týkajících se Pleyerovi politické a spisovatelské činnosti. Dospěla jsem k závěru, že Hauptmann v Pleyerově biografii neuvádí některé podstatné informace které by mohly na Pleyera vrhat „špatné světlo“, jako např. členství Pleyera ve stranách SdP a NSDAP. Hauptmann dokonce tvrdí, že kdo četl Pleyerovo dílo nemůže si myslet, že byl nepřitelem Čechů. Rozbor Pleyerových hraničářských románů však jednoznačně prokázal, že o nich psal značně opovržlivě a stavěl do role nepřátel německého národa. Pleyer se již během studia stal horlivým propagátorem německého nacionalismu a po ukončení studia byla jeho činnost v tomto ohledu ještě intenzivnější. Jako novinář, spisovatel a politický činitel se usilovně věnoval propagaci všenněmeckých idejí. Stal se aktivním stoupencem nacismu a přispěl k rozšíření názorů tohoto hnutí v pohraničí. Po válce se sice ukázalo, že Pleyer je schopen i ochoten nahlížet na Čechy a na cizí národnosti tolerantně. Tato skutečnost však ještě více zesiluje konfrontační vyznění jeho nacionálně radikálních hraničářských románů ze třicátých let. Ačkoli se Pleyer v poválečných letech snažil od některých bodů nacismu distancovat, svého všenněmeckého smýšlení a touhy po sjednocení Němců ve střední Evropě se nikdy nevzdal.

Ve druhé kapitole jsem na základě analýzy děje románu *Der Puchner* ukázala, že Pleyer se snaží konstruovat identifikační vzor pro české Němce na základě pocitu křivdy, přičemž kombinuje popisy bezpráví způsobeném celému národnímu kolektivu s narážkami na nespravedlnosti spáchané na hlavním hrdinovi a jeho rodině. Nejsem kompetentní, abych posoudila jakou má román uměleckou hodnotu. Je však zřejmé, že je do značné míry zastíněna politickou angažovaností díla, odrážející se ve schematizaci postav a v jednoduchosti dějové linie. V Pleyerově černobílém nástinu česko-německého paradigmatu jsou předem určeny role dobrých a špatných, tedy role našich a cizích a k tomu se připojuje ploché zobrazení jednotlivých postav. Tyto tendence nakonec nevyhnutelně vedou k šablonovitému přiřazení úlohy oběti českým Němcům a úlohy viníka Čechům. Tato účelová konstrukce je typická pro hraničářské romány a měla v Němcích, ať už českých nebo říšských, vyvolávat instinktivní nenávist vůči Čechům. Ačkoli Pleyer po druhé světové válce román *Der Puchner* označil za dílo dokumentující dobu, svou argumentaci nepostavil na racionálně neutrálním líčení událostí, nýbrž na subjektivním emocionálně vyhoceném hodnocení událostí.

V románu se objevuje celá škála stereotypů, které nalezneme i v dalších německých hraničářských románech. Také obraz Čechů je založen na celé řadě modelů, které nejsou originální. Rozdělení románu na idylický popis rodné krajiny a poklidného dětství a na dramatické konflikty s českými postavami má za následek, že vyhocené momenty jsou spojovány s příchodem Čechů do pohraničí. Tímto způsobem je vytvořen psychologický protiklad německého klidu a mírumilovnosti a české nespokojenosti a bojovnosti. Bojovnost Němců je pak legitimizována pouze jako obranný postoj vůči prvotní české agresivitě. Češi jsou Pleyerem prezentováni jako cizí národní celek, čímž opět nevybočuje z běžného postupu, i v dalších hraničářských románech se setkáváme s formami konstrukce cizího někdy až exoticky odlišného protějšku. Tento dichotomický postup měl přesvědčit Němce o nutnosti semknutí se vůči nepřátelskému národu a hermeneutika cizího a vlastního tak měla přispět k profilaci vlastní národnostní skupiny.²⁴⁸ Protože si Pleyerův román našel čtenáře také mezi říšskými Němci, je možné konstatovat, že napomáhal při konstrukci obrazu národního nepřítele také v nacistickém Německu.

Jediným vybočením z černobílé konstrukce poměru Čechů a Němců je vztah hlavního hrdiny Georga Puchnera s českou dívkou Věrou Čechovou. Čtenář neznalý literárních stereotypů německy psané prvorepublikové literatury, by si mohl tento vztah vyložit jako pokus o sblížení českého a německého národa. Ve skutečnosti však Pleyer pracuje opět se stereotypním vyobrazením české ženy v německé literatuře z Čech. A slovanská pudově přitažlivá Věra Čechová je Pleyerem nakonec stejně postavena do kontrastu s oduševnělou Helgou Herzog, která ztělesňuje ideál árijské krásy.

Dalším stereotypem hraničářské literatury je protiklad vnitrozemí reprezentovaného především Prahou a pohraničí s maloměstským či venkovským rázem. Tento protiklad nalezneme i u Pleyera, který Prahu popisuje s jistou ambivalencí jako staré německé město, které je však v současnosti srdcem nepřátelského národa. Praha představuje nebezpečí otupení nacionálního citění a riziko začlenění mezi skupinu pražských Němců, kteří oplývají podle Pleyera přílišnou smířlivostí vůči českému národu. Proto hlavní hrdina raději Prahu opouští a vydává se do metropole českých Němců, do Liberce.

Celý děj románu je protkaný mobilizačními hesly, která vyzývají čtenáře nejen k účasti na ve veřejném životě a k zapojení se do národního společenství, ale také ke konfrontaci národního nepřítele. Ústřední mobilizační heslo „Ke všemu je pouze jedna cesta a tou je čin“ prozrazuje, že ačkoli Pleyer chápe národ jako „společenství krve“, Němec se v jeho pojetí stává plnohodnotným Němcem, až když jedná jako uvědomělý Němec, tedy až

²⁴⁸ JAWORSKI, Rudolf: *Mezi politikou a trivialitou. Sudetoněmecké grenzlandromány, 1918-1938*. IN: DaS 26, 2004, č.1, s. 27-31.

když se zapojí do národnostního boje. Pleyer v *Der Puchnerovi* tvrdě odsuzuje jakýkoli smírný přístup k českému etniku. Němec, který si vezme Česku nebo Češka, která si vezme Němce, nepřestanou ze dne na den mluvit německy, ale život v Československu se pro ně stane přijatelným, což je pro všenněmecky smýšlejícího Pleyera nacionálně nepřípustné. Sama definice „sudetských“ Němců je u Pleyera postavena právě na úloze, kterou slouží Němci v pohraničí celému německému národu. „Sudetští“ Němci jsou předsunutou hlídkou německého národa a jejich úkolem je bránit německé pozice v pohraničí a to ve všech oblastech života. Pleyerovo mobilizační ponoukání vyznívá vzosně, když však přijde na konkrétní naplnění slov činy, veškerá vznešenost se rozplyne a zůstanou pouze přízemní návrhy. Na jedné straně se Pleyer totiž snaží čtenáře přesvědčit, že Němci jsou československým státem nespravedlivě trestáni pouze za to, že „jsou Němci“ a že jejich provinění nemá žádnou skutkovou podstatu a na druhou stranu Němce burcuje z nečinnosti. Výsledkem je, že jako nacionálně uvědomělé činy jsou v knize nazírány následující kroky hlavního hrdiny: rvačka s Čechy, studentská stávka, návštěva německých pamětních míst, snaha o zachování německé školy, cesty do Německa, propagace všenněmectví, a zapojení se do spolkového života. Právě poslední bod je zřejmě nejdůležitější. Pleyer byl na základě Spannova univerzalizmu přesvědčen, že všenněmecký stát je možné budovat právě na základě spolkové činnosti, přičemž zvláštní pozornost věnuje turnerským a pěveckým svazům. Většina Puchnerem uskutečněných činů sice postrádá onu velikost, kterou oplývá nadnesená teoretická rovina mobilizace, na druhou stranu jsou ovšem jednotlivé kroky snadno uchopitelné a dosáhnout jich může každý Němec.

Pleyer se v románu nevymezuje pouze proti Čechům, ale kapitolou věnovanou studentské stávce upozorňuje také na nebezpečí, jaké představují pro Němce Židé. Pleyerův antisemitismus je sice zcela zřejmý, to že spočívá v rasových predsudcích je však možné odvodit pouze z jeho ztotožnění se se schönererianstvím a také s teorií „Blut und Boden“.

Pleyer po válce popíral, že ideová konstrukce románu *Der Puchner*, kterou se zabývá ve čtvrté kapitole je zakotvena v teorii „Blut und Boden“ a usiluje o propagaci všenněmeckých myšlenek a také vůdcovského principu. Teorie „krve a půdy“ slouží Pleyerovi jak v románu *Der Puchner*, tak v románu *Die Brüder Tommahans* ke zdůvodnění požadavku na připojení území obývaných českými Němci k německému státu. Aby Pleyer tento požadavek legitimizoval vytváří paralelu mezi českým národním odbojem v období první světové války a aktivitami Georga Puchnera a jeho přátel v meziválečném období.

Název románu *Der Puchner: Ein Grenzlandschicksal* navozuje očekávání jisté osudovosti děje. Fatalita Puchnerova životního příběhu spočívá ve vnitřní touze každého

Němce, být součástí národa, která má v jeho nitru vyvěrat na základě mystického propojení všech Němců prostřednictvím spojení krve a půdy. Tato touha je uspokojována, kdykoli hlavní hrdina jedná ve prospěch národa.

V poslední kapitole jsem shromáždila informace o jednotlivých vydáních Pleyerových románů. Na základě komparace hraničářského románu *Der Puchner* a trilogie *Till Scheerauer* jsem se pokusila demonstrovat vývoj Pleyerových názorů za druhé světové války a především po ní. Zjistila jsem, že Pleyer ve svých románech za války a po ní skutečně vystupuje tolerantněji. Smířlivý tón posledních dvou dílů trilogie *Till Scheerauer* je možné vysvětlit jako poválečnou snahu očistit své jméno od spojitosti s nacismem. Na základě archivních materiálů jsem také rekonstruovala průběh vyšetřování Pleyera ze strany československých orgánů kvůli zveřejnění románu *Der Puchner*.

Ústřední myšlenkou Pleyerových hraničářských románů byla naděje na sjednocení všech Němců v jednom státě. Také Pleyerovy sympatie k nacismu byly odvozené od očekávání, že Hitler zajistí připojení území osídlených Němci k Německému státu, Pleyer samozřejmě doufal především v připojení českého pohraničí. Ani po válce se nevzdal svých všenečmeckých ideálů, ačkoli se právě díky těmto radikálně nacionálním postojům dostal v demokratické Spolkové republice Německo do izolace v kulturním i společenském životě, což sám zasmušile popisuje v básni *Panta Rhei*: „*Der Dichter, gestern noch geehrt wird Morgen ausgepiffen. Auch mancher Denker hochgelehrt, sei hier nicht ausbegriffen.*“²⁴⁹ Všenečmecké smýšlení ho však nevedlo pouze k pozitivnímu jednání vůči příslušníkům vlastního národa, tedy k vlastenectví, ale také k nesmiřitelnému, nepřátelskému postoji vůči příslušníkům jiných národů, tedy k nacionalismu.

²⁴⁹ „Básník ještě včera ctěný bude zítra vypískán, také mnohý velevzdělaný myslitel, může zde být nepochopen.“
HAUPTMANN, Rudolf: *Dank an Wilhelm Pleyer*. Norderstedt 2004. s.64.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

a) literární

PLEYER, Wilhelm: *Der Puchner*. München 1958.

PLEYER, Wilhelm: *Die Brüder Tommahans*. Hamburg 1936.

PLEYER, Wilhelm: *Der Heimweg*. München 1952.

PLEYER, Wilhelm: *Tal der Kindheit*. München 1940.

PLEYER, Wilhelm: *Wege der Jugend*. München 1955.

b) archivní

Archiv bezpečnostních složek Praha, fond 2M Odbor politického zpravodajství MV,
sig. 2M: 10136

Archiv bezpečnostních složek Praha, fond 52 Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD,
sig. 52-96-5

ÚDAUK, Filozofická fakulta Německé univerzity v Praze, Katalogy posluchačů, řádní
posluchači, semestry, letní semestr 1922 až zimní semestr 1926-27

ÚDAUK, Filozofická fakulta Německé univerzity v Praze Rigorózní protokol filozofické
fakulty německé univerzity (30.11.1912-5.12.1929)

Literatura

BECHER, Peter, ed.: *Deutsche Jugend in Böhmen 1918-1938: Beiträge des Waldkraiburger Kolloquiums* [Juni 1991]. Benediktbeuern: Rieß-Druck und Verlag, 1993.

BENEŠ, Zdeněk, ed., KOVÁČ, Dušan, ed. a LEMBERG, Hans, ed.: *Hledání jistoty v bouřlivých časech: Češi, Slováci, Němci a mezinárodní systém v první polovině 20. století*. Ústí nad Labem 2006.

BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk, ZDICHYNEC, Jan: *Horní a Dolní Lužice*. Praha 2008.

BRÜGEL, Johann Wolfgang: *Češi a Němci 1918-1938*. Praha 2006.

BUKEY, Evan B.: *Hitlerovo Rakousko: Jedna říše, jeden národ*. Praha 2002.

EIDENBENZ, Mathias: *Blut und Boden - Zu Funktion und Genese der Metaphern des Agrarismus und Biologismus in der nationalsozialistischen Bauernpropaganda R. W. Darrés*. Bern ; Berlin ; Frankfurt a.M. ; New York ; Paris ; Wien 1993.

EISNER, Pavel: *Milenky: Německý básník a česká ženy*. Praha 1992.

GLETTLER, Monika a MÍŠKOVÁ, Alena. *Prager Professoren 1938-1948: zwischen Wissenschaft und Politik*. Essen 2001.

HÁJEK, Jan, ed., KOCIAN, Jiří, ed. a ZÍTKO, Milan, ed. *Fragmenty dějin: sborník prací k šedesátinám Jana Gebharta*. Praha 2006.

HAUPTMANN, Rudolf: *Dank an Wilhelm Pleyer*. Norderstedt 2004.

HOENSCH, Jörg Konrad, ed. - KOVÁČ, Dušan, ed.: *Ztroskotání spolužití: Češi, Němci a Slováci v první republice 1918 - 1939*. Praha 1993.

- HROCH, Miroslav: *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha 2009.
- HRUŠKA, Emil: *Sudetoněmecké kapitoly*. Liberec 2008.
- JANČÍK, Drahomír, ed. a KUBŮ, Eduard, ed.: *Nacionalismus zvaný hospodářský: střety a zápasy o nacionální emancipaci/převahu v českých zemích (1859-1945)*. Praha 2011.
- JAWORSKI, Rudolf: *Na stráži německví nebo v postavení menšiny? Sudetoněmecký národnostní boj ve vztazích výmarské republiky a ČSR*. Praha 2004.
- KASPER, Tomáš. *Dějiny německého hnutí mládeže v českých zemích - analýza, prameny, interpretace*. Liberec 2008.
- KOSCHMAL, Walter, ed., NEKULA, Marek, ed. a ROGALL, Joachim, ed. *Češi a Němci: dějiny, kultura, politika*. Praha: 2001.
- KURAL, Václav: *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v Československém státě (1918-1938)*. Praha 1993.
- KUBŮ, Eduard-ŠOUŠA, Jiří: *Německý sedlák z Broumovska mezi patriotickým nacionalismem a agrarismem. Román Hugo Scholze "Noch steht ein Mann" v gravitačním poli politického zájmu*. Nepublikovaná studie.
- KNAPP, Viktor. *Problém nacistické právní filosofie*. Praha 1947, reprint Praha 2002.
- MERVART, Jan a kol.: *České, slovenské a československé dějiny 20. století IV*. Ústí nad Orlicí 2009.
- MASARYK, Tomáš Garrigue, FEJLEK, Vojtěch, ed. a VAŠEK, Richard, ed. *Cesta demokracie. I, Projevy, články, rozhovory 1918-1920. 5*. Praha 2003.
- MOMMSEN, Hans, ed.: *První světová válka a vztahy mezi Čechy, Slováky a Němci*. Brno 2000.
- MORAVCOVÁ, Mirjam, ed., SVOBODA, David, ed. a ŠÍSTEK, František, ed.: *Pravda, láska a ti na "východě": obrazy středoevropského a východoevropského prostoru z pohledu české společnosti: (materiály z konference konané 12. listopadu 2005 na Fakultě humanitních studií University Karlovy v Praze)*. Praha 2006.
- MÜHLBERGER, Josef: *Dějiny německé literatury v Čechách (1900-1939)*. Ústí nad Labem 2006.
- NEUDORFLOVÁ-LACHMANOVÁ, Marie, ed.: *Češi a Němci v pojetí a politice T.G. Masaryka: sborník příspěvků z mezinárodní konference [pořádané Masarykovým ústavem AV ČR dne 6. prosince 2002 v Praze]*. Praha 2004.
- OTTE, Anton a kol.: *Židé v Sudetech = Die Juden im Sudetenland*. Praha 2000.
- ŘEHÁČEK, Karel: *Němci proti Československu na západě Čech (1918-1920)*. Plzeň 2008.
- TAYLOR, A. J. P: *Bismarck*. Praha 1998.
- WAIC, Marek, ed.: *Češi a Němci ve světě tělovýchovy a sportu = Die Deutschen und Tschechen in der Welt des Turnens und des Sports*. Praha 2004.
- České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky*. Olomouc 2003.
- Češi a Němci - historická tabu = Tschechen und Deutsche - historische Tabus*. V Praze: pro Nadaci Petra Bolzana vydalo nakl. Prago Media, 1995.
- Das Kulturlexikon zum Dritten Reich Fischer*. Frankfurt am Main 2007.

Österreichisches Biographisches Lexikon. Band 1, 1957.

Neue Deutsche Biographie. Band 20. Berlin 2001.

Periodika

Dějiny a současnost 1999, 2004

Brücken. Germanistisches Jahrbuch Tschechien-Slowakai 2008

Internetové zdroje

<http://www.kohoutikriz.org/>

<http://www.stifterverein.de/>

Seznam příloh

- 1) Wilhelm Pleyer, fotografie ze 30. let**
- 2) zatčený Wilhelm Pleyer v roce 1946**
- 3) Wilhelm Pleyer v 70. letech**
- 4) Pleyerův rodný dům**
- 5) Titulní strana románu *Der Puchner*, vydání z roku 1942**